

Bidrag
til
M. Hans Tavsens Levnet.

Af
Holger Fr. Rørdam.

Det vil være idetmindste endel af disse Samlingers Læsere bekendt, at afdøde Registrator H. Knudsen i Annal. for nord. Oldkynd. og Hist., 1847, har leveret nogle kritiske Undersøgelser til Hans Tavsens Historie og da navnlig med Hensyn til hans reformatoriske Virksomhed i Viborg. Ved disse Undersøgelser blev ikke faa tidligere Vildfarelser berigtigede, og Opmærksomhed henleledes paa, hvad man senere end mere har faaet Øjnene op for, at Efterretningerne om Reformationen hos Münter og mange ældre Forfattere maa benyttes med megen Varsomhed. Det maa beklages, at Knudsen, inden han skred til sit Arbejde, ikke tilstrækkelig havde gjort sig bekendt med de Samlinger til Hans Tavsens Historie, som findes i det kgl. Bibliothek, navnlig Nr. 1967. 4 i den Thottske Samling, der indeholder en ikke saa ganske ringe Mængde dels af originale Stykker dels af Afskrifter vedkommende Tavsens. Disse Stykker ere i det væsentlige samlede af Dr. Peder Terpager i Ribe og kom ved dennes Død 1738 i Hænderne paa Mag. Ludvig de Hemmer, der ved Hjælp af dem tænkte paa at give en Levnetsbeskrivelse af Hans Tavsens, et Forsæt i

hvis Udførelse han formodentlig forhindredes ved sin Ansættelse som Rektor i Aalborg 1742¹⁾).

Ved Hjælp af dette Forarbejde og egne Arkivundersøgelser er det lykkedes mig at tilvejebringe en ikke ganske lille Samling af hidtil ubenyttede Notitser og Aktstykker vedkommende H. Tavsens Liv, navnlig den sidste Del af samme, hans Virksomhed som Biskop i Ribe. Det vilde maaske have været det rigtigste ved Hjælp af disse Materialier at have forsøgt en samlet ny Fremstilling af Tavsens Levnet; men da min Fjernelse fra Hovedstaden idetmindste for Tiden gjør mig det vanskeligt at udføre dette paa den rette Maade, vil jeg inskrænke mig til at meddele Bemærkninger og Bidrag til Berigtigelse og Udfyldning af det hidtil bekjendte.

1. Bemærkninger angaaende Tavsens Liv indtil 1529.

Medens det almindelig er saa, at berømte Mænd, der selv skildre deres eget Liv, med Forkjærlighed dvæle ved Barndoms- og Ungdomsaarene, og at Skildringen af den Tid, da det endnu kun svagt dæmrede, der skulde give deres Liv historisk Betydning, baade tiltrækker dem selv og som Følge deraf som oftest ogsaa Læseren mest, er Forholdet derimod gjerne et helt andet, naar det først blev Eftertidens Sag at samle Efterretninger om en Mand, for hvis Vugge det ikke blev sunget, hvad Dagen skulde bringe. Dette gjælder i fuldt Maal Hans Tavsens, thi Efterretningerne om hans Ungdomsliv ere meget usikre. Almindelig fortællendes der jo, at da hans Forældre, der vare »ærlige Bønderfolk« i Birkende, fandt gode Evner og Lyst til Studeringer hos deres Søn, sendte de ham til Odense Skole, hvor han gjorde saa god Fremgang, at Lensmanden Knud Rud be-

¹⁾ Imidlertid omtaler baade Pontoppidan (1747) og Røn (1757) de Hemmers Samlinger (som dog ingen af dem kjendte mere end af Rygte) paa en Maade, som om en Levnetsbeskrivelse af Tavsens fra denne Mands Haand endnu var at vente. De Hemmer døde 1763.

troede ham sine Børn til Undervisning, indtil han 1515 blev optagen som Johannitermunk i Antvorskov Kloster. Herved er alt af Knudsen gjort den Bemærkning, at der synes at være nogen Urigtighed derved, eftersom man ikke finder nogen Knud Rud som Lensmand i Odense paa denne Tid. Muligvis lader Forholdet sig opklare ved følgende Optegnelse, som findes i de Hemmers Samling, uddraget af »et gammelt Fragmentum msc.«: »Hans Tavsens var født 1594. 1506 slog hans Fader ham ved Ploven, og derover løb han fra ham og til Odense Skole. 1507 kom han i Slagelse Skole«. Skjønt de Notitser, som ere uddragne af dette Fragm. msc., forøvrigt ikke bære Præg af nogen stor Paalidelighed, og om man end kunde fristes til at antage, at Efterretningen om, at Tavsens Fader slog ham ved Ploven, kunde være en Reminiscens fra Morten Borups Historie¹⁾, saa forekommer det mig dog, at Bemærkningen om, at Tavsens alt i sin Skolegangstid (Aarstallet er mulig ikke at stole paa) kom til Slagelse, bærer et Præg af indre Sandsynlighed, der gjør, at den fortjener Opmærksomhed. Havde Tavsens nemlig under hele sin Skolegang opholdt sig i Odense, og han ønskede at indtræde i S. Hans's Orden, havde det ligget nærmest for ham at indtræde i det S. Hanskloster, der var i Odense. Og kun ved at antage, at Tavsens har været i Slagelse, falder hans Forbindelse med Knud Rud naturlig, om end denne Forbindelse ikke har bestaaet i, at Tavsens har undervist Ruds Børn, hvilket ikke godt lader sig tænke, eftersom Knud Ruds ældste Søn først blev født i Aaret 1517²⁾. Knud Rud, Søn af Jørgen Rud til Vedby og Møgelkjær, ejede nemlig bl. a. Vedbygaard

¹⁾ Hvad Tavsens Fader angaar kan der forøvrigt mindes om Sagnet, at han var Smed og forstod at uddrage Myrejærn af Mosejorden, hvorfor han af Bønderne blev anset for en Troldmand og dræbt (Thiele, Danmarks Folkesagn. I, 331), — et Sagn, som alt Bircherød har kjendt (se Pontopp. Ann. III, 140).

²⁾ Se Vedel Simonsen, Familie-Efterretn. om de danske Ruders Adelslægt. I, 78.

(Ruds-Vedby) et Par Mil nord for Slagelse, hvor han ogsaa almindeligst opholdt sig. 1517 blev han af Biskop Lage Urne forlenet med Bispestolens Ejendomme i Vensløv og Arreløsetorp i Flakkebjerg Herred, d. 21 Novbr. 1524 fik han Livsbrev som kgl. Lensmand til Sæbygaards Len; senere havde han andre kgl. Forleninger, blev Ridder og Rigsraad og var i det hele en højt anset og mægtig Mand i sin Tid. Der fortælles i en gammel Slægtbog, at han var lærd og skulde have været Bisp, men han vilde ikke, og giftede sig istedenfor. Han døde 1554 paa Vedbygaard¹⁾. — Under en maaske mangeaarig Skolegang i Slagelse eller som Munk i det nærliggende Antvorskov kan Tavsens let paa en eller anden Maade være bleven bekendt med denne Mand og i ham have vundet en Beskytter, da han senere trængte dertil, saameget mere som Rud af en omtrent samtidig Forfatter, D. Erasmus Lætus, nævnes som en af Reformationens tidligste Forfremmere og Beskyttere blandt den danske Adel²⁾.

Angaaende Tavsens Studier og Ophold i Antvorskov har jeg intet sønderlig nyt at bemærke. Med Hensyn til Spørgsmaalet om, naar han kom til Vittenberg og hvorlænge han blev der, maa jeg dog i Anledning af Knudsens »smaalige Vejen af Tiden«, som N. M. Petersen ankede over³⁾, erklære mig enig med den sidste Forfatter i, at det er meget muligt, at Tavsens har opholdt sig nogen Tid i Vittenberg, inden han lod sig indskrive i Universitetets Album; sligt hørte til det ganske sædvanlige, og der vil saaledes neppe være noget ivejen for at holde sig til den Beretning, at Tavsens efter sin Tilbagekomst Skjærtorsdag eller Langfredag 1524 første Gang optraadte med en reformatorsk Prædiken i Antvorskov Klosterkirke.

¹⁾ Se Vedel Simonsens udførlige men lidet læselige Efterretninger om denne Mand, anf. Skr. I, 74—129. (Lensbrevet paa »Sæby og Sæby Len« findes i Langeb. Dipl. i Geh.-Ark.)

²⁾ Ny kirkehist. Saml. II, 284.

³⁾ Bidrag til den danske Literaturs Hist. II, 183. Not. 3.

I Ludv. de Hemmers Samling findes et lille Hefte, bestaaende af 16 skrevne Kvartsider med Overskrift: »De M. Johanne Tausano. Oratio habita in schola Ripensi Anno 1590 sub præceptore nostro vigilantissimo M. Ivaro Ivari Hemmet.« Heftet er skrevet med en gammel Haand, som tilnød nok kan være fra Slutningen af 16de Aarh. Dette er, Tavsens Gravskrift fraregnet, det første Forsøg paa en udførligere Levnetsbeskrivelse af denne Mand¹⁾. Som det synes har Forf. dog ikke haft sønderlig anden Kilde, end hvad der endnu levede i Folks Erindring i Ribe, hvoraf da muligvis ogsaa et og andet kan have stammet fra Tavsens egen Fortælling. Da dette lille Skrift imidlertid først er forfattet henved 30 Aar efter Tavsens Død, og formodentlig af en Skolediscipel, kan der ikke tillægges det nogen stor Betydning, navnlig hvor det strider mod bedre afhjemlede Efterretninger²⁾. Et og andet Træk deraf kunde dog maaske fortjene at opbevares. Saaledes hvad Forf. fortæller, at Tavsens ved sin Tilbagekomst fra Vittenberg blev modtagen »magna opinione magnaue pompa« i Antvorskov, og at han, da han prædikede Lutherdommen der, truedes med Fængsel, hvorfor han flygtede til en Ø, hvor han blev saalænge, til Sult og Nød atter drev ham tilbage til Klosteret, hvor han blev kastet i Fængsel, men at han, da Knud Rud³⁾ og Raadmand (Consul) Albert i Kjøbenhavn bad for

¹⁾ Joh. Møller har, som man ser af Cimbr. litt. II, 886—8, haft denne Levnetsbeskrivelse tillaans af Biskop Worm og har benyttet et og andet af den.

²⁾ Forf. lader saaledes Tavsens, efterat han har omtalt hans Overlegenhed over Kammeraterne i Odense Skole (»toti ferme gregi scholastico Otthoniensi doctrina et eruditione antecellebat«), først drage til Vittenberg; formedelst hans Flid og Fremgang der sendte Prior Eskild i Antvorskov (at Tavsens tidligere var optaget i dette Kloster er ikke omtalt) ham til Kölln og Löwen. Derfra rejste han atter til Vittenberg (c. 1523) for at høre Luther. — I det ovenomtalte Fragm. msc. siges, at Tavsens 1520 drog til Kölln og Löwen og 1522 til Vittenberg.

³⁾ Allerede her findes den, som ovenfor er vist, urigtige Bemærkning, at Tavsens havde undervist Knud Ruds Børn i Odense.

ham, kom ud paa det Vilkaar, at han skulde forlade Sjælland, hvorpaa han drog til Viborg. — Om alt nu virkelig er gaaet til paa den Maade, her fortælles, er ikke godt at sige, jeg ved heller ikke, om der er nogen Ø i eg eller anden Sø i Nærheden af Antvorskov, som man kunde tænke paa, men egentlig indeholder Efterretningen intet urimeligt; den er ogsaa alt gaaet over i de almindelige Fremstillinger af Tavsens Levnet. Den Raadmand Albert, som omtales, maa være Albrecht van Goch, en navnlig i Christiern II's Tid formaaende og anset Borger i Kjøbenhavn, der 1517—19 omtales som Borgemester smsts. 1520 var han i Stokholm en af Underhandlerne fra dansk Side angaaende et vigtigt Handelsforbund mellem de tre nordiske Riger. 1523 modtog han af Christiern II Dalum Kloster i Pant for en Sum Penge, hvormed han havde forstrakt Kongen. Vanskeligheden ved at antage hans Intercession for Hans Tavsens 1524 skulde ligge i, at han var en af de Mænd, som 1523 fulgte Christiern II i Udlændigheden, men det lader sig bevise, at hans Fraværelse fra Fædrelandet ikke kan have varet stort længere end et Aarstid; efterat have udsonet sig med Frederik I blev han 1527 Tolder i Falsterbo og døde saavidt vides 1533. Hans Hustru Johanne var en gudsfrygtig Kvinde, hvem Christiern II efter sin Moders, Dronning Christines, Død skænkede et Pergamentshaandskrift af gudeligt Indhold, som havde tilhørt Dronningen. Før sin Død gav hun (1550) 14 Boder, »som kaldes Sjæleboder«, paa Rosengaarden i Kjøbenhavn til fattige husarme Menneskers Ophold¹⁾.

Hvad Prioren i Antvorskov, Mag. Eskild Thomesen, Medlem af Danmarks Riges Raad²⁾, angaar, den Mand, af hvem Tavsens nærmest var afhængig under sine Stude-

¹⁾ Om Alb. v. Goch og hans Hustru se Danske Mag. 3 R. III, 241—2 og de der anførte Kilder, samt Ekdahl, Christiern II's Arkiv, S. 1329—30, og mit Skrift: Kbhvns Kirker og Klost. S. 265. 316.

²⁾ Se Daugaard, De danske Klostere. S. 277—8. Terpager, Ripæ Cimbr. p. 411.

ringer og sit Ophold paa Antvorskov, da døde han 4. Avg. 1538 i sit 69de Aar, efterat have været Klosterets Prior i 33 Aar. Hans Ligsten, hvorpaa han fremstilles i sin gejstlige Dragt i fuld Legemsstørrelse, samt Afbildning af den smukke Kalk, han 1533 lod anskaffe til Klosterets Kirke, ere udgivne, den første efter S. Abildgaards Tegning, i den Samling »Mindesmærker fra Antvorskov Klosterkirke«, der udkom i Kbhvn 1859.

En vigtig Kilde til Kundskab om Tavsens Ophold i Viborg er et Brev af 1576 fra Kanniken Jens Bloch i Viborg til Biskop Peder Hegelund i Ribe. Dette Brev har Knudsen først udgivet, efter en temmelig maadelig Afskrift, i Ann. for n. Oldk. 1847, S. 95—99, og siden, efter en bedre Afskrift, i Kirkehist. Saml. I, 372—8. Skade, at han ikke har vidst, at Originalen findes i de Hemmers Samling, saa vilde han kunne have sparet sig selv og andre ikke ringe Møje med unyttige Conjecturer. Jeg skal her indskrænke mig til at angive de Punkter, hvori Aftrykket i Kirkehist. Saml. I kan rettes ved Jevnførelse med Originalen. Side 374. Lin. 5: domini, læs: tamen.

- - Not. 3: i Orig. staar som i Afskr. blot: templum.
- 376. Lin. 2: (sic) gaar ud.
- - Not. 1: i Orig. staar ogsaa: Boffue.
- - Not. 2: for claram har Orig.: elatam.
- - Not. 3: Orig. har: mussitaret.
- - Not. 4: Orig. har: potius.
- 377. Not. 2: Orig. har blot: Babylon illa.
- - Not. 3: Randbemærkningen, som Afskriverne ikke have kunnet læse, lyder i Orig.: et scholastici mutata priore forma Psalmos Danicos a Tausano aliisque compositos concinere cæperunt.
- - Not. 6: Orig. har: paratis.

Om Tavsens Virksomhed i Viborg berettes i den ovennævnte Skoletale kun, at han ogsaa her prædikede Reformationen, og at Bispnen, da han erfarede det, udsendte sine

Drabanter (aulicos) for at gribe ham (i Kirken, hvor han prædikede), »itaque ex suggesto scala exceptus descendit (Tausanus) a parte adversa; aulici vero cum suo manipulo et exercitu vim parassent, cives consurgunt temploque se effundunt, fit motus et dilabuntur aulici in vicinum Episcopi palatium. Solæ reliquuntur in templo mulierculæ et turba imbecillis, nisi qui clam aliquid armorum sub vestibus habebant; redeunt postea auditores jubentque Tausanum concionem exordiri, auditur autem tanto attentius, quanto majori cum periculo circumstant armati et frementes«. Derefter, siger Forf., drog Tavsens til Kjøbenhavn. Han ved altsaa intet om T.s Fængsling i Viborg og Begivenhederne, der høre derhen.

Med Hensyn til Tavsens øvrige Virksomhed i Viborg henvises forresten til Knudsens udførlige og nøjagtige Undersøgelse; her skal endnu kun anføres en lille Notits, der giver Oplysning om Tidsgrænsen for hans Ophold i denne By. Den 22de Februar 1529 blev han af Kongen forlenet med en Kirkelade, der stod paa S. Nicolai Kirkegaard i Viborg: paa denne Tid synes han altsaa endnu ikke at have tænkt paa at forlade Byen; men d. 11te September 1529 forlenedes en anden Mand (ved Navn Christen Puszel) med den samme Kirkelade¹⁾. Ved dette Tidspunkt maa Tavsens altsaa alt for nogen Tid siden have forladt Viborg, og være draget til Kjøbenhavn. Om hans Virksomhed i denne Stad henvises til mit Skrift, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen, navnlig S. 247—55. Kun et enkelt Punkt, som der ikke var Lejlighed til at gaa nærmere ind paa dér, skal jeg forsøge her at oplyse.

2. Har Tavsens nogensinde hyldet Zwinglis Nadverlære?

Det er en gammel Antagelse, at Tavsens, idetmindste paa et vist Punkt af sit Liv, har hyldet Zwinglis Nadverlære, der nægter Kristi Legemes og Blods virkelige Nær-

¹⁾ Efter Frederik I.s Registrant. Afskr. i Langeb. Dipl.

værelse i det indviede Brød og Vin, som nydes ved den h. Nadvere, og at han offentlig har vedkjendt sig dette paa Herredagen, som holdtes i Kjøbenhavn i Juli 1533, samt at han navnlig paa Grund af denne Bekjendelse blev dømt til at forlade Sjællands og Skaane Stifter og til at afholde sig fra alle præstelige Forretninger. Saaledes siger H. P. Resen i sit Skrift, *Lutherus triumphans*, Hafniæ 1617, Bl. K. 6: »Tausanus autem, quem ex ipsius libro danico probarat idem Paulus (Eliæ) cum Zwinglianis facere et negare præsentiam veri corporis Christi in sacramento cœnæ domini, ut condemnatus propterea excedere jussus est.« Som Bevis paa den danske Kirkes Iver for den rene Lære siger Lintrup i sit Skrift: *Vindiciæ hist.-theol. pro Dania orthodoxa*, p. 81: »Possem referre, quemadmodum jam ante Reformationem consummatam Melchiorem Pellionem, quod concionaretur, in Sacramento Cœnæ esse nuda signa, egerit Fridericus I, quemadmodum M. Johannes Tausanus, utut strenuus alias Orthodoxiæ Lutheranæ inter Danos præco et propagator, ob negatam forte per imprudentiam Christi in Sacra Cœna præsentiam damnatus, non prius in gratiam, quam ad aliam mentem, redire potuerit.«

Denne Antagelse om, at Tavsens, idetmindste for en Tid, har været ude af den lutherske Retroenheds Spor, er ogsaa delt af mange andre Forfattere; den støtter sig fornemmelig til den over Tavsens 1533 fældede Dom, saaledes som denne læses hos Hvitfeldt (*Kvartudg. Chr. III's Hist. Bij-iiij., Folioudg. S. 1400*) samt i latinsk Overs. hos N. Crag (*Hist. Christ. III, p. 18*), hvor det nemlig hedder: »Da bekjendte og tilstod Mester Hans, ikke at være det sande og værdige Guds Legeme under Brøds og Vins Lignelse, som en kristelig Præst konsekrerer og vier udi Messeembede, og sættes efter den kristelige Romerkirkes Vedtægt og Skikkelse baade udi Monstrans og Pixis.« Uagtet nu dette Sted synes at være temmelig klart, og man desuden har ment at finde Spor af Calvinisme hos Tavsens i

den Skjærtorsdagsprædiken, som læses i hans Postil¹⁾, har dette dog ikke kunnet overbevise alle om hans Afvigelse fra den rene lutherske Lære; tvertimod ere adskillige Granskere komne til et andet Resultat. Jeg skal i den Henseende meddele et Brev fra Prof. Marcus Wøldike, en af de grundigste Kjendere af Tavsens Skrifter, der ikke alene har udgivet nogle »Betragtninger over den Danske Oversættelse, som Mag. Hans Taussen har gjort over de fem Mosis Bøger«²⁾, men ogsaa — om jeg husker ret, med egen Haand — har taget Afskrifter af næsten alle Tavsens Skrifter, i den Hensigt at levere en ny Udgave af dem³⁾. Brevet lyder saaledes:

»Ædle og Høylærde
Høystærede hulde Ven!

Efter Aftale at jeg skulle communicere hulde Ven, om jeg ved at samle sal. Mag. Hans Taussens Skrifter observerede noget til hans Forsvar, imod den ugrundede imputationem Calvinismi, med hvilken somme sværter hans Hukommelse, har jeg denne sinde efterfølgende gandske decisive Anmerkninger at meddele.

1. I Lutheri Svar paa Kayserens mandat a. 1531. samme Aar oversat af M. Hans Taussen, staar saaledis: *Jeg vil det nu lade være vel sagt, at de* (scilic. Pontificii) *i dette Mandat fordømmer dem, som gjøre ikke uden idel Brød og Viin af dette Sacrament. Thi det reed al Verden nu vel, at vi ikke lære saadant, men have figtet derimod paa det allerhøieste.* Scriptum, in quo ita loquitur Lutherus de suo bello adversus Zwinglium, vertens in linguam vernaculam Regique dedicans Taussanus, non potest non sensisse ea de re cum Luthero.

¹⁾ Se Pontopp. Ann. III, 148.

²⁾ Trykte i Kbhvnske Vid. Selsk. Skr. I, 1—24.

³⁾ Disse Afskrifter findes endnu i den Thottske Saml. paa det kgl. Bibl. Wøldikes Hensigt med dem omtales i Pontopp., Ann. III, 147—8.

2. Ipse Taussanus in: Skrivelse til alle Sogneprester og Provster i Riber-Stift, qvam epistolam pastoraalem scripsit jam Episcopus Ripensis: *Da harer den gamle Slange dog ikke forsømt sig, at gjøre den Herre Christo og den hellige Kirke adskillig Hinder og Giensigelse, med Gien-døbere og Sacramentskiendere.* Ipse titulus Sacrament-skiendere ostendit nostrum non fuisse Sacramentarium, cujusmodi homines cum Anabaptistis jungit, ut foetis antiqui serpentis hostesqve Christi et Ecclesiæ.

3. Ejusdem Bønner til hver Søndag og Helligdag, Die viridium — — *red din Søn harer os bereed denne salige Nadvere, udi hvilken vi sandelig æde hans Legeme og drikke hans Blod.* Ergo credit veram manducationem et bibitionem,

stedse forblivende

Høystærede hulde Vens

Kbh'n d. 26 Febr.

pligtskyldigste Thiener

a. 1742.

Marcus Wøldike.«

Udskrift:

A Monsieur

Monsr Louis d^e Hemmer

Maitre aux arts liberaux.

Paa samme Maade har Povl Røn i sin Levnets-beskrivelse af H. Tavsens med Held søgt at vise, hvorlidet de fra Tavsens Skjærtorsdagsprædiken hentede Beskyldninger mod ham for Calvinisme have at betyde ¹⁾).

Men endnu stod jo dog de ovenanførte Ord af Dommen over Tavsens, der jo siges at indeholde hans egen Bekjendelse, uforklarede. Antagelsen af disse Ords Paalidelighed maatte dog rokkes noget derved, at Lektor Povl Eliesen, Tavsens svorne Fjende og Aktor imod ham under den Retssag, som endte med ovenomtalte Dom, i den skibbyske Krønike udtaler sig paa en Maade, som om Tavsens, langt fra at aflægge en saadan Bekjendelse om sin Afgivelse fra

¹⁾ Sciagraphia Lutheri Danici. Hafn. 1757. S. 124—6.

den romersk-katholske Nadverlære, som Dommen antyder, tvertimod ved at nægte alt har søgt at undgaa Anklage for Kjætteri ¹⁾. Det maatte under disse Forhold vække nogen Opmærksomhed, da Dr. Fr. Hammerich, i sin Anmeldelse af Dr. C. Paludan-Müllers Skrift: Grevens Fejde (Nordisk Univ.-Tidskr. I, 1 H., S. 151), gjorde opmærksom paa, at i et Aftryk af Dommen, som findes i Supplem. til Oversættelsen af Christian den Tredies Historie, S. 18—20, mangler det ovenfor i Citatet af Dommen udhævede »ikke«, saa der altsaa staar: Da bekendte og tilstod Mester Hans, at være sandelig det værdige Guds Legeme under Brøds og Vins Lignelse osv. Meningen vilde altsaa blive den modsatte, og Dr. Hammerich, som ikke lægger nogen Vægt paa de Ord, hvormed det ovenfor meddelte Citat af Dommen slutter (»Guds Legeme . . . sættes efter den kristelige Romerkirkes Vedtægt og Skikkelse baade udi Monstrans og Pixis«), kommer da til følgende Resultat: »Denne Beretning har ganske den indre Sandsynlighed for sig. Tavsens har følgelig sagt, hvad en Lutheraner med frelst Samvittighed kunde sige, at Sakramentet, ogsaa efter den romersk-katholske Skik, var et virkeligt Sakrament.«

Herimod har Dr. C. Paludan-Müller nedlagt bestemt Indsigelse i Hist. Tidsskr. 3 R., I, 50—52, idet han ikke blot forkaster det Aftryk af Dommen, som Hammerich havde gjort opmærksom paa, som en usel Kopi, men ogsaa af indre Grunde søger at vise, at Dommen maa have lydt, som den findes hos Hvitfeldt, og at altsaa P. Eliesen ligefrem har løjet Tavsens paa. — Det er nærmest disse Ytringer, som have foranlediget denne lille Undersøgelse.

Hvad nu først Spørgsmaalet angaar, om den Form, hvori Dommen over Tavsens findes hos Hvitfeldt, er den rette eller ikke, da maa jeg gjøre opmærksom paa, at det ikke er blot i en maadelig Kopi, Dommen foreligger uden det afgjørende »ikke«, men ogsaa i en uforkastelig Afskrift,

1) Scr. Rer. Dan. II, 593.

som hidtil ikke har været paaagtet, nemlig i Arne Magnussens Afskrift efter et Haandskrift i det gamle Universitetsbibliothek, som brændte 1728. For Kjendere behøver jeg neppe at bemærke, at Arne Magnussens Afskrifter ere saa nøjagtige, at de i de fleste Tilfælde kunne træde istedenfor vedkommende Original.

Forat ogsaa den, som ikke har Adgang til Kildeskrifterne, maa kunne danne sig en Mening om Sagen, vil jeg meddele et nøjagtigt Aftryk af Dommen, saaledes som den er opbevaret i A. Magnussens Afskrift (Msc. Bartholin. Tom. III. (D.) Fol. 529—32) med Afvigelserne hos Hvitfeldt (Kvartudg.) under Texten. Blotte Afvigelser i Retskrivningen ere ikke anmærkede, da Hvitfeldt ved Gjengivelsen af Dokumenter ikke fulgte deres men sin Tids Retskrivning.

*Ex eodem manuscripto*¹⁾ (c: *Ex msc. chartaceo, capsula Cyprian. ord. 4. in 4to*).

Condemnatio M. Johannis Tausani.

Wy effther schreffvene Thygge Krabbe, Danemarkis riigis marsk, Prætbørnn Puttbusk, Hans Bylde, Peder Lycke, Oluf Rossenkrantz, Otthe Krompenn, Johann Oxe, Johann Wrne, Anders Bylde, Niels Lunge, Holgerd Wlfstander, Thrud Wlfstander, Knud Bylde, Claus Potbusk, Claus Bylde, riddere, Niels Brock och Knud Gyldennstjerne, Danmarkis rigis raadtt, offververendis borgermesther oc raadtt y Kiøbennhaffnn medtt nogle borgere aff roer maall²⁾ ther same stedtz, thesligestt borgeremester och nogle raadmend aff Mallmøø³⁾, gjør alle wittherlig och bekynndis⁴⁾ medtt thette wortt obnne breff, atth i dag her paa raadhussitt werdige fæder med Gudtt Danemarckis biscooper och prælatther for-

¹⁾ D. e. det, hvori den fortræffelige Afskrift af Lage Urnes Testament fandtes, som af Kall Rasmussen er meddelt i D. Mag. 3 R., III, 213 ff.

²⁾ Hvitfeldt: aff huert Roersmaal. ³⁾ Hv. tilføjer: etc. ⁴⁾ Hv.: kiendis.

samle wor, och i rætthe haffde kallede mesther Hans Thausen prædicant, for enn skendtzbog ¹⁾, hand nogenn ²⁾ aar sidenn ³⁾ forlædenne wdskreff och præntthe lodtt, y hvilkenn hand ther ⁴⁾ skelder och kaller thennom tyranner, bedrægere och hornackede oc forblyndede knobbe, som ingenn mandtt entthenn med ordtt eller gierninger nythige wor, med mange andre honnlige och skendtzordtt, the aff samme bog opregnede, som tha thillstede wor. Sambeledis beklagede werdige fader, her Joachim Rønnow wduoldt biscop till Roskiilldt, att samme mesther Hans Thausen med siine anghenger haffde siig befattede medtt alle kyrcker y Kiøbbennhaffnn, besønderligen Sancti Nicolai kircke, och ther offver skulle mesther Hans Thausen paa cappittels hussitt y nogle af Dannemarckis rigis raadtz nerverelsse thallit for^{ne} her Joachym Rønnow under øgenne medtt nogle haanlige och hoffmodige ordtt. Item waar och nogle ordtt obenbare rørdtt for oss, som mesther Hans Thausen skulde haffve skreffvit och sagdt thett høffverdige altheris sacramentt for neer, som med thuene hans bøger tha for oss ⁵⁾ bewisthe ⁶⁾, och hand siig ther for ⁷⁾ aarsagede y saa maade, end dog hand ⁸⁾ enn aff samme bøger, effther hvilken thenn anden skreffvenn wor, sielfver ⁹⁾ medtt synn ¹⁰⁾ egenn hand corri-geret, wdi skreffvit och offverseet haffde, atth thett wor aff ¹¹⁾ een skriffvers forsømmelsse, om ther wor nogitt wdi forsætth, thett ¹²⁾ høffverdige sacramentth paa røde; men tha bekynnde och tillstodtt mesther Hans, atth ¹³⁾ wære sandellig thett ¹⁴⁾ werdige Gudts legome wnder brødtz och wynns lignelsse, som enn christellig præsth consecrerede oc wigdis y ¹⁵⁾ mæsssoembede, och sætthis eptther thenn christellige Romere kirckis wedtackt och skickelsse bode

¹⁾ Hv.: Skandbog. ²⁾ Hv.: nogle. ³⁾ Dette Ord mangler hos Hv.

⁴⁾ D. O. mangler hos Hv. ⁵⁾ »for oss» mangler hos Hv. ⁶⁾ Hv.: bevistes.

⁷⁾ Hv. tilføjer: da. ⁸⁾ Hv.: at. ⁹⁾ Hv.: hand selff.

¹⁰⁾ Hv.: hans. ¹¹⁾ Hv.: for. ¹²⁾ Hv.: der det. ¹³⁾ Hv.: **ikke** at.

¹⁴⁾ For »sandelig thett» har Hv.: det sande oc. ¹⁵⁾ Hv.: consacre-rer oc vijer vdi.

i¹⁾ monstrantz och pixide. Tho²⁾ effther saadane sager, klage och kiærmaall, samme mesther Hans emodtt gick, bleff ther saa paa sagt, atth hannom therfore burde att straffis bode effther lougenn och sthande thill rætthe, som recesser och³⁾ sthadtz privilegier indholler, wdenn hwes dj werdige herrer bisper oc prælatther hannom naadeligenn ther⁴⁾ vdi ansee wyld. Saa for Gudtz och alle woris⁵⁾ kierliige bõns skiild omdragede⁶⁾ och forlode samme werdige herrer saadann straff och pynne⁷⁾, som mesther Hans forskulditt haffde och med rætthe lyde och wndgielde skulle. Dog y saa maade, atth hand her eptther icke skall befatthe siig med nogre⁸⁾ aff for^{næ} kyrckier, ther y⁹⁾ att predicke eller anden thienisthe att giøre, samenledis ey effther thene dag skriffve bøger eller prennthe lade y nogenn maade, thesligistt skall hand giffve sig ther¹⁰⁾ aff stiftthett¹¹⁾ indenn enn maanedtz tiid att¹²⁾ senisthe, och siiden ther effther ey Syelandts eller Skones¹³⁾ sticktt att besøge, och hvilkenn¹⁴⁾ sticktt hand sidenn, enthenn y Fynn eller y¹⁵⁾ Juttlant till kommendis worder, skall hand icke¹⁶⁾ prennthe, predicke eller nogenn¹⁷⁾ præst embitt forthage¹⁸⁾ eller opholle, eller sig y nogenn kircke indthreng e modtt bispens¹⁹⁾ willie, widskab²⁰⁾, samticke oc befalling. Item bør oc skall for^{næ} werdige herre h. Joachym Rønnow egenn till sig anname och beholde for^{næ} syne kirker ther²¹⁾ y Kiøbenhaffn²²⁾ fry, som hans forfædre biscoper y²³⁾ Roskiildtt aff enn christellig skick och erliig seduaanne allthiid thill fornn wbehyndritt nytt oc haftt haffver. Och skall hand skicke och indsætte præsther och prædicanther, som lære och forekynnde thett hellige evangelium och Gudtz ræne ordtt, som

1) Hv.: vdi. 2) Hv.: Da. 3) »recesser och» mangler hos Hv. 4) Hv.: her. 5) Hv.: allis vor. 6) Hv.: omdroge. 7) Hv.: Peen. 8) Hv.: nogen. 9) Hv.: vdi. 10) Hv.: her. 11) Hv.: Stictet. 12) Hv.: i det. 13) Hv.: Skandiske. 14) Hv.: huilcket. 15) Hv.: Mangler hos Hv. 16) Hv.: tilføjer: vdi. 17) Hv.: nogit. 18) Hv.: faaretage. 19) Hv.: Bispennis. 20) Hv.: tilføjer: oc. 21) Hv.: her. 22) Hv.: tilføjer: saa. 23) Hv.: Bisperne vdi.

dy antsvare wille och bekennd wære, thisligistt ministrere sacramentt¹⁾, holde mæsse och anden Gudtz tyenisthe, som christeliggt och thil børliggt er y²⁾ alle maade. Giffvit y²⁾ Kiøpennhaffnn mandagenn nest eptther Sancti Knudtt kongis dagh, anno etc. MDxxxiiij³⁾, wnder wore signetther.

Nu vil altsaa Spørgsmaalet blive, hvilken Text af Dommen der bør gives Fortrinet, Hvitfeldts eller den her meddelte. Spørgsmaalet er vanskeligt at afgjøre ved ydre Grunde, da vi ikke vide, i hvor nært Forhold nogen af dem staar til den tabte Original; og selv om nogen vilde mene, at Hvitfeldt som Rigskansler har haft Adgang til Originalen, og at hans Text derfor er at foretrække (i adskillige Stykker er den ogsaa virkelig bedre end ovenstaaende), saa omgikkes Hvitfeldt dog ingenlunde saa omhyggelig med de Dokumenter, han meddelte, at ikke en Fejl, selv af denne Art, var tænkelig. Da jeg saaledes antager, at de ydre Grunde for og imod det omstridte »ikke« omtrent staa lige, ere vi væsentlig henviste til Spørgsmaalets Afgjørelse ved Betragtning af de indre Grunde, som tale derfor eller derimod.

Disse indre Grunde vilde vi rigtignok strax være færdige med, hvis det forholdt sig saaledes, som Dr. Paludan-Müller siger: »Dersom der i Rigsraadets Dom ikke staar, som hos Hvitfeldt, det afgjørende ikke i Tavsens Erklæring, saa er Dommen meningsløs, da saa netop den Erklæring, hvorpaa Fordømmelsen støtter sig, bliver det modsatte, altsaa Dommens Slutning en Uting; som om Højesteret vilde dømme en Morder fri, fordi han havde vedgaaet at have slaaet Manden ihjel.« Jeg maa imidlertid her være uenig med den ærede Forfatter, baade hvad hans Formening om Dommens Beskaffenhed angaar, under Forudsætning af, at det omstridte ikke mangler, og angaaende Korrektheden af det valgte Exempel. Jeg vil strax til Oplysning om min Betragtning af Sagen sætte et andet Exempel. En Mand

¹⁾ Hv.: Sacramenterne. ²⁾ Hv.: vdi. ³⁾ Hv.: Aar 1533.

beskyldes for Tyveri, Bedrageri og Mord. Angaaende den sidste Forbrydelse lykkes det ikke at overbevise ham, og dog bliver han dømt, men ikke paa Grund af Mord, men paa Grund af de to andre Forbrydelser. Og saaledes mener jeg Forholdet var i Tavsens Sag, det alene fraregnet, at hvad han havde gjort og sagt, kun fra et papistisk Synspunkt kunde kaldes Forbrydelser. Tavsens anklagedes nemlig for tre Ting: 1. At han i en Bog, han havde ladet prente, havde skjældt Danmarks Riges Bisper og Prælater for Tyranner osv. 2. At han med sine Tilhængere havde »befattet sig med« alle Kjøbenhavns Kirker og navnlig S. Nicolai, og ikke havde villet lade sig vise til Rette derfor af Bispen ved et Møde paa Kapitelshuset. 3. At han skulde have skrevet og sagt nogle Ord, det højværdige Alterens Sakramente for nær¹⁾. Angaaende de to første Punkter bemærkes der ikke i Dommen, at Tavsens har haft nogen Undskyldning, ialfald ingen, som Dommeren tog for gyldig, Ved det tredie Punkt er derimod Forholdet et andet, thi ikke alene fremsættes Anklagen i en mere ubestemt Form, men der bemærkes tillige, at Tavsens undskyldte sig med, at hvis Sakramentet var for nær rørt i hans Bøger, saa maatte det være sket med en Skrivers Forsømmelse, thi han (saaledes antager jeg, at Stedet i den af mig meddelte Text af Dommen maa forstaas) bekendte, at det var det sande Guds Legeme under Brøds og Vins Lignelse, en kristelig Præst vier osv. Havde det derimod været Tavsens Bekjendelse, at det indviede Brød og Vin ikke var Guds Legeme, hvortil da de foregaaende Undskyldninger; han havde dog ganske vist neppe nogensteds i sine Bøger saa stærkt modsagt den romerskkatholske Nadverlære, som han, ligeoverfor sine papistisksindede Dommere, nu gjorde

¹⁾ Naar man lægger Mærke til Overgangene: Sammeledes — Item — ser man tydelig, at der var disse tre Anklagepunkter.

det, hvis han havde aflagt en Bekjendelse som den, der indeholdes i Hvitfeldts Text af Dommen ¹⁾).

Ganske vist kommer man ved at følge den af mig forsvarede Læsemaade — under Forudsætning af at Dommen refererer Tavsens Ord nøjagtig, hvilket ingenlunde er en given Sag, navnlig hvad Slutningen af Bekjendelsen angaar²⁾ — til et Resultat med Hensyn til Tavsens Bekjendelse om Nadveren, der for mange maaske kan synes forkasteligere, end om han virkelig havde vedkjendt sig en Lærdom, der nærmede sig til Zwinglis i denne Henseende. Men i og for sig er der langt større Sandsynlighed for, at Tavsens paa denne Tid og paa dette Sted har udtrykt sig paa en Maade, der ikke afveg altfor skarpt fra Katholikerne, end at han skulde have kastet sine Dommere og Fjender en Bekjendelse lige i Øjnene, som han vidste nødvendig maatte fælde ham, og som han vel at mærke hverken før eller siden i sine Skrifter har vedkjendt sig. Jeg vil i den Henseende navnlig gjøre opmærksom paa, hvad jeg alt i mit Skrift om Kbhvns Kirker og Klostere S. 250—51 har anført, at Tavsens i sin 1531 trykte Gjendrivelse af Povl Eliesens Beskyldninger i hans »Undervisning om Messen« netop angaaende dette Punkt siger, at han hidtil havde holdt alle sædvanlige Ceremonier i Messen og intet forandret enten i Messeklæder, Lystænding eller Sakramentets Opløftelse, samt at han vel har kaldt Sakramentet et Tegn, »men et saadant Tegn, som fører med sig lige det samme,

¹⁾ Det er maaske værd at lægge Mærke til, at N. M. Petersen, mere vistnok ledet af en rigtig Takt end fordi han nærmere havde undersøgt Sagen, kun udtrykkelig anfører de to første Punkter af Anklagen som dem, for hvilke Tavsens dømtes (Lit. Hist. II, 187). Endvidere vil jeg gjøre opmærksom paa, at Resen, paa hvis ovenanførte Ytringer Dr. Paludan-Müller lægger megen Vægt, ikke omtaler nogen mundtlig Bekjendelse af Tavsens, men kun zwinglianske Meninger, som P. Eliesen paaviste (eller mente at kunne paavise) i et trykt dansk Skrift af Tavsens.

²⁾ Udtrykkene »det værdige Guds Legeme« — »den kristelige Romerkirke« passe dog allermindst ind i en zwingliansk Trosbekjendelse.

som det betegner, at under det synlige Brød og Vin annammes Jesu Kristi sande Legeme og Blod, med Uskyldighed og Retfærdighed, formedelst Troen til det Ord, som Kristus haver hos det samme Sakrament bestillet.« Hvor lidet sandsynligt er det dog, at Tavsén, efterat have udtrykt sig saaledes 1531, to Aar efter skulde have nægtet, hvad han her bekjender, og saa atter senere være vendt tilbage dertil; hvorledes vilde han med en saadan Ubestandighed have kunnet komme til at indtage den Plads iblandt de danske Reformatorer, som han, om muligt endnu mere efter Samtidens og den nærmest følgende Tids end efter vor Tids Dom, indtager.

Endnu et: hvad psykologisk Sandsynlighed er der for, at Povl Eliesen, der som Aktor vidste fuld Besked, skulde have fortiet en saa vægtig Beskyldning mod Tavsén, som at denne ved egen Bekjendelse var overbevist om aabenbart Kjæteri, og istedenfor — i et Skrift, hvor han ligesom bestræbte sig for at sammensanke alt, hvormed han kunde besudle Tavséns Navn og Minde — skulde paadigte ham den vistnok for papistisk Betragtning langt ringere Brøde, at han, da det kom til Stykket, ikke turde være sin Mening bekjendt, men »negavit, se docuisse, sacram eucharistiam non esse adorandam« ¹⁾? Ganske vist tror jeg heller ikke, at dette Referat af Tavséns Ord, hvormeget det end stemmer med den Form af Dommen, som jeg anser for den rigtige, saa ubetinget bør tages for gode Varer, at vi derpaa skulde bygge en Beskyldning mod Tavsén for, at han har hyklet med Papismen; men jeg antager dog, at P. Eliesen har skrevet dem med en vis subjektiv Sandhed, forsaavidt han ikke tilfulde har forstaaet den Indskrænkning, under hvilken Tavsén fra et luthersk Standpunkt vel har kunnet billige den romerskkatholske Nadverlære, saameget mere som det — hoc damus — næppe har været Tavsén om at gjøre at fremstille sin Afvigelse i noget sønderlig

¹⁾ Chron. Skib., S. R. D. II, 593.

skarpt Lys. Det var ikke saa særdeles længe siden, at det Baal tændtes, hvorpaa Henrik af Zütphen tæt ved Danmarks Grændse havde lidt Martyrdøden, at ikke Tavsens kunde tænke sig Muligheden af, at noget lignende skulde kunne overgaa ham, »alle Lutheraneres Bannerfører«, paa en Tid da Papisterne atter vare komne til Magten og ivrig søgte at vinde det tabte Territorium tilbage; og at noget saadant vel kunde have været at befrygte, synes mig at fremgaa deraf, at Straffen for de mindre Forseelser, angaaende hvilke Tavsens overbevistes (1. 2.), ikke var nogen ringere end Forvisning fra Sjælland og Skaane samt Tabet af Retten til at prædike osv., og at denne Straf dog i Dommen fremstilles som en Benaadning. Forestille vi os desuden nærmere Situationen, da Tavsens stod ligeoverfor sine Dommere, og vi tænke os, at de have forelagt ham Spørgsmaalet i følgende Form: Bekjender du da (siden du nægter, at du forsætlig i dine Bøger har talt Alterens Sakramente fornær), at det er det værdige Guds Legeme under Brøds og Vins Lignelse, som en kristelig Præst konsekreterer og vier i Messeembedet og som efter Romerkirkens Skik sættes i Monstrans og Pixis? saa maatte det overhovedet ligge Tavsens nær at besvare dette Spørgsmaal med ja — navnlig under Forhold, hvor der næppe var sønderlig Lejlighed til en nærmere indgaaende theologisk Undersøgelse — da han vistnok ingenlunde vilde nægte, at den romersk-katholske Kirke, trods al vilkaarlig Forvanskning af Nadveren, dog endnu besad dette Sakrament.

Lægge vi endnu til det ovenanførte, at de Gjenbreve, som Mogens Gøye¹⁾ og H^{ans} Tavsens udstedte (Lørdag og

¹⁾ Ved at nævne denne Velynder af H. Tavsens, vil jeg gjøre opmærksom paa, at afd. Prof. Kall Rasmussen, hvis Formodninger i historiske Sager plejede at være sikrere end mange andres sikreste Paastande, i D. Mag., 3 R., III, 173, har udtalt sig for, at det var Mogens Gøyes Datter, Sofie Gøye, Hr. Mogens Bildes til Svanholm, og ikke hendes Søster, den mere bekjendte Birgitte Gøye, som gik i Forbøn for Tavsens hos Biskop Joach. Rønnow.

Søndag næst efter Vor Frue Dag assumptionis 1533) ved den sidste Tilbagekaldelse til Kjøbenhavn, kun omtale Tavsens »Brøst og Forsømmelse« mod Biskop Joach. Rønnow, men ingenlunde, saaledes som nogle have lagt ind i Ordene, hans Anstød i Nadverlæren ¹⁾, som man dog skulde have ventet, hvis det havde været en af Hovedgrundene, hvorfor han var bleven dømt, saa antager jeg tilstrækkelig at have rensset Tavsens fra den gamle Anklage for zwingliansk Lærdom.

3. Om Tavsens Virksomhed fra Reformationens Gjennemførelse indtil han blev Biskop i Ribe (1536—41).

Tavsens var Præst i Kjøbenhavn under Belejringen 1535—6, den haardeste af de mange haarde Belejringer, der ere overgaaede denne Stad, en Tid, da Hungersnød og Elendighed naaede en forfærdelig Grad, medens den overhængende Fare næsten syntes at have udslettet al menneskelig Følelse hos Stadens Styrere ²⁾. Tavsens stod fra tidligere Tid i et vist Forhold til flere af disse, ligesom han efter sin Tænkemaade vel nærmest tilhørte den demokratiske Side af Folket, som i Grevefejden gjorde et mislykket Forsøg paa at afryste Adels- og Prælatherredømmet; hans Stilling har vist derfor i hine Dage været saare betrængt, ikke blot fordi han saa sine Forhaabninger skuffede og selv med Hustru og Børn led den yderste Nød, men ogsaa fordi han med Sorg maatte se de fordærvelige og ødelæggende Kræfter bryde frem af den Jordbund, som han havde søgt at berede for en bedre Sæd.

Da Kjøbenhavn maatte overgive sig, førte Forholdene det med sig, at Tavsens kom til at staa i Række med andre amnesterede Oprørere, der maatte sikres for videre Overlast ved kongeligt Beskyttelsesbrev. Vi vide, at han

¹⁾ Saaledes siger Møller (Cimbr. litt. II, 887), at Tavsens blev tilbagekaldt »post suam de eucharistiam mentem rectius explicatam«. — De omtalte Gjenbreve findes aftrykte baade hos Hvitfeldt og Røn.

²⁾ Se Paludan-Müller, Grevens Feide. II, 352—9.

erholdt et saadant for sig og sit Hus ved den kgl. Hofprædikant M. Johan Albretsens Medvirkning¹⁾. Ogsaa blev han foreløbig i sin tidligere Stilling som Præst ved S. Nicolai Kirke og var altsaa denne Menigheds første lutherske Sognepræst, efterat de københavnske Kirkeforhold vare blevne ordnede efter evangelisk Skik, ligeledes indkaldtes Tavsens med de andre mest fremragende lutherske Prædikanter i Januar 1537 for at gjøre Udkast til en Kirkeordinans; men at det dog endnu ikke var lykkedes ham at vinde den Tillid hos Regjeringen, som hans tidligere store Fortjenester af Reformationens Udbredelse maatte synes at give ham retfærdigt Krav paa, ses bedst deraf, at han blev forbigaaet ved det første Valg af Superintendenter, Sept. 1537²⁾. Ved Universitetets Gjenoprettelse (1 Okt. s. Å.) blev han derimod ansat som Lektor i det hebraiske Sprog ved samme, idet han dog tillige vedblev at være Præst ved S. Nicolai Kirke. Bugenhagen roser ham for hans Flid som Docent, men omtaler tillige i et Brev til Kongen af 28 Decbr. 1537, at Borgemester og Raad i Roskilde havde henvendt sig til Øvrigheden i Kjøbenhavn ligesom ogsaa til Superintendenten, Dr. Peder Palladius, og til den kgl. Lensmand (Iver Krabbe) om, at de maatte faa Tavsens til deres tredje Sognepræst; thi siden den Tid P. Palladius havde prædiket 14 Dage i Rad i Roskilde og holdt latinske Forelæsninger der, som vare blevne besøgte af ikke mindre end 125 Personer, var der opstaaet en stor Hunger og Tørst efter Guds Ord, saa at de to Sognepræster, som alt vare ansatte der, ikke vare tilstrækkelige. Bugenhagen havde nu overlagt Sagen

¹⁾ Se Ny kirkehistoriske Saml. II, 293—4.

²⁾ I Tavsens tidligere politiske Stilling maa saaledes vistnok Hovedgrunden søges til hans Forbigaaelse og ikke, som nogle uden al Foranledning have ment, i en Misstemning mod ham fra Bugenhagens Side, eller i religiøse Grunde (Tavsens formodede zwinglianske Lærdomme), eller i Frygt for hans store reformatoriske Nidkjærhed (efterat Regjeringen selv havde vist Sporet an ved Fængsling af de gamle Bisper, er der ingen Sandsynlighed for, at man just nærrede stor Frygt i den Retning).

med Lensmanden og skrevet til Palladius, at efter Kongens Vilje kunde det ikke gaa an, at man for bestandig gav Slip paa Tavsens i Kjøbenhavn, men at det var kristeligt for en Tid at laane ham ud til Roskilderne til at prædike og holde Forelæsninger for dem, og at dermed vilde man gjerne tjene dem¹⁾.

Mærkelig nok synes der i denne Forhandling slet ikke at være taget noget Hensyn til, hvad Tavsens selv kunde ønske; man synes altsaa at have anset ham ikke alene for brugbar, men ogsaa for villig til at gaa hen, hvor hans Tjeneste maatte behøves. Sagen er formodentlig bleven ordnet netop paa den Maade, Bugenhagen havde foreslaaet, thi vi finde, at Tavsens kun i et Fjerdingaar har hævet Løn som Lektor i Hebraisk ved Universitetet²⁾, og alt i Februar 1538 findes han i Virksomhed som Læsemester i Roskilde, idet der nemlig paalægges en Præst, som ikke var stærk i den lutherske Lære, »daglig at søge højlerde Mands, Mester Hans Tavsens Lejse der udi Byen og altid forbedre sig udi Guds Ords Kjendelse«³⁾.

Overensstemmende med Bugenhagens Antydninger i hans ovenomtalte Brev til Kongen synes Tavsens Stilling i Roskilde kun at have været af midlertidig Natur. Fortalen til Prædikenerne over Lidelseshistorien i hans Postil har han saaledes underskrevet: Af Roskilde Søndag Judica 1538; men paa Titelbladet til hans Oversættelse af Justi Menii Oeconomia Christiana (trykt 1538) kalder han sig: Prædikere i Kjøbenhavn, ligeledes paa Titelbladet til Postillen (trykt 1539⁴⁾). Maaske er han da en Tidlang bleven staaende som Sognepræst ved S. Nicolai — hvor da vel en anden

¹⁾ Schumacher, Gel. Män. Briefe I, 14, jfr. I, 8. (Om Dateringen af dette Brev se Ny kirkeh. Saml. II, 368).

²⁾ I Regnskabet over Universitetets Udgifter fra 1 Okt. 1537 findes følgende Post: M. Joannes Taussen for tvende Lectier om Ugen udi et Fjerdingaar, pro lectione hebræa — 5 Daler. (D. Mag. 3 R. I, 70.)

³⁾ Münter, Bugenhagii in Dan. commor. p. 110 (Br. er af 26 Febr. 1538).

⁴⁾ Se Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Hist. II, 191.

har besørget Embedets Forretninger for ham — skjønt han havde sin egentlige Virksomhed i Roskilde. I September 1539 tilsagde Domkapitlet sammesteds, efter kgl. Befaling, ham en aarlig Løn af 50 Daler samt fri Bolig, saalænge han vedblev som Læsemester for Klerkeriet i Roskilde, saaledes som følgende tvende hidtil ubenyttede Aktstykker vise ¹⁾:

1.

Vi Erik Krabbe, Domprovst, Stig Pors, Ærkedegn, Hans Olsen, Kantor, og menige Kapitel i Roskilde gjøre vitterligt og kjendes med dette vort aabne Brev, at have efter højbaarne Fyrste Kgl. Maj.s vor kjæreste naadige Herres Befaling lovet og tilsagt hæderlige Mand Mester Hans Tavsens halvtredsindstyve Gylden eller Jakobsdaler, eller og dansk Mynt isteden efter den skjellige Værd, at fange til aarlig Løn, saa længe han læser i den hellige Skrift en »Leysze« for Klerkeriet her i Roskilde dagligen, uden naar lovlig Forfald hannem derudi aarsager, og intreprerer Skriften retfærdeligen, Gud til Lov og dennem, som hannem høre, til Opbyggelse og Forbedring; og om vi hannem for Trang og Brøst Skyld samme Tid. behov have og betimeligen tilsige om Prædiken, at han derudi vilde da lade sig finde villig og hjælpsom, Kapitel og Domkirken til Gode; og skal samme Sum ydes hannem og betales udi fire Parter til fire Tider om Aaret, som er Jul, Paaske, Midsommer og Michaelis, til gode Rede. In cuius testimonium sigillum nostrum capitulare presentibus est appensum. Datum Roskildæ feria tertia post Mauritii, anno Domini Mdxix.

2.

Jeg Jep Heye, Kannik og Procurator sex præbendarum i Roskilde, gjør vitterligt, at jeg med hæderligt Kapitels

¹⁾ Medd. efter gl. Afskrifter i de Hemmers Saml.; da den oprindelige Retskrivning ikke synes nøjagtig bevaret i Afskrifterne, er disses Retskrivning ikke fulgt her.

der sammesteds Vilje og Samtykke haver undt og tilladet og nu med dette mit aabne Brev under og tillader, at hæderlig Mand Mester Hans Tavsens, Prædikant og Læsemester her hos Domkirken, maa og skal, saa længe og imedens han læs og intreprerter den hellige Skrift for Klerkerne her udi Roskilde, nyde og beholde fri og kvit uden al Leje og Afgift for^{ne} sex præbendarum Gaard og Residens, liggendes østen næst ved Provstegaarden, som han nu selv udi bor, med Have og al sin rette Tilliggelse; med saadant Skjel og Vilkaar, at han skal for^{ne} Gaard bygge, forbedre og i gode Maade holde efter sin Formue, og naar for^{ne} Mester Hans ikke længer læs her hos Domkirken den hellige Skrift, som forskrevet staar, da skal for^{ne} Gaard med Bygning og Forbedring, som her da findes, fri igjen komme til for^{ne} sex Præbenders Procuratorem, uden al ydermere Hinder eller Gjensigelse i nogen Maade. In cuius testimonium sigillum meum vna cum sigillo venerabilis capituli Roschildensis antedicti presentibus est appensum. Datum Roschildia feria quarta post Mauritiij, anno Domini Mdxix.

Det første af de her meddelte Breve viser klart, at det ikke forholder sig saaledes, som man hidtil har antaget, at Tavsens har været fast Sognepræst, ja vel endog Provst, i Roskilde; han var derimod Lektor ved Domkirken, en Stilling, som vel senere ikke var af megen Betydning, men i den første Tid efter Reformationen var af stor Vigtighed, da ikke alene flere af de tidligere romersk-katholske Præster, som fik Lov at blive i deres Embeder, ved Lektorens Forelæsninger bleve førte ind i den lutherske Lære og Tankegang, men ogsaa saadanne ældre Skoledisciple, som ikke havde Raad eller Lejlighed til at gjøre akademiske Studier, ved at høre Lektorernes Forelæsninger førtes saavidt, at de kunde modtage Ordinationen ¹⁾. De tvende ovenfor meddelte Breve vise iøvrigt, at Lektoren i Roskilde i Tavsens

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. II, 617.

Tid ikke var Medlem af Kapitlet, men kun extraordinært, efter kongeligt Paalæg, lønnedes af Kapitlet, et Forhold, hvori Forandring først indtraadte efter Tavsens Afgang fra Lektoratet ¹⁾. Forresten vide vi, at Tavsens d. 12 Juli 1538 promoveredes til Baccalaur i den hellige Skrift (omtrent hvad vi nu kalde Lic. theol.) ved Kjøbenhavns Universitet under Dr. Peder Palladius ²⁾. Den 8 Juni 1540 forlenede Rektor og Professorer ham paa Grund af den særdeles Velvilje, han havde vist mod Universitetet, med den dette tilhørende Bispetiende af Glim Sogn mod en aarlig Afgift, saaledes som følgende Brev viser ³⁾.

*Literę Magistri Joannis Taussen super decimis episcopali-
bus Ecclesię Glyn.*

Nos Rector, Doctores et Magistri Academię Haffniensis omnibus ac singulis has nostras literas visuris, lecturis et audituris significatum et contestatum volumus, quod propter singularem humanitatem, quam venerabilis vir Magister Joannes Taussen, Theologię baccalaureus ac publicus in Ecclesia Roschildensi sacrarum literarum professor, nobis ac nostrę Academię præstitit, et posthac quamdiu vixerit præstet, vnanimi suffragio eidem magistro Joanni ad dies vitę omnes decimas episcopales absque omni impedimento et diminutione quotannis subleuandas concessimus, atque nunc

¹⁾ Den 5 August 1545 gjør Hans Persen, Kannik i Roskilde, vitterligt, at han resignerer sit Kannikedømme in fauorem professionis theologię, eftersom Kgl. Maj. har lovet Kapitlet det første ledige Kannikepræbende pro officio theologi nostri, og Kapitlet er storlig besværet med adskillige Tynge, sønderlig 70 Daler aarlig at give theologo nostro pro lectione quotidiana in sacris literis. Han haaber, at hans Medbrødre ville gjøre ham Hjælp og Trøst igjen og ej lade ham lide Trang eller Brøst paa hans Alderdom, som de have lovet ham (Orig. i Danske Selsk. Saml. i Geh.-Ark.). Tavsens Eftermand i Lektoratet var M. Peder Povlsen (Paulinus), der tidligere havde været Professor i det græske Sprog ved Universitetet.

²⁾ Ifølge det ovenomtalte Fragm. msc. i de Hemmers Saml.

³⁾ Medd. efter Univ.s Kopibog, 1538—1602. Fol. 20—21.

his apertis nostris literis concedimus, quę ex Regię Majestatis beneficio nominatę Vniuersitati collatę ex paręcia Glym annuatim pendi solent, sed tamen ea lege ac conditione, quod idem Magister Joannes eiusdem Vniuersitatis professoribus, aut eorum nomine quęstori Vniuersitatis, quatuor pondo siliginis et totidem ordeï intra diem purificationis sine mora singulis annis Haffnię soluat, vel pecunię tantum, quanto idem quęstor tot frumentorum pondo ad eundem expansionis diem hic vendere possit. In cuius rei euidens testimonium his literis sigillum Vniuersitatis nostrę appendimus. Datum Haffnię octavo die Junij anno incarnati Christi. Mdxl.

Ogsaa i dette Brev omtales Tavsens som Læsemester i den hellige Skrift ved Roskilde Domkirke, og denne Stilling har han sikkert uforandret indtaget, indtil han i Oktober 1541 beskikkedes til Biskop i Ribe.

4. Aktstykker vedkommende Tavsens Liv og Virksomhed som Biskop i Ribe.

Som Forarbejde til en Skildring af Tavsens Virksomhed som Biskop og som Bidrag til Ribe Stifts Historie i hans Embedstid meddeles herved en Række hidtil utrykte Aktstykker samlede fra forskjellige Arkiver og Bibliotheker. For Fuldstændigheds Skyld meddeles paa sit Sted efter Tidsordenen ogsaa korte Angivelser om Indholdet af andesteds trykte Breve, der kunne tjene til samme Emnes Oplysning. I de Aktstykker, som kun forefandtes i mindre omhyggelige Afskrifter, og hvortil Originalerne nu maa antages for tabte, er Afskrifternes Retskrivning ikke bevaret, forøvrigt er der anvendt den størst mulige Flid paa at gengive Brevene korrekt i deres oprindelige Skikkelse.

1.

1541, 21 Oktober. Kongelig Bestalling for M. Hans Tavsén som Superintendent i Ribe Stift, efterat han dertil var udvalgt af Stiftets Domkapitel og Kleresi, samt havde faaet Vidnesbyrd fra Universitetet om sin Lærdom og Levnet.

Wij Christiann mett Gudts naade Danmarcks, Norgis, Wenndis och Gottis koning, hertug vdj Sleszuig, Holstenn, Stormarnn og Dytmerskenn, greffue vdj Oldennborg och Delmenhorst, Giøre alle wittherliggt, att epther thy menige Prelather, Cannicker och Capittell, sameledis alle Herritzs prowester, Sogneprester, och menige Clerecj offuer alt Riiper stygtt haffue nu, epther Mester Johann Sclauj Superintendents ther sammesteds dødelig affgang, endrecteligen [epther vor Ordinants lyudelsze ighen begerrit oc naffn-giffuit¹⁾] oss elskelige Mester Hans Tageszen for en Superintendent vdj for^{ne} Riiper stygt, Och vij nu nogsam forfarit haffue aff the windisbyrdt, hannom giffne ere aff oss elskelige Doctore, Lesemestere och andre Lerdemendt vdj wor Høge Skolle her vdj vor Stadt Kiøpnehaffnn, att hand lerdt och tesligesten vdj sit leffnidt och omgengelsze er bequem tiil samme Superintendentts Embede, Thaa haffue vij nu beuilgett, sambtygkt och stadtfest och mett thette vortt opne breff beuilge, sambtygke, stadfeste, tilltro och forordinere for^{ne} Mester Hans Tageszen her epther att schulle werre och bliffue Superintendentt vdj for^{ne} Riiper stygtt, dog szaa att hand schall were oss och wore eptherkommer, Koninger vdj Danmarck, huld och tro, och schall hand haffue god och flitige paasiun paa Religionen, saa att thett hellige Euan-gelium Guds ordt predickes och leris ther offuer alt Stygttet reentt och clartt for then menige almue epther vor ordj-nants lydelsze, szom vij ther om beslutthet haffue. Och schall hand hielpe huer mand, fattige og rige, szom for hannom komendis worder, loff och rett vden alt wildt, gunst

¹⁾ Istedenfor de indklamrede Ord har oprindelig været skrevet: »keest kaaret och epther vor Ordinants lyudelsze ighen vdtuoldt«.

eller gaffue. Thy bede vij och biude alle prelater, Cannicker och Capittell, sameledis alle Herrits prouester, sogneprester och menige Clerecj och almoe offuer alt Riiper stygtt, atj anamme for^{ne} Mester Hans Tageszen for etthers Superintendent och ere hannom epther vor ordinants lydelsze vdj alle tiilbørlige maade hørige och lydige, szom ether bør att gøre. Ladendes thet ingenlunde. Giffuit paa vortt Slott Kiøpnehaffn, Fredagen nest epther Sancti Galli dag, Aar etc. Mdxlj. Vnder vort Signet.

Christian.

Original paa Papir i Gehejmearkivet¹).

2.

1542 (?). Henrik Rantzov, Stiftslensmand i Ribe, anbefaler Tavsens til Stiftets Gejstlighed og befaler dem at vise ham al Hørigheid og Lydighed og at give ham tilbørlig Underholdning paa hans Visitatsrejser.

Jeg Henrick Rantzowe, Houetzmandtt offuer Riiperstiigt oc Lhenn, helse ether alle Proffuester, Prester oc Sogne-deghne, som biigge oc boo vdj Riiperstiigt oc Lhenn, kierligen mett gudtt. Wiide maj²) kiere wenner, att epter thee ko: matt. wor aller kiereste nadige Herre, epter etthers

¹) Dette Brev stadfæster altsaa Hvitfeldts Beretning (Bispekrønike, Fol. 34), at Tavsens blev valgt til Superintendent »af Provsterne efter Ordinansen«. Derimod synes det at gjøre den almindelige Beretning tvivlsom, at Tavsens først et halvt Aar senere (c 1 Maj 1542) skulde være indviet af Bugenhagen (Terpager, Inscript. Ripenses, p. 158. Krag, Christian III.s Hist., Overs. I. 249, Anm. Münster, Bugenhagii in Dan. commor. p. 52). Der lader sig ikke godt paavise nogen antagelig Grund, hvorfor Tavsens Indvielse skulde være bleven udsat saa længe, saa meget mere som Kongen i det tidligste i Slutningen af Februar 1542 fik Kundskab om, at Bugenhagen vilde komme her til Landet, saa at altsaa Tavsens Indvielse ikke fra først af kan være bleven udsat af Hensyn til Bugenhagens Komme. Jeg antager derfor, at Beretningen om Tavsens Indvielse af Bugenhagen kun er et uhjemlet Sagn, fremkaldt ved Bugenhagens Besøg i Ribe i Beg. af Maj 1542.

²) D. e.: maa I.

eghen election oc vdwelinge, haffuer vndtt oc tiill laadt thenne breffuiser erliig oc wellerdtt mandt Mester Hans Tagssenn att were ethers Superintendens oc Ouerste predikant her vdi Riiperstiigtt, oc agter nu att visitere oc besøge kirkerne her omkringens i Stiigtett etc. Thij bether ieg ether alle opaa ko: Matts. wegne, attj wille aname hannom oc hans Lhere, oc were hannom høriig oc liidiig vdi hans Embiitt oc Befaling, skickendis hannom hoss ether en erliig oc tilbørliig vnderholdinge mett maadt oc øøll, oc siidhen fran ether thend ene tiill thend andhen mett heste oc woghen, oc hues andhen deell, som hanom behoff giøris opaa saame reise oc hiidt tiill baage egienn etc. Twiiffueller oc ickij, attj her vdindhen laade ether tilbørliigenn oc welwilliigenn findis. Thett will Jeg mett ether alle oc huer serdelis, ehner i meg tiill siigendis worder, kierligen forskiille. Befalendis ether Gudt. Schreffuitt [opaa] Riiperhus Otthensdag ephther . . .

Orig. paa Papir i Thottske Saml. Nr. 1967. 4. Det nederste af Brevet er hensmuldret.

3.

1543, 9 Marts. K. Christian III.s Bevilling, at det ved M. Morten Krabbes Død ledige Kannikedømme i Ribe maatte henlægges til Underholdning for „en Theologus og Læsemester“ sammesteds.

Terpager, Ripæ Cimbr. p 219—20. Aftrykket er dog ikke uden Fejl, navnlig mangler i Underskriften: „Relator. magister Johannes Tagonis Superintendens Ripensis“. Originalen findes i Gehejmearkivet, paa Pergament og med Kongens Underskrift; Seglet med Seglremmen er affaldet.

4.

1543, 9 Marts. K. Christian III. forbyder i fire Aar at eftertrykke den danske Oversættelse af Bibelen, som Tavsens „med det allerførste agtede at lade prente og udgaa udi Tryk og lade sælge her udi Riget den menige Mand til Gavn og Bedste.“

Røn, Hans Tavsens Levnet. S. 98—99.

5.

1543, 10 September. Mag. Mads Hvid, Sognepræst i Holstebro, sælger Tavsens det aarlige Landgilde af to Gaarde i Raahede.

Jegh Matz Hwidt, sogneprest i Holstebro, kiendes met thette mytt eghen handskrift, at ieg haffuer vndt oc sold erlig mand M. Hans Taussen superattendent y Ribber stichth mytt aarlighy landgiald aff ij myne tienere j Raahe, Anders Jonssen och Pedher Seuerinssen, aff eett venligct och ereligct kiøb och ey for noghen renthe aff de penninghe, hand megh haffuer lont, saa at hand affregner aff summen lighe saa møgett, szom ieg war mest begerendes for alle then renthe oc retthe vdgifft och tieniste, megh tilfaldher aff tho for^{ne} tienere, vdi erlighe mands her Christerns neruerelsse, sogneprest y Hwedingh, szaa iegh tacker hannom got, szom een erligh mandt och en sundherlig goed veen. Tiill widnesbyrd trycke wy bodhe wore endzegler nedhen for thenne myn handschrift. Datum Ripis die Lune post nativitatis Marie, anno etc. Mdxliii.

Original paa Papir med to paatrykte Segl, Gehejmearkivet.

6.

1543, 12 Oktober. K. Christian III.s Fundats, hvorved bestemmes, at Sortebrødre Kloster i Ribe med alt Tilliggende, undtagen Kirken og Kirkegaarden, skal anvendes til et almindeligt Hospital sammesteds; hertil lægges en Del af Kronens Tiende af Skads-herred, tvende Enge, Helligaands Gaard i Ribe, S. Jørgens Hospital i Kolding og et Vicarie i Vaarbasse Nebel. Forstanderen skulde beskikkes af den kgl. Lensmand, Superintendenten, Kapitlet og Borgemester og Raad. Hospitalslemmerne skulde indtages med Superintendentens og Forstanderens Vilje og Samtykke.

Terpager, Ripæ Cimbr. p. 524—25.

7.

1543, 22 Oktober. Tavsens tilskriver M. Jørgen Gyldenstjerne, Ærkedegne i Ribe, at han har prøvet hans Kapellan, Hr. Christern Mattsen i Brøns, med hvem Almuen sammesteds var meget mis-

fornejel, og fundet ham „at være ikke den ringeste“. Forøvrigt formaner han til at behandle de uforstandige med Sagtmodighed.

Røn, Tavsens Levnet. S. 102—3. Orig. i Geh.-Ark. (Istedenfor det vanskelige Ord mod Slutningen af Brevet: nagger, læser jeg: magger 3: mangler).

8.

1545, 12 Marts. Kongebrev til Tavsens om at undersøge, om en Kvinde maatte gifte sig, hvis første trolovede var rømt fra hende.

Christiann mett Gudtz naade Danmarcks, Norgis, Weendis oc Gottis konningh etc.

Wor gunst tiilffornn. Wiider att thenne breffuise[rsche] Else Jørgensdatter haffuer berett for Oss, hu att hun nogen aar siiden forleden er troloffuitt . . . en karll oc strags ther ephther haffuer hand giffuitt seg fran hinner, saa hun ingthett kandt spørge tiill hanom, heller handt er leffuendis eller død, oc hinde [nu] bedis tiill en anden, oc er ther fore begierendis aff Oss, att wij wille tiilstede, at hun motte tage en anden karll tiill egthe. Thaa haffue wij nw ephther slegh leyliighedtt giiffuitt wortt sambtycke ther tiill, att hwnn maa tage en anden mandt tiill ecthe. Thij bede wij ether oc wille, attj forffare leyliighedt ther om oc siiden giffue for^{ne} Else Jørgensdotter thett tiill kiende, om thett maa saa were, att hunn maa tage en anden mandt, ephtherthij hindis troloffuede mandt er hinner saa bortte rømppt for ¹⁾ wtj saa mange aar, eller oc ey. Her wiid att rette ether ephther oc lader thett ingenlunde. Bessalendis ether Gud. Schreffuitt paa wortt slott Kollinghws torsdagen nest ephther søndagen Oculi, Aar etc. Mdxlv.

Wnder wortt signet.

Udskrift: Oss elsk^e Mester Hans Taugessen superintendent wtj Riibber stygtth.

Orig. paa Papir (noget beskadiget) i Ribe Stiftsarkiv.

¹⁾ Sic! læs: fra.

9.

1545, 30 Juni. Kongebrev til Klavs Seested, Lensmand paa Riberhus, om i Forbindelse med Tavsens at forhjælpe en Kvinde til hendes Ret, hvis Mand var løben fra hende og havde giftet sig med en anden.

Christiann mett Gudts naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis konning etc.

Wor gunsth tillforrn. Wiidt att thenne breffuizersche Elline Nilssdather haffuer nu werett heer huos oss och beclagett segh, huorledis att hendis hosbonde Jacob bardtsker er nogenn tiidt siidenn forledenn løbenn fraa hinder och haffuer nu giffit segh igenn och boer vdj wor kiøbstedt Holstebroo, som hun siiger och tegh sielff ydermere berette kandt. Thij bede wij tegh och wille, att thu tager till tegh Superintendenten oss elskelige Mester Hans Tagssenn och steffner then sagh vdj rette for etther och hielper for^{ne} Elline Nilssdather ther vdindenn saa møgett som l[oug och rett] er. Heer wiidt att rette tegh effter, och [lader thett] ingennlunde. Befallendis tegh Gudt. Sch[reffuit] paa wortt slott Collinghussz, tiisdagen n[est effter] Sancti Hans dagh midtsommer, aar etc.

V[nder] wortt [signett].

Udskrift: Oss elskelige Claus Siestede wor mandt, tiener och embitzmandt paa wortt Slott Riiberhussz.

Orig. paa Papir (beskadiget) i Ribe Stiftsarkiv. Udenpaa Brevet er med en samtidig Haand skrevet Aarstallet 1545.

10.

1546, 2 Juli. Kongebrev til Tavsens om paa en bekvem Tid at lade holde Bededage i Ribe Stift i Anledning af Protestanternes, truede Stilling i Tydskland.

Chriistian mett Gudz naade Danmarcks, Norgis, Wendis oc Gottis konning etc.

Wor gunst tiilforrn. Wiider att wij ere kommen wtj forfaring, huorledis att then menige Christendoms arffue fiende pauffuenn oc hans anhang practisere oc agthe att wiille

indfalle wtj Tyskelandtt oc anderstedz, huor Gudz clare oc rene ordtt predickis oc forkyndis, thett att wille mett suerdt oc blodstørtung nederlegge oc i grunden fordellige, huilckett Gudtt almechtigste wiill naadeligenn affuende. Thij bede wij etther oc begiere, atj fore slig farlig oc forskreckelig tiidz skyldtt, som seg nu wtj the oc mange aendre maade bode mett krieg oc anden oprør begiffuer, wille mett thett alder første paa enn bequem tiidt optage ther i stigtett noger bede dage, som thenn meniige mandtt saa well paa landzbyerne som anderstedzs mue oc kunde besøge kirkerne oc høre Gudz ordtt oc predickenn, bedendis Gudt almetigste, att handtt sligtt oc andre oprør oc blodstørtung i Chriistendomen naadeligenn affuende wiill. Ther mett giøre i wor willie. Bessallindis etther Gudtt. Schriiffuitt paa wortt Slott Kollinghuss vor frue dag visitationis, aar etc. Mdxlvj.

Wnder wortt Sygnett.

Udskrift: Oss elske Mester Hans Tagesen superintendentt wtj Riiber Stygtt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

11.

1547, 6 Januar. K. Christian III's aabne Brev, hvorved følgende mellem Iffuen Erickson (Rosenkrantz) til Koxbølle og Tavsens i Kongens Nærværelse paa Koldinghus indgaaede Forlig om fem Gaarde, som af Iffuen Ericksons Forældre vare givne til Vor Frue Alter i Emmerløv Kirke, og som han nu vilde reclamere, stadfæstes: Landgildet skulde blive hos den Person, som af Superintendenten i Ribe Stift tilfornordnedes at være Kapellan til Vor Frue Alter i Emmerløv Kirke, men Forsvaret, Ægt, Arbejde og al anden Herlighed af Gaarden skulde blive hos Iffuen Erickson og hans Arvinger. Brevet er underskrevet af Tavsens som „Relator“.

Christian den Tredies Hist. Suppl. S. 83—84. Originalen paa Pergament findes i Ribe Stiftsarkiv; men da det ovennævnte Aftryk,

som er taget efter Kopien i Kancelliregistranten, i alt væsentligt er fuldkommen rigtigt, var der ingen Grund til at aftrykke Brevet paany.

12.

1547. 16 Januar. Kongebrev, hvorved det overlades Tavsens at give eller negte en Mand Dispensation, der ønskede at ægte en Kvinde, som tidligere havde været gift med hans Næstsødskendebarn.

Chriistian mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koning etc.

Wor gunst tiilforn. Wiider att thenne Breffuise Tommes Jensen i Aætt haffuer ladett berethe for oss, huorledis att handtt wiille befrie seg en høstrue, oc samme quinde, som handtt haffue wiille, haffuer tiilforn hafftt hans nest søsken barn, oc ther fore war wor despensats ther paa begierrendis, Saa wiille wij oss inthet ther mett beratt haffue, men setthe thett indtt tiill etther. Thii bede wij etther oc wille, atj beramme sielff legligheden ther om, om thet maa fange fremgang eller ey, oc siiden giiffue hannom ther suar, paa hues i ther om tyckes. Her wiider att retthe etther epther, oc lader thett ingenlunde. Beffallindis ether Gudtt. Schriiffuit paa wortt slott Kolling hus, Sanctj Anthonij affthen, Aar etc. Mdxlvij.

Wnder wortt Sygnett.

Udskrift: Oss elsk^e mester Hans Taugesen, Superintendent wtj Riiber stiiigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

13.

1547, 29 Maj. Kongeligt aabent Brev til Kirkeværgerne i Gjording, Malt, Skadst, Vester, Nørre og Øster Herred i Ribe Stift om at sørge for, at Kirkernes Jorder og Ejendomme ikke blive dem fravendte.

Wij Christiann mett Guds naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis koningh, herttugh vdi Slesuigh, Holstenn, Stormarnn och Dyttmerschenn, greffue vdi Oldennborgh och Delmennhorsth, Giøre alle witterliggt, att wij ere kommenn

vdj forfaringe, huorledis att mannge aff kirckernes iorde och ere borttagenn och frann rygtt frann kirckernne, saa att mange [wore] vndersotte thennom bruge och holle thennom for theris eyendom [och] giffue icke ther aff then aarlige skeligh skyldt, som kirckenn bør och pleyer ther aff att fannge. Thii bede wij och byude alle kirckewerger, the som nu ere eller heer effter kommenndis worder, offuer allt Giøringherrett, Molttherrett, Skadtzherett, Westerherrett, Nørreherrett och Østerherrett, attj strags mett thett alderførste rette etther altingeste effter att inddeele och indfriie till etthers kircker hues agger, ennggh och som er forrøgtt frann samme kircker, och att the siidenn effter Degenns wilie och sambttycke lade vdj leyge thennom, som wille giøre kirckenn skell och fylleste ther aff. Bedenndis och byudenndis alle wore fogetther, embitzmenndt och herretzfogetther vdj for^{ne} herretther, attj ere for^{ne} kirckeuenger behielpkelige till tinge och andenn stedtzs, att the paa kirckenns wegne mue indfriie hues eyenndom som kirckernne haffue misth och er mett orett frann kommenn. Ladendis thett ingennlunde. Giffuit paa wortt szlott Collinghussz Pindzedagh, aar etc. Mdxl paa thett syuffuende.

Vnder wortt Signett.

Jahan Friiss Cantzler.

Orig. paa Papir (beskadiget) i Ribe Stiftsarkiv, med udvendig Paa-tegning om at være læst i Aaret 1547 paa de sex i Brevet nævnte Herredsting.

14.

1547, 29 Maj. Kongeligt aabent Brev, at efterdi Hr. Søffren Knudtssen i Rødding var død, og det Vicarie, som ligger til Annunciationis Alter i Ribe Domkirke, var ledigt efter ham, skulde dette Vicarie herefter henlægges til Underholdning for Ribe Skoles Hørere og fattige Peblinge.

Terpager, Ripæ Cimbr. p. 236—37. I Regist. o. a. Lande V, 39 findes et kort Udtog af Brevet med Overskrift: »Mester Hans Taugesen flick breff paa scholens wegne wtj Riibe, som her ephterfylger.»

15.

1548, 1 Januar. Kongelig Stevning til Niels Lange til Kjærgaard om at møde for Kongen i Ribe i Anledning af et Klagemaal, Tavsens og Kapitlen smst. havde mod ham for to Boder ved Puggaard, som han havde tilegnet sig.

Vi Christian med Guds Naade Danmarks, Norges, Vends og Gottes Konning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, hilse dig os elskelige Niels Lange til Kjærgaard vor Mand og Tjener kjærligen med Gud og vor Naade. Vider, at os elsk. Mester Hans Tavsens, Superintendent udi Riberstift, og menige Kapitel udi Riber Domkirke haver ladet berette for os, hvorledes at de haver Tiltale til dig for tvende Boder liggendis hos Puggaarden i for^{ne} Ribe, som du haver vældet dig til og taget dennem samme Boder fra, desligeste for for^{ne} Puggaard, som din Faderbroder Mester Gundi Lange lod forfalde, den Tid han samme Gaard i Være havde, som de mener med Uret, og dig selv ydermere berette kunne. Thi bede vi dig og byde, at du retter dig efter at møde derom for os udi Rette udi vor Kjøbsted Ribe, tredie Dagen næst efter vi først did kommendes vorder, med hvis Breve og Bevisninger, som du der paa haver, og da at lide og undgjælde, hvis derom Lov og Ret er. Ladendes det ingenlunde. Givet paa vort Slot Koldinghus Nytaarsdag Aar Mdxlvij. Under vort Signet.

Afskrift i Thottske Samling, Nr. 1967. 4.

16.

1548, 1 Januar. Kongelig Stevning til Niels Lange til Kjærgaard om at møde for Kongen i Ribe for at forsvare sig mod et Klagemaal, Tavsens paa Hospitalets Vegne smst. havde imod ham.

Vi Christian (osv.) hilse dig os elskelige Niels Lange til Kjærgaard vor Mand og Tjener kjærligen med Gud og vor Naade. Vider, at elskelige Mester Hans Tavsens, Superintendent udi Riberstift og Forstander for vort Hospital i Ribe, har ladet berette for os, hvorledes at de paa Hospi-

talens Vegne haver Tiltale til dig for en aarlig Rente af en Gaard, som du paa din Moders Vegne i Være haver, liggendes hos Sortebrødre Kirke der sammesteds, som du holder Hospitalet for, som de mene med Urette, og dig selv ydermere berette kunne. Thi bede vi dig og hyde, at du retter dig efter at møde derom for os udi Rette udi vor Kjøbsted Ribe, naar vi først did kommandes vorder tredie Dagen der næst efter, med hvis Breve og Bevisninger, som du derpaa haver, og da at lide og undgjælde, hvis derom Lov og Ret er. Ladendes det ingenlunde. Givet paa vort Slot Koldinghus Nytaarsdag Aar Mdxlvij. Under vort Signet.

Gammel Afskrift i Thottske Saml., Nr. 1967. 4.

17.

1548, 19 Januar. „Skolen i Riiffue fick breff, att Ko: Ma: partt aff thienden aff allt Henne sogen att skulle her eptther wpberris oc bliiffue hoes scholenn i Riiffue. Cum inhibitione solita. Datum Kolding torsdagen nest eptther Sanctj Anthonij dag Anno etc. 1548.“

Registre over alle Lande. V, Fol. 49.

18.

1548, 20 Marts. Kongebrev til Tavsens om i Forening med Kapitlet i Ribe at paakjende en stridig Ægteskabssag.

Christiann mett Guds naade Danmarcks, Norgis, Wendis oc Gottis konning etc.

Wor gunst tiillfornn. Wiider att thenne breffuiser Liibbertt Søffrensenn borger wtj wor kiøbstedtt Riiffue haffuer berett for oss, huorlëdis att handtt haffuer fest en piige ther wtj Riiffue, oc hanom giøris forhindring paa samme piige, som handtt etther sielff ydermiere berette kandtt. Thij bede wij etther oc wiille, attj mett Capittell ther wtj for^{ne} Riiffue kaller samme sag for etther wtj rette, och siidenn hielpe hanom ther wwindenn, saa møgett som loug

oc rett (er). Ladendis thett ingenlunnde. Beffalendis etther Gud. Schreffuitt paa wortt slott Colinghus tiisdagen nest eptther søndagenn Judica, aar etc. Mdxlvij.

Wnder vortt signett.

Udskrift: Oss elsk^e Mester Hanns Taugesenn superintendent wdij Riiffuer stiiigth etc. etc.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

19.

1548, 9 Maj. Kongebrev til Tavsén, om at det unødvendige Trygleri i Kjøbstederne af føre Mennesker og Posepilte skulde forhindres, samt at de værdige trængende skulde forsynes med et Tegn, og Skolepeblinge gaa med Hætte, for at Folk kunde kjende dem, de burde give Almisse.

Christiaan mett Gudtz naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis konningh etc.

Wor gunst tilforn. Wiider atth wij ere kommen wthj forfariingh, huorledis mange trøgler løbe om wthj kiøbstederne atth tygge theris brødth, och en stor partt af thenom ere føre menniske, och icke for ledj skyldt wiille andett endt gaa oc trøgle och ther mett wppeholde thenom, Sammeledis mange posepiiltthe, som icke gaa till schole. Thij beder wij ether och wiille, atthj strax lade bestiille mett borgmesthere oc raadt wthj alle kiøbstederne ther wthj stiiigthet, atth the giiffue the fattiigh folck tegen wppaa brystet, som for sygdom och alderdom ere fororsagett och nødtørftiigh atth tiigge och bede theris brødt ther y theris by; och the som ere føre och kunde fortiene theris føde, atth the foruiises aff byenn, och ther som nogenn aff thenom och foruynder theris sygdom och ther eptther formue att arbeyde och fortiene theris brødth, att thenom icke heller tilstedis atth trøgle, och att the taghe tegenn fraa thenom igienn. Sammeledis atth alle peblinghe, szom gaa till skole, att the gaa medt hetther, saa mandt kandt wiide, huiilcke som gaa till skole, och mand bør atth giffue almøse. Och atthj tiiszigeste wiille tilsiiighe sognepresterne

wthj kiøbstederne, atth the forckynde y predickestolenn for almuenn, atth the ingenn trøgler eller posepiiltt giffue theris almøsze wden de, som borgermestere och raadt haffue giiffuitt tegenn, och pebliinghe som gaa till skole och haffuer hetther paa, eller och husarme folck, paa thett att the nødtørtiighe och the som gaa till scholle maa beckomme Gudtz almøsze. Her wij osz wiiszeliigenn til forlade. Beskalendis ether Gudt. Schreffuitt paa wortt slotth Koldiinghus, otthensdagenn nesth epther søndagenn Vocem Jucunditatis, aar etc. Mdxlvij.

Wnder vortt sygnetth.

Udskrift: Oss elsk^e Mester Hans Taugesenn superintendentt wtj Riiber

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

20.

1548, 10 Avgust. Superintendenten og de fire Hørere i Ribe fik Kongebrev paa to Gaarde i Vestervedsted, som laa til S. Thomas' Alter og som Hr. Tyge Grumsen (i Skjærbæk) tidligere havde haft i Forlening ¹⁾.

Superintendenttenn vdj Riiberstigtth och the iiij locater vdj Riiber schole, the som nu ere och heer effter kommenndis worder,

Ffinge Ko: Christianns breff paa the tuo gaarde, som ligge vdj Wester Wiidstedt vdenn for Riibe, som pleye att ligge till Sancti Thomis altter vdj Riiber domkircke och her Tyge Grumssenn vdj forleninge hagde, som skyller x ørttugh kornn mett andre bede, vdj saa maade att for^{ne} locater skulle aarligenn mue lade vppebere aldt wisse rentte och landgilde aff samme ij gaarde, och Superintendenttenn aldt herlighedenn och vvisse rentte ther aff, dogh att the skulle lade bygge och forbedre samme gaarde oc holle thennom wedt

¹⁾ Dette Brev er alt trykt hos Terpager, Ripæ Cimbr. p. 301, men med flere slemme Fejl, hvorfor det her paany meddeles efter en anden Kilde.

heffdt och magtt. Cum inhibitione solita, datum Collingh ipso die Laurentij martiris, Aar etc. Mdxlvij.

Registre over alle Lande, V. Fol. 59.

21.

1548, 10 November. Tavsens stadfæster Valget af Hr. Poul Sonicksen til Præst i Roager og meddeler ham Kollats paa samme Kald.

Jeg Hans Tausøn, Superattendens och Biscop y Riperstigt, kiendis och gjør vitterligt med dette mytt obne breff, ath thenne breffuier och erlige mand her Pouell Sonicksøn for syne dygder och gode vmgiengelsse haffuer ett kald och vduelgelse aff sognemendt y Rhoagger sogen ath vere theris sielsørger och rette sogneprest ther sammestedt, och haffuer veriitt hoes meg och ladet seg examinere och offuerhøre y syn forstand och lerdøm, den hand haffuer y den hellige scriift. Och epther thj ieg offuer dett windisbyrdt, for meg er kommet om hans leffnit, hannom haffuer befundet lerd och forstandig vdi scriiften, och ath haffue andre the vilckor, som hør tiill thet hellige predick embidde, saa ath hand kand och maa were en duelige lerer och sogneprest: Tha haffuer jeg samtycket oc stadfest och nu met thette myt obne breff samtycker och stadfester same hans kald och vduelilse, och kundgør hannom en Guds tienere och sand sogneprest tiill for^{ne} Rhoagger kircke ther ath bliffue och thend ath beholde syn liiffs tidt. Bedendis alle sognemendt och huer serlestis nu veryndis och heer epther kommendis, ath the ligesaa achte och ere hannom som theris rette sielsørger og sogneprest, giørendis och giffuendis hannom oc ingen anden theris tiende, byrd, offer och ald thend renthe och rettughedt, som the aff rette plictuge ere oc the vonligen heer tiill dags giffuit haffue theris framfarne sogneprester, eptherthj sodan en tro tiener er syn løn verd, som Christus self siger. Tiill widnesbyrd henger jeg mytt signete neden for detthe mytt obne

breff. Giffuit vdj Ripe S. Martinj Biscops afften, Aar etc. Mdxl paa det ottende.

Orig. paa Perg. i Geh.-Arkivet, med Spor af Seglremme.

22.

1549, 30 Marts. Tavsens bekendtgjør den kgl. Befaling, at der ikke maatte bedes mere end tre eller fire Faddere, for Provsterne i Endle (Elbo), Brusk og Holmands Herreder.

Salutem: wider kere h. prouester, at det er kong. maytz. aluorlige willij oc kongelige befalling¹⁾, at huilken sognemand der byder faddere til syt barn, hand skal lade seg nøye med iij faddere eller iij i det høyste, oc der som almu bliffuer vlydige her vdj, da til siger eders sogneprester, at de affwise saa mange som byde seg til flere end iij, om det skal meget were, saa fraffint som de wille ikke staa kong. mayt. til rette for vlydelse. Oc der som dette icke saa huldes vdj eders herede, da byder ieg eder, i giffuer meg det tilkende effter kong. maytz. breffs lydelse. Eder Gud befallendes. Aff Ripe midfaste løffuerdag aar mdxlix. Oc lader lese denne myn scriffuelse til Endleheritz ting, Holmandzheritz ting oc Bruskheritz ting ac iterum valet.

(L. S.) Johannes Superattendens.
Tausen.

Udskrift: Venerabilibus viris et dominis Petro Glambeck²⁾ oc Andreę Henningi præpositis, suis fratribus et amicis.

Paategnet: Thette breff er lest fordom paa Endlets herutz tyng Onsdag nest eptter Sancti Andree apostoli dag aar Mdxlix.

Egenhändig Orig. paa Papir i Thottske Saml. Nr. 1967. 4.

¹⁾ Den kgl. Befaling af 14 Marts 1549 er efter Originalen i Ribe Stiftsarkiv trykt i Kirkehist. Saml. I, 473—4.

²⁾ Præst i Pjedsted (se Chr. III s Hist. Suppl. S. 227).

23.

1549, 10 April. Brev til Tavsens fra Dr. Johan Bugenhagen i Wittenberg.

Magistro Johanni Tausano, Pastori Ripensi.

Gratiam et pacem a Deo patre nostro et d. n. J. C.
— Nos hic, charissime Johannes, et in ecclesiis et in
scholis adhuc agimus in sincero verbo Dei, et ordinamus
evangelii presbyteros usque in Hungariam ut ante. Nemo
vobis aut dicto aut facto isthic aliud persuadeat. Oramus
vero Deum et publice et privatim, ut ista gratia Dei apud
nos permaneat, id quod et isthic facite. Nam quamvis
versemur in magno periculo, tamen bona speramus per
Christum. Non erunt preces nostræ inanes. Quod volo
ut significes nostris fratribus, qui lugent Zion. Nam spero
per Deum, nos brevi scripturum (!) ad vos certiora et me-
liora. Quod Deus velit! Versamur in ultimo mundi tem-
pore, de quo scribit Daniel 11: Ac fama turbabit eum ab
ortu et septentrione. Et Apoc. 14 Johannis usque ad finem.
Deus salvos deducat nos per istam patientiam sanctorum
ut per mare rubrum, mitiget istas poenas meritas, et ab-
breviet dies istos, alioqui non erit salva omnis caro. Habes
novissima hæc tempora ex Prophetis. Cogitemus itaque,
in quo tempore revelati Antichristi (2 Thessal. 2) vivamus,
ne dicatur et nobis: Eo quod non cognovisti tempus visi-
tationis tuæ. Poenitentiam vero agamus, quia appropinquit
regnum illud æternum in resurrectione justorum, de
quo confitemur: Credo remissionem peccatorum, carnis
resurrectionem et vitam æternam. Ubi similes erimus filio
Dei, et Deus erit omnia in omnibus in æternum, amen.
Hæc verba sunt fidelia. Fidelis et Deus, qui promisit in
Christo Jesu domino nostro. — Salutat te uxor mea, tuam-
que uxorem (honestissimam) pudicissimam matronam, et
mea Sara, quæ vidua facta est, antequam nata esset viginti
duos annos. Jam inter passcha et pentecosten secundo
nubet, id quod Deus faustum foelixque esse velit. Amen.

Christus sit cum omnibus vobis in æternum. Ex Witeberga
1549, Aprilis 10.

Johannes Bugenhagen Pomeranus.

Afskrift i Acta & Scripta Theol. sec. 16^{mi} coll. Lintrup. Vol. 1.
(Univ.-Bibl. Don. Var. 122. 4.).

24.

1551, 6 April. Tavsens tilskriver Hertug Hans d. Ældre, at han efter Hertugens Forlangende indvilgede i, at to Personer i Agerskov, der vare hinanden beslægtede i tredje Led og havde levet i Skjørlevnet med hinanden, bleve sammenviede; men han raader dog Hertugen alvorlig til ikke at lade saadan Forargelse hengaa ustraffet.

Naade oc frid aff Gud Fader wed Jesum Christum. Høgborne første kere naadige Herre, giffuer ieg eders førstelige naade vnderdanlig oc ydmygelig tilkende, at ieg idag fick eders førstelige naades breff oc scriffuelse om een ong mand wed naffn Ebbe Lassen i Agerskow, som haffuer i fierde aar leffuet i skørleffnet met Ka(r)ine Jeps dotter syn egen fencke i tredij led, oc haffuer affled barn sammen, for hues skyld E. f. n. haffue(r) naadelig samtyct oc bewilget, at de mue komme vdj ecteskaff sammen, at ieg oc der effter maa wide at rette meg. Saa haffuer ieg ganske vnderdanlig met ald redbonhed skicket meg efter E. f. n. scriffuelse oc screffuet sognepresten i Agerskow Her Terchel til, at det lige saa skal skee, som E. f. n. haffuer bewilget. Dog raader ieg i myn troo tjeneste oc beder E. f. n. ydmygelig, at E. f. n. ey lader sodan synderlig forargelse affgaa vstraffet, ocsaa for onde exemplar, der gierne wille fylge effter, icke alleneste mod wor hellige kirckordning, men oc imod E. f. n. aluorlige mandat oc besigling nu snimen vdgangen. Gud wed Jesum Christum oplyssne oc styrcke E. f. n. til eet helligt oc løcksaligt regiment, amen. Aff Ripe mandag quasimodogeniti Aar mdlj.

E. førstelige naades troo tienere oc Capelan
Hans Tausen
i Riper stict.

Udskrift: Høgborne Første oc Herre Her Hans aff Gudz naade arffuing til Norge, Hertug til Slessuig Holsten Stormern oc Dytmersken oc greffue til Oldenborg oc Delmenhorst, syn naadige Herre vnderdanlig oc ydmygelig til screffuet.

Orig. (udentvill egenhændig) paa Papir med Seglet, i Geh.-Arkivet (meddelt af Hr. Arkivsekr. Matthiessen).

25.

1551, 30 September. Kongebrev til Tavsens om at afgive Erklæring over en Klage, som to Vikarier, Hr. Hans Fynbo og Hr. Povl Michelsen, havde indgivet over Stiftslensmand Jesper Krause i Ribe.

Christian mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis koning etc.

Wor gunst tilforrn. Wii giffue etther tilkiende, att thisse breffuisere her Hans Fynbo og her Pouel Michelsen ¹⁾ haffue [ladett] berette for oss, huorledis att oss elsk^e Jesper Krauffse wor thienner oc Embitzmand paa wortt slott Riiberhus haffuer ladett forbiude the bønder, som ligger till theris Vicarij, at sware thenom, som the meen mett wrett. Thij bede wij etther oc wille, att y forfare all leyligheden oc taler mett for^{ne} Jesper Krauffse ther om, oc strax schriffuer oss all leyligheden till ther om, att wij kunde wiide oss ther epther att rette. Her wiider att rette etther epther oc lader thet ingelunde. Befalendis etther Gud. Schreffuitt paa wortt slott Kiøpnehaffn onsdagen nest epther sancti Michels dag, Aar etc. Mdlj. Vnder vort signet.

Udskrift: Oss Elsk^e hederlig oc hoglerde Mester Hans Thaugesen, Superintendent vdi Riiberstigt.

Orig. paa Papir (lidt beskadiget) i Ribe Stiftsarkiv.

¹⁾ Disse to Mænd havde tidligere været Præster i det tøringlenske, men vare 1528 bleve afsatte af Hertug Christian paa Grund af deres Fastholden ved Papismen (se Om Reformat. i Haderslev Amt, Kirkekalender for Slesvig Stift, 1ste Aarg. S. 148—9).

26.

1551, 13 Oktober. Kongebrev til Tavsens angaaende Afholdelsen af trende Bededage.

Christian mett Guds naade Danmarcks, Norgis, Wendis oc Gottis koninng etc.

Wor synderlige gunst tilffornn. Wiider att wij formercke, att mange steds her wtj Rigett formeris synd oc wndskaff, oc Ceremonier icke holles wed magtt om Gudtz skiick, hellige ord och Euangelium, Thaa paa thett att Guds store fortørnelse, synd oc wndskaff maa affleggis, oc forthientte straff oc pine maa naadeligen affuendis, oc huer wille rette seg sielff mett penitens och bederrinhg, haffue wij nu mett wore elskelige Danmarcks Riigis raadt, som nu her hoes oss tilstede ere, beuilgett oc sambtycktt, att wtj alle sogne kiercker offuer altt wortt Rige Danmarck skall holles trende bede dage. Thij bede wij etther och wille, attj bestiller thett saa offuer altt Riiber stigt, att ther holles wtj huer sogne kiercke trende bede dage, som er then mandag, tisdag oc onsdag nest epther sancti Andree apostoli dag, mett fasten, mesze oc letanie predicken, Oc i ther hoes wille haffue flyttige oc god indseende mett, saa att synd oc wndskaff motte nederleggis oc affuendis, thett mieste etther mugligtt er att giøre, som wij etther tilltroe, oc i paa Religions wegne pligtige ere. Her wiider att rette etther epther och lader thett ingenlunde. Beffallendis etther Gud. Schreffuitt paa wortt slott Kiøpnehaffuen tiisdagen nest epther sancti Dionysii dag, Aar etc. Mdlj.

Wnder wortt signett.

Udskrift: Oss elsk^e hederlige och høglerde Mandt Mester Hans Taugesen superintendent wdij Riiber stigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

(Fortsættes.)

Bidrag

til

M. Hans Tavsens Levnet.

Af Holger Fr. Rørdam.

I det den foran, Side 27, begyndte Meddelelse af Aktstykker angaaende Mester Hans Tavsens Liv og Virksomhed som Biskop i Ribe her fortsættes, gjøres opmærksom paa, at nogle Smaastykker vedkommende Tavsens Embedsforhold i Aarene 1547 og 48, efter at 1ste Hefte var trykt, ere offentliggjorte i Danske Magazin 4 Række. I, 300, 318 og 343¹⁾.

27.

1551, 3 December. Kongelig Befaling til Jesper Krause, Stiftslensmand paa Riberhus, om at lade Dekanen i Ribe Kapitel, M. Hans Svaning, Hertug Frederiks Tugtemester, faa Jerne og Guldager Kirker, som tidligere havde ligget til Dekanatet (se Nr. 28. 29. 31.).

¹⁾ Følgende Ytringer i et Brev fra Hertug Hans i Haderslev til K. Christian III (dat. Hadersleben Sunnabents nach Bartholomei 1544) kunde ogsaa mærkes: »Nachdem hiebeuorn alwegenn der zehenden inn Widinge, Kalslunt vnnd Frosherde zu vnserm hause Doringenn gelegenn vnnd gebraucht worden, vnnd nu aber von e. ko. w., wie wir bericht, das derselbe nach Ripenn dem Stift folgen solte, befolen, wolten wir denselbenn, so ehr dahin gehorig, gern folgenn lassen«, imidlertid beder Hertugen, da han »als ein junger hauswirth« havde Mangel paa Korn til sin Husholdning, at han maatte beholde disse Tiender »bis vff vnser beiden zusammenkunfft«. (Hert. Hanses Registrant i Geh.-Ark.).

Jesper Krausze paa Riiberhusz finge breff, som heer
effterfølger.

Christiann etc. Vor gunst tillfornn. Wiidt att oss elskelige
Mester Hans Suaningh, hogborne førstis Herttugh Frederich
wor kere sønns tucttemester, haffuer berett for oss, huorledis
att ther haffuer leyett tuennde kircker till thett degenndom
ther vdj Riibe, som wij hannom mettforlennt haffuer¹⁾,
wedt naffnn Jarnekircke och Guldagger kircke, och then
ene skall aldels were kommenn ther fraa, och halffparttenn
aff tiennndenn frann then anden. Thij bede wij tegh och
wille, at thu retther tegh effter att lade hannom fylge
samme kircker mett tiennndenn och hues andenn rettighedt,
liigeruis som mester Gundj haffuer thennom hafftt for han-
nom, och saa quitt och frij, som andre prelatter ther
sammestedz haffue theris kircker. Heer wiidt att rette tegh
effter och ladt thett ingennlunde. Datum Drottningborg
torsdagenn post sancti Andree apostoli dagh, anno etc. 1551.

Tegnelser over alle Lande. III, Fol. 456.

28.

1552. Kongelig Befaling til Tavsens om at lade M. Hans Svaning be-
holde Guldager Kirke til hans Dekanat.

Mester Hanns Taugseenn, superintendent vdi Riber stiigett,
fick breff, som her epherfølger.

Christiann. Vor synnderliig gunst tillfornn. Viider,
att oss elskelige Mester Hans Suaninngh, degenn vdj Riiber
Domkircke, haffuer werett her hoes oss oc berett, huor-
ledis att thennd tiid Mester Gundj hagde for^{ne} degne domme
i Riibe, thaa hagde hand ther till thuenne kiercker, som

¹⁾ 1547, Tirsdagen efter Fastelavns Søndag, fik Mester Hans Svaning
Kongebrev paa Degnedømmet i Ribe Domkirke med det første
Kannikedom, som der vacerer og ledigt bliver, for den Tjeneste,
han har gjort Hertug Frederik (Reg. o. a. L. V, 28). Jfr. Terpager,
Ripæ Cimbr. p. 125—6. Kirkehist. Saml. I, 261—2.

ware Gu[l]dagger kiercke oc Jernne kiercke; ther wij hagde forlennth hannom mett same degne domme, haffue i tagtt Gu[l]dagger kiercke ther frann, oc forbudett prestenn att suare hannom. Thij beede wij etther oc ville, att æptherthij hannd vill boe hos Riiber domkiercke oc giøre ther sliig tienist, som enn degenn bør att giøre

Tegnelser over alle Lande. IV, 118. Brevet er ufuldendt. Baade det foregaaende og det efterfølgende Brev i Registranten ere daterede S. Marie Magdalene Dag (22 Juli) 1552.

29.

1552, December. „Mester Hans Suaning, degen vdi Ribe, steffner Mester Hans Tausen, superintendent vdj Riibe, for en kircke, kalles Guldagger, som han giør hannom hinder paa, et kon. Mts breff, som han ther om fanget haffuer, at møde her anden Nyaars Dagh.“

Tegnelser over alle Lande, IV, 181, skrevet med Kansler Joh. Friis's Haand. Det forudgaaende Brev i Registranten er dateret Torsdag næst efter S. Andreae Dag (o: 1 Decbr.) 1552.

30.

1553, 3 Januar. K. Christian III befaler Tavsens at visitere i alle de Kirker, baade i Nørre- og i Sønderjylland, som fra gammel Tid havde ligget til Ribe Stift, og forbyder enhver at gjøre ham Hinder eller Forfang i saadan hans lovlige Embedsrejse.

Røn, Tavsens Levnet. S. 106—7. Indholdsangivelsen af dette Brev i Regesta Dan. er misvisende. Hovedvægten ligger paa, at Tavsens skulde visitere de sønderjyske Kirker (hvori Hertug Hanses Lensmænd vilde gjøre ham Forhindring, jfr. Nr. 33—35).

31.

1553. 5 Januar. K. Christian III.s Brev om, at M. Hans Svaning og Tavsens havde været i Rette for ham om Guldager Kirke, men skjønt Tavsens havde berettet, at den havde været en fri Kirke, indtil Biskop Iver Munk lagde den til Degnedømmet, undte Kongen dog Svaning den til hans Prælatur, mod at han skulde holde en Kapellan til at besørge Tjenesten.

Mester Hanns Swaningh, degenn vdj Riiber domkircke, fih breff, som heer effter følger, paa Guldagger kircke.

Giøre alle witterligtt, att oss elskelige mester Hanns Suanningh, degenn vdj Riiber domkircke, paa then ene, och mester Hanns Taugseenn, Superintendentt vdj Riiberstigt, paa thenn andenn siide, haffue weretth heer for oss vdi rette om en kircke, kaldis Guldagger, och berette for^{ne} mester Hans Suaninge, at prelatuernne vdi Riiberdomkircke ere alle stigtett paa kircker, och vdj biscop Iffuers tiidt haffuer handt tillagdt for^{ne} Guldagger till degenndommiett, och for^{ne} mester Hans Suanningh haffuer hafft wortt breff till mester Hans Taugseenn, atth handt skulle lade hannom følge same kircke, oc dogh giordt hannom forhinder ther paa. Ther tillsuarede mester Hans Taugssenn och berette, att same Guldagger kircke haffuer werett en frij kircke, føre biscop Iffuer fordom biscop vdj Riibe lagde then till same degendom. Tha paa thett for^{ne} mester Hans Suaningh kandt were forsørgetth mett tuende kircker, som the andre prelatuere ther sammestedz, haffue wij aff wor synderligh gunsth och naade vndt och tilladett, och nu mett thette wortt obne breff vnde och tillade, att forscr^{ne} mester Hans Suaningh maa oc skall heer effter nyde och beholde Guldagger till degenndommiett so frij, som mester Gundj vdj biscoppennis tiidt for hannom hafft haffuer, dogh saa att handt skall holde alletiidt en goedt capellann till same sogenn, som kandt giøre sognefolcketth vdenn kirckenn och indenn sliigh tilbørlige tienniste, som en rett sognnepresth bær att giøre sitt sogennfolch, oc besørge same capelann mett en tilbørlige vnderhollingh. Cum inhibitione solita. Datum Nyborgh Helligtreekoningers aftenn, anno etc. 1553.

. Dominus rex manu propria subscripsit.

Registre over alle Lande, Nr. 6, Fol. 279.

32.

1553, 8 Januar Kongeligt Forbud mod at Bønderne i Vester- og Nørre-Herred maatte bruge Kirketienden til Anskaffelse af Vin og Kirkeoblater og til Underholdning af Sognedegnen.

Mester Hans Suanningh degen wtj Ribe stick fick breff, som her eptherfølger, tiill Vestherherritt och Nørreherrith.

Christian etc. Hiillse etther alle wore wndersotthe menige sogne mend, som bygge och boe offuer alltt Vestherherritt och Nørreherritt euindeligen mett Gud och wor naade. Wiider, att wij ere kommen wtj forfaringh, huorledis att mange aff etther fordristhe siig till att befatthe etther mett etthers sogne kirckers tind, och then en partt foruende tiill etthers sogne degens underholningh, en partt till win och offlett, och ther tiill mett wiille y icke heller lade kircke wergen sellff raade kircketinden. Thij forbyde [wij] etther alle och huer serdelis nogitt att befatthe etther mett etthers kierkens tinde enthen tiill etthers degens wnderhollningh eller tiill win eller offlett, wden allenist lade degen wti Riibe domkircke och kircke wergen raade ther fore att foruende same tinde kierkerne tiill besthe och tage ther aff att betale vin och offlett, naar nottherteligheden behoff er; och ther som y wiille haffue vnderholning tiill etthers degen, tha skulle y thett sellff wdlegge och icke tage aff kierkens tiend att beløne hannem mett. Ladendis thett ingelunde, vnder then straff, som viidbør. Actum Nyborg løffuerdagen post trium Regum, aar etc. Mdljij.

Tegnelser over alle Lande. IV, 192—93.

33.

1553, 20 Maj. Kongelig Befaling til Tavsens om at komme til Flensborg i Anledning af Striden med Christoffer Rantzow (Hertug Hanses Lensmand i Tønder) angaaende Ribe Stifts Kirker i Tønder Len.

Christiann mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Venndis oc Gottis koning etc.

Wor synnerlige gunst tilfornn. Wiider, att som etther vel fortenncker om thennd trette, som Christoffer Randtzow aff Thønnder fører etther paa the kyrcker vdj Riberstigt vdj Thønnderlenn, som i tilfornn haffue giffuit oss tilkiennde, tha er for^{ne} Christoffer Randtzou forscreffuit att komme

hid paa mandag førstkomenndis. Thij bede vij etther oc ville, attj giffue etther hiid til oss, saa att i ere her tilstede nu paa mandag att affthenn førstkomenndis wdj thett allersenniste, oc att ther som att Erckedegen ther wdj Riber Capitel haffuer nogit oc vdj samme sagh i att siige, attj oc tilsige hannom, att hand er her oc samme tid tilsteede. Ther met skeer oss synnerligen til villie, oc forlade oss ther wisseligen til. Befallenndis etther Gud. Schreffuit paa wortt slott Flennsborghuss pindtze affthenn, aar etc. Mdliij. Vnder vortt signeth.

Udskrift: Oss elskelige hederligh oc høglerdh mannd Mester Hans Tawsenn, Superintendent wdj Riber Stigtt.

Orig. paa Papir i Gehejmearkivet.

34.

1553. Tavsens Klage, indgiven ved Mødet i Flensborg, d. 1. Juni d. Å., over at den hertugelige Lensmand Christoffer Rantzov i Tønder tiltog sig Magt over Kirker, som laa under Ribe Stift.

Durchlauchtigster koning, ewer kon. Mait. gebe ich vndertheniglich zuerkennen, nachdem ewer kon. Mait. mir letzlich beuhell geben vff alle kyrchen im hertzogthumb Schlesschwig, szo viel der bei der bisschoffe zeitten zum stift Rypen gelegen vngefher bei eim jare zufohrn, eher e. kon. Mait. mit derselben geliepten brudern die furstenthumb geteilt, so habe ich meinen dinst bisdaher vngehindert gebraucht, bis nu vor weinick zeitt der ernuheste Christoff Rantzow mir etzlich vorhinderung gethan, sonderlich in den kyrchen zu Tundern, deszgeleichen in Vbirckyrch, da er den kyrchen schlüssel von dem kyrchhern oder sogneprest ohn alles vordrehen genommen. Derwegen ist mein vnderthenig demotige bitt, dar e. kon. Mait. wollen, das ich solchen meinen dinst in vorgemelten kyrchen des stifts Rypen, in Sunderiudtlandt gelegen, ferner warten soll, das es so muge beschafft werden, das ich meinen dinst

vnbehindert thun muge, vnd das die amptleudte der kyrchen vnbeuoren sein muchten wie bei der bisschoffe zeitten.

Ewer konn. Mait.

vndertheniger capellan
Hanss Tausen.

Paategnet: Supplication Hans Tausenn vber Christoffer Rantzowen von wegen der Visitation im ampt Tündern. Actum Flensburg den ersten Juni Anno liij.

Oversættelse i Gemeensch. Archiv XXII, 15

35.

1553. Besværinger, indgivne ved Mødet i Flensborg af Tavsens og tvende Prælater i Ribe Domkapitel, over de Overgreb, Hertug Hanses Lensmænd tillod sig med Hensyn til Kirker, der hørte til Ribe Stift.

Item the kircker vdj furstendomet, som aff arrilds tidt haffuer leyett till Ryberstigt, the haffue altidt werett frij vnder biscoper aff Ribe och prelather ther samestets mett alle theris rettighedt, och aldrig fursterne befattet seg ther mett vdj noger made, førre end nw nogre aar att ther er giordt forhinder paa.

Item att erckedegne och cantores haffuer altidt hagdt theres frij jurisdicts till same kircker och att forfeste kirckernes gaarde, aghre og enghe, som till same kircker giffuen er och tilliger, vden lenssmendens hinder och modsigelsze vdj alle made, som mett gamell kirckens iordbøger och register bewiszes kan.

Bedendes ydmygeligen gerne, att saa her effther holdes matte, som thet tiillforne weret haffuer vdj salig koning Hanszes oc framfarne koninghers tidt vdj Danmarck.

Hves hinder her emodt skeedt er och skeer, giffues her effther tilkiende.

Ffyrst haffuer Christopher Rantzow, lenssmænd paa Tunderhusz, borttfest en kircke gaardt ligendes till Wberg kircke vdj Sædtbye, som Cresten Bos affdøde.

Item ther nest haffuer han borttfest nogre kircke iorde fra Peder Jepsen i Høffuer, som hans fader vdj feste hagde, och haffuer fest same eyndom till en fremmede man, som thet aldrig førre vdj feste hagde.

Item er tilkiende giffuet nw vdj desse dage, att Christopher Rantzow haffuer ladet forbiwde mett syn fogd till bierketing och herritzling, att ingen scall feste saadan kirkens eyndom aff erchidegen vdj Rybe, saa framt the icki scall giffue hannom x pendinge for hwer en pendinge, the giffuer erchidegen etc.

Item annamer lenssmend halffdell aff same kirckers tyndt vdj Hadersleffue och Thornyng leen, och aff then aarsag tha tager adelen halffdell aff theris tiennere, och en partt aff thennum tager kirckens deel alt samen aff theris tiennere, saa atth kirckerne aff saadan leylighedt forfalder och icke kan holdes weth macht, forthi att tynden tages ther fra.

Hans Tausen, Superattendens vdi Riperstichtt.

Jens Wyborgh, erchidegen vdj Rybe.

Jørgenn Pederssen, Cantor ibid.

Hwadtt wrett Christopher Rantzow haffuer giordt then fattig Anders Lydicksen, som her tilstede er, maa han selff giffue tilkiende.

Orig. paa Papir i Gemeensch. Arch. XXII, 15. Skrevet med M. Jens Viborgs Haand og egenhændig underskrevet af de to andre.

36.

1553, 30 Juni. Tavsens stadfæster Hr. Niels Jørgensens Udvælgelse til Præst i Skrydstrup samt til Præst i Bøftoft, naar hans Fader, Hr. Jørgen, afgik fra det sidstnævnte Kald.

Jeg Hans Tausen, Superattendens oc bisp i Ripersticht, kiendes oc gjør witterligt met dette myt obne breff oc egen handscriff, at denne breffuisere, erlige mand Her Niels Jørgensen, haffuer sand vduellelse oc kald til Skriistrup kircke for een frij sogneprest at were, des ligeste haffuer hand ocsaa vduellelse aff menige sognemend i Bøftoftsogen at bliffue een sogneprest til Bøftoftkircke,

naar hanss fader, erlige mand Her Jørgen, enten døer eller haffuer icke lenger willij oc førlighed til at tiene. Oc haffuer hand effter samme syn vduellelse werit her hoss meg oc ladet sig examinere oc offuerhøre i syn lerdom oc forstand, da haffuer ieg befondet ham duelig, lerd oc bequem til det hellige prestembede, oc at haffue eet got røgte paa syt leffnedz wegne, huor hand haffuer hafft syn omgengelse, som en god dydelig oc erlig person, hoss dem, hand haffuer omgodz met. Huorfor ieg oc paa myt embedes wegne, det ieg haffuer aff Gud oc kong. maytt., samtycker oc stadfester samme hanss vduellelse oc kald til for^{ne} ij kircker, lige som forscreffuet staar, helst fordi de pleye aff gammel tiid at were sammen vnder een sogneprest. Til witnessbyrd henger ieg myt signet neden for dette myt obne breff. Giffuet i Ripe fredag efter Johannis baptiste medsommer, aar effter Gudz burd mdluij.

Egenhændig Orig. paa Pergament i Geh.-Ark. Seglet er tabt.

37.

1553, 19 Oktober. Kongelig Befaling til Knud Gyldenstjerne til Estrup om at gjøre Hospitalet i Ribe Fyldest for Skjærum Kapel¹⁾, som han havde kjøbt af Hospitalets Forstandere, og at afbryde Kapellet paa Grund af det »Afguderii«, som brugtes der.

Knud Gyldenstiern tiill Estrup fick breff som her ephtherfølger.

Christian etc. Vor gunst tiilforn. Wiider, att wij ere kommen wtij forfaring, huorledes [attj] nogen tiid siden

¹⁾ Om dette Kapel, hvis Plads findes i Ulvborg Sogn, se Dansk Atlas V, 835. Trap, Danmarks Beskr. Sp. D. II, 786. Jfr. D. Mag. 4 R. I, 243: »Thesse ephther^{ne} breffue skall mester Hans Tavsens haffue . . . Ett kon. ma^{ts} obne breff, at hans kon. ma^{ts} haffuer naadeligen wnt oc giffuet thend cappell, ther stander viid Skyrnne, tiill hospitalit vdj Riipe, at forstanderne ther tiill mwe thend nedderbryde och selge steen och temmer, att forwende tiill the fatige siwge menneskes gaffn, nytte och beste« (1547). Jeg antager, at der ikke kan være Tvivl om, at det er det ovennævnte Skjærum Kapel, som der sigtes til i dette Brevudtog.

forleden skulle haffue kiøbt Skierrom capelle aff forstanderne for wortt almindeliig hospitall wtij wortt kiøsted Riibe for en ringe penning, oc hospitalit ther vdinden icke er skiet skiell. Sammeledis forfare wij, atj for en føie fordell skyll tilstede, att ther brugis affguderij oc anden vskickeliighed ij samme capill. Thij bede wij etther oc wiille, attj mett thett første tillencker att stille for^{ne} forstander tilfredtz, saa att the paa hospitalis wegne fanger fyllest for samme capelle, huad thett kan were wertht, oc naar y thennem thett betalett haffuer, attj strax lader thett capelle afbryde oc borttføre, saa att ther aff inthett bliffuer standendis igen, paa thett then vskickelighed, som ther brugis, kunde bliffue nederlagtt. Her vider att retthe etc. Datum Kollingh torsdagen ephther Galli confessoris [dag, aar etc. 1553].

Tegnelser over alle Lande. IV. 286.

38.

1553, 26 December. Kongebrev til Tavsén, om at Kongen havde eftergivet Præsterne og Degnene den dem paalagte Skat.

Christian mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis konning etc.

Vor synnderlig gunst tilforn. Wiider, att som etther well fortæncker, att wij haffue ladett wore obne breffue vdgaae till alle sogneprester oc sogne degne offuer allt wortt riige Danmarck, vdj saa naade, att huer prest skall komme oss till hielp mett vj. daler och huer degen mett j. daler: Tha ephtherthij wij formerke, att ther er stor armod eblantt prester oc degne, oc mange skulle storligen forarme thennom, om the samme skatt vdgifffue skulle, ere wij for slig leylighed skyld till fredzs oc wille forskaane sogneprester oc sognedegne mett same skatt, oc haffue wij ladett wore breffue vdgaae till wore lensmænd, som haffuer befaling paa att vpbere same presteskatt, att ther som the haffue vdgifffuit nogitt aff same skatt, tha skulle the strax antuorde

thennom same skatt tilbage, som huer vdlagtt haffuer. Thette mue i giffue prester oc degnne tilkiende offuer allt Riiberstigt, att the kunde wiide thennom ther epther att rette. Befalendis tig Gud. Schreffuitt paa wortt slott Kollinghus anden Jule dag aar epther Christi fødzal Mdluiij^o.¹⁾

Vnder wortt signett.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig och hoglerde mand Mester Hans Thagesen Superintendent vdj Riiberstigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

39.

1554, 11 Januar. K. Christian III gjør vitterligt, at da det var ham berettet, at Puggaards Gods, som var givet til Skolen i Ribe, i lang Tid havde været i stor Misbrug, og Skolen og Peblingene ikke havde faaet deraf, hvad der tilkom dem, saa skulde Puggaard henlægges til Hospitalet, mod at dettes Forstander da underholdt 12 Peblinge og lønnede 5 Hørere med 2 Daler om Fjordingaaret. Kapitlet skulde beskikke de 12 Peblinge, og Superintendenten have Tilsyn med, at der valgtes fattige og bekvemme Personer.

Terpager, Ripæ Cimbr. p 483—84.

40.

1554. „Her Anders Tørcke(l)senn, capellan til Guldagger, citat mester Hans Suanningh for att hand haffuer giortt hannum hinder paa for^{ne} Guldagger kircke oc taghitt hans renthe fraa hannum, att møde søndaghen quasimodogeniti (1 April) her paa Kollinghus.“

Tegnelser over alle Lande. IV, 376.

¹⁾ D. e. 1553, idet nemlig Aarets Begyndelse regnedes fra Juledag. Herom kan der neppe være Tvivl, naar man ser hen til, at det Skattebrev, hvortil der ovenfor sigtes, er udstedt 7 Septbr. 1553 (Jacobsen, Fremst. af det danske Skattevæsen under Christian III og Frederik II, S. 127. 136).

41.

1554, 21 Februar. Kongebrev til Tavsén, at da Hertug Hanses Lensmænd tiltog sig Rettigheder, som Bisperne i Ribe fra gammel Tid plejede at have, saa var der berammet et Møde mellem Kongen og Hertugen paa Koldinghus d. 2 April, hvor Tavsén skulde møde med alle de Breve og Bevisligheder, han kunde finde, til Forsvar for Ribe Stifts Rettigheder.

Kirkehist. Samlinger. I, 474—5.

42.

1554, 26 Maj. Kongeligt aabent Brev, at Præsten i Darum maatte nyde Sognets Kongetiende mod aarlig at udrede 20 rhinske Gylden til Ribe Skole, og at paa denne Maade skulde Biskop Tures Brev, som Tavsén havde forelagt Kongen, gøres Fyldest (se Nr. 87).

Sogneprest wdj Darrum liggendis wdj Riper stictt fick breff, som effterfølger. Datum Kolliing løgerdagenn effter hellige trefoldighedzs Sønndag, aar etc. 1554.

Wij Christiann etc. Giøre alle witterliggt, att oss elske-
lige mester Hanns Tausenn, superintendennt wdj Riper
stiigt, haffuer hafft her for oss ett offuett beseglett per-
gemendzbreff, som biskop Tuere, fordom biskop wdi Ripe,
wdgiffuett haffuer aar etc. M cc lxx¹), indhollenndis, att
samme biskop Ture haffuer mett capittells samtycke ther
samededzs funderitt enn kiercke, kallis Darum kiercke, att
skulle alletiid bliffue hoes Riper skolle, paa thett att the
fattige pebling, som ginge ther till scholle, oc wor fød wdj
for^{ne} Darum sogenn, oc hundritt fattige peblinngh, som
wor fød wnnder Riper stiggt, icke skulle besueris mett
scholle leiie, som same breff ther om wiidere bemelder:
Oc for^{ne} Mester Hanns Taussenn haffuer berett, att samme
kiercke wdj lanng tiidt icke haffuer weritt till samme fat-
tige peblingses wphold: Thij haffue wij aff wor synnerlige
gunst oc naade vnntt oc tilladitt, oc nu mett thette wortt
opnne breff wnnde oc tillade, att wor oc kronenns partt aff

¹) Læs: Mccclxxviii (jfr. Terpager, Rip. Cimb. p. 494—95).

thienndenn skall sogneprestenn till for^{ne} Darum kiercke, thennd som nu er eller her epther kommendis vorder, alletiidt nyde, brugge oc beholle, dog saa att same sogneprest till Darum kiercke skall huerтт aar till goede rede giffue oc fornøge thennd personn, som er schollemester wdj wor kiøbstedt Ribe, tiuffue Rinske gillenn wdj guld eller oc saa mannge dannske peninnges, som her wdj riget gienge oc geffue ere, oc ere saa møgett werd som xx Rinske gildenn i guld. Oc skall samme guld eller peninnges aarligen wdgiffuis, halluffdellen till Sanctj Michels dag oc andenn hallffpartten till paaske. Oc ther emod skall same skollemester inngthet besuere the fattige peblinge, som bede theris brødt, ennthenn fore skolle leie eller fore theris lere. Oc skall ther altiit holdis enn god lerd personn till skollemester wdj for^{ne} Ribe, som kand haffue goed flittig tillsiunn, att peblingenn vptuchtis wdj Gudz frøgt oc gode lerdomme oc boglige konnster. Biudendis ther fore alle, ehuo the heldst ere eller were kunde, serdelis wore fogitter, embitzmennd oc alle andre, for^{ne} sogneprest till Darum kiercke her emod paa for^{ne} wor oc kronnenns part aff tiendenn aff Darum sogenn, epther som forscreffuit staar, att hindre, hinndre lade, eller wdj nogenn maade forfanng att giøre, vnder wortt hillist oc naade. Datum vt supra.

Dominus rex manu propria subscripsit.

Registre over alle Lande, Nr. 6, 326—28.

43.

1554, 3 Juli. Kongebrev til Tavsens om at indfinde sig hos Kongen paa Koldinghus.

Christiann mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis konning etc.

Wor gunst tilforn. Wiider, att wij haffuer att tale mett etther, som magtt paa liggendis er. Thij bede wij etther oc wille, atj strax, anseendis thette wortt breff, giffuer etther

hiid till oss oc forfarer wor wilge, saa atj iligen vden all forsømmelse hiid komendis worder. Her wider att rette etther epther, oc lader thett ingenlunde. Befalindis etther Gud. Schreffuet paa wortt slott Kollinghus, thiisdagen nest epther wor frue dag visitationis, aar etc. Mdliij.

Vnder wortt signet.

Udskrift: Oss elske hederlig oc hoglerde mand Mester Hans Tagsen, Superintendentt vdj Riiberstigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

44.

1554, 11 Avgust. Kongens Rettertings Dom i en Ægteskabs-sag, i hvilken der tidligere var fældet Dom af Tavsens og Kapitlet i Ribe.

Rosenvinge, Gamle danske Domme. II, 142—3.

45.

1554, 15 December. Dronning Dorothea underretter Tavsens om, at Skolemesteren i Kolding „agter Skolen og sit Kald for ingen Del og er en ret Dranker“, og beder han derfor sende en anden god lærd Person, der er bekvem til samme Embede.

Ingerslev, Bidrag til Kolding lærde Skoles Historie. 1845. Bilag I. (I Aftrykket er Brevet dateret: Løffuerdagen efter nuptionis Mariæ, hvilket sikkert er en Læsefejl for conceptionis Mariæ).

46.

1555, 7 Marts. Kongebrev til Tavsens, om at der skulde holdes tre Bededage. overensstemmende med Dr. Peder Palladius's medfølgende Brev.

Christiann mett Guds naade Danmarckis, Norgis, Venndis oc Gottis koninngh etc.

Wor synnderlige gunst tillfornn. Vider, att wij haffue ladet beramme tre bede dage, som skall holdis offuer allt wortt rige Danmarck the tre neste dage epther søndagenn Judica først komendis, effther som i haffue ydermere leighedenn ther om att forfare wdj thette oss elske Dochter

Peders Superintendent wdj Sielandz stigts breff, som wij etther her hoss tillskicker. Thij bede wij etther oc begiere, attj rette etther epther forschreffne Dochter Peders schriffuelse om samme bede dage att holle offuer allt Riber stigt, saa thett bliffuer icke forsømt. Ther wij oss wisseligenn till forlade. Befallendis etther Gud. Schreffuit paa wortt slott Nyborg taarsdagen nest epther søndagen Invo-cauit Aar etc. Mdlv.

Vnder wortt signeth.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig oc høglerde mand Mester Hanns Tagesen Superintendent vdj Riber stigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv. (Palladius's Brev findes nu ikke mere vedlagt).

47.

1555, 20 Marts. Kongebrev til Tavsens om i Forbindelse med Lensmændene at optage en Fortegnelse over de Præstekald i Stiftet, hvor Præsterne »havde Brøst paa Underholdning«, og at foreslaa Midler til Mangelens Afhjælpning m. m. (se Nr. 49).

Christiann met Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis konning etc.

Wor synnerlig gunst tilfornn. Wiider, att som etther well fortæncker, atj nogen tiid siiden forleden haffue fangett wor schriffuelse, attj mett wore lensmend, som haffue befaling offuer the geistlige vdj Riiberstigt, skulle forschriffue prouester oc sogneprester ther i stigtett oc grandgiffueligen forfare, huilcke prester som brøst hagde till theris vnderholling, oc huad huer nu haffuer till szin vphold, som klager att haffue brøst, oc huad the begerede till en tilbørlig vnderholling, oc ther giøre clare register paa, oc siiden hos huer prestis naffnn, som klagede att were brøsthollen, vptegnne mett lensmenden, huad rente same prest kand tilleggis, som wor schriffuelse wiidre ther om indholder, som i fangit haffue. Thij bede wij etther oc begere, at ther som i same wore erende icke haffue alrede vdrett mett lensmenden oc giortt ther clare register paa,

som for^{uit} staa, atj tha strax tiltencker thett att fuldtt giøre, och siiden mett lennsmenden giffuer etther hiid till oss, saa i wisseligen ere her tilstede Søndagen quasimodogenitj først komendis, tagendis mett etther same register, som i om for^{ne} presters vnderholding haffue vptegnett. Oc ephtherhij att prouesten aff huerтт herritt icke kunde for forsømmelse eller stor omkostning skyld were her hos tilstede, nar ther skall handlis om same presters vnderholling, atj tha lade huer prouest vnderschriffue mett sin egen hand sitt register aff huerтт herritt, paa huad huer prest begerer till sin vnderholling, oc huor mett hand nøges, paa thett att vdj framtiden icke skall sigis, att ther ingen war hos vden lensmanden oc superintendenten, oc the icke alle ware vptegnett aff præsterne, som brøst hagde: Atj her vdinden wille ingen fliid eller wmage spare, att wij io enn gang for alle motte giøre en ende ther paa oc icke altiid skulle besweris mett presternis offuerløb oc klagemoell for theris vnderholling. Her wij oss wisseligen till forlade. Befalendis etther Gud. Schreffuit paa wortt slott Nyborg, Onsdagenn nest ephther Søndagen Oculj Aar etc. Mdlv^o.

Vnnder wortt signet.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig oc hoglerde mannd Mester Hans Tagesenn, Superintendent vdj Riiberstigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

48.

1555, 12 April¹). Skrivelse fra Tavsens til Niels Lange (til Kjærgaard) angaaende en Strid imellem dem, som det synes nærmest vedkommende Beskikkelsen af en Kapellan i Lintrup.

Guds Naade og evig Hilsen ønsker jeg eder H. Niels Lange, Ædle-Mand og Rigens Raad, ikke som I ønsker mig efter Forskylding, men af Christi Værdighed og Værdskyld, den jeg hjærtelig beder paa eders Vegne udslette ved sit

¹) Brevet er uden Aarsangivelse, men maa sikkert være fra 1555 (se Nr. 53).

hellige Blod den mangfoldige Forskylding, I have udi nogle Aar indlagt mod hans hellige Embede og Embedsmænd, ligesom hun er aldeles udslet i eders Hjertes Register, uden naar en glad Kollats er forhaanden, at I da kunde have Sukker («Sycker») at strø iblandt. Og hvis her er ikke nok tilforn sanket eder til Vredens Skat, da gjøre I nu Uret, som saadanne trodselige pleje at gjøre, efter Skriften fylde Maaden, at hun heller overflyder, end der skulde fattes noget i: at I sige mig at have lovet eder i den Helligaands Gaard om Lintrup, og ej I tørve udtrykke, hvad det var, helst fordi at eders Samvittighed forbyder eder det, for I vel vide, at jeg præcise negtede eder det, I begjærede, — min fattige Ære maa dog holde ud, thi det nødes til at være sandt, hvad slig en Mand siger. I skyldte mig, at have ført eder en forskuden Præst paa for min Vild, og true mig højest, at jeg det skal faa at høre der, som jeg nødig vilde. Efterdi jeg er hos eder og flere eders lige i Anskrig at gjøre meget paa Vild, da er jeg og ret glad derved, at jeg er kommen eder for, thi I kunne bedst stryge mig ret ud, og lære mig at kjende mig selv, hvor jeg véd mig intet saadant paa at staa; det er mig meget lettere at overtræde for hver adelig Dommer end for Christi (!) alene, deraf kan jeg noget af Guds Naade forbedres, førend jeg kommer did; men tager eder dog vare, at I forgribe eder ikke, thi I kunne og fare vild, som I her strax i disse Ord og gjøre. H. Lavrits Povelsen, Kapellan i Lintrup, haver været kaldet af kristne Menighed baade i Nørre- og Sønder-Jylland, og bær han det Navn at være en forskuden Præst, da skulle I med eders Fruerstue i Worde staa den Herre Christo til Rette derfor, naar Tiden bør sig. I ville meget forsvare den gamle Sognepræst, og Gud véd det, at eders salige Faderbroder havde gjerne haft en Kapellan i hans Sted, end nogle Aar før han døde, og han fuld mindelig bad mig derom; nu vide I vel, at han havde og Forstand, og vi alle mue se og noksom det begribe, hvortil gamle Hr. Lavrits nu duer paa denne

Tid¹⁾. Dømmer ikke saa meget over mig i slig Handel, helst fordi Gud haver ikke sanket Eder til min Dommere; hans guddommelige Majestæt vil snart dømme os baade. Tager eders verdslige Regimente vare, det eder er befaleet, I haver nok deri, og lader mig tage vare det, mig er befaleet, at I blive ikke bemærket af Skriften coram duo . . . Jeg ser, I haver Lyst til Latine at skrive i eders Brev til mig; Gud ved sin Aand oplyse eder i Christi sande Kundskab og sin behagelige Vilje, og give eder klare Øjne og ret Forstand i eders Kald og ret befalede Gudstjeneste, Amen. Af Ribe, den Dag Christus lide for os og gav os Eftersyn at efterfølge hannem i hans Fodspor, som vi og med alle Guds Helgene have paa nogen Tid opfyldt, hvad der fattes i Christi Pinsel, som det og vil saa frem finde sig, at vi med megen Drøvelse og Modgang skulle indgaa i Guds Rige, fordi vi ej mue eller ville skrømte eller smigre med denne uskjønsumme og selvraadende Verden.

Efter to lidt afvigende Afskrifter i Thottske Saml. 1967. 4. Afskrifterne have kun tildels og med megen Møje kunnet læse Tavsens vanskelige Haandskrift.

49.

1555, 9 Maj. Klemmebrev fra Ribe Stift, hvori Kongen efter Samraad med Stiftets Lensmænd og Superintendent bestemmer, hvilke Præstekald i Ribe Stift der skulde have Tillæg i deres Indkomster, og hvilke Kirker der skulde nedbrydes.

Hofman, Foundationer. IV, 559—62. Orig. i Geh.-Ark.

¹⁾ Hr. Lavrits Nielsen i Lintrup kunde 1542 vidne, hvorledes det for 40 Aar siden havde forholdt sig med Puggaard i Ribe, da han som Discipel nød fri Kost der (Thorup, Bland. Efterretn. om Ribe Cathedralskole, 3die Forts. 1826. S. 18—19).

50.

1555, 12 Maj. En Undervisning til Provster og Sognepræster i Danmarks Rige om nogle besønderlig Artikler i Kirkeordinansen, som Brøst i findes, vedtagen af alle Danmarks Superintendenter paa en Forsamling i Kjøbenhavn.

Krag, Christian den Tredies Hist., Overs. II, 242—52, og Supplem. S. 147—53.

51.

1555, 14 Maj. K. Christian III stadfæster den af Tavsens med Kapitlet i Ribe tagne Beslutning, at den under Kapitlet hørende Kirke i Vester Vedsted skulde blive til Underholdning for Læsemesteren, og at Kannikeresidensen Snogdal skulde være Bolig for en Sognepræst i Ribe, saaledes som Tavsens havde berettet for Kongen.

Terpæger, Ripæ Cimbr. p. 221. Krag, Christian den Tredies Hist., Overs. Suppl. S. 153.

52.

1555, 17 Maj. Beslutning tagen af de i Kjøbenhavn forsamlede Biskopper, hvoriblandt ogsaa Tavsens, angaaende Fremgangsmaaden mod Præster, som havde gjort sig skyldige i Drab eller Ægteskabsbrud.

Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 334—35.

53.

1555, 16 Juni. Kongebrev til Tavsens om at overholde Kirkeordinansens Bestemmelser med Hensyn til Beskikkelse af en Kapellan og Efterfølger for den alderssvage Hr. Lavrits (Nielsen) i Lintrup.

Christiann mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wenndis oc Gottis koning etc.

Wor synderlige gunst tillforn. Viider, at Her Lauritz sogneprest till Lintrup haffuer ladet berette for oss, huor-

ledis att hand for hans allerdøm skyld haffuer tagett seg enn Capelann mett naffn Her Willatzs, oc epher hans død oc affgang er wduold till sogneprest ther samestedz, oc beclager seg, attj thett icke wille sambtycke, meden wille tillskicke hanom en anden Capelan, som oss elsk^e Niels Lange wor mand oc raad oc sognefolcket icke wille nøges mett eller sambtycke till same sogne. Thij bede wij etther oc begiere, attj haffue ett indseende ther wdinden, saa thett gaar retteligenn till, oc woer ordinantz, som wij om Religionen haffue ladet wdgaee, bliffuer wed magtt hollett. Her wiider ether epher att rette. Befallendis etther Gud. Schreffuitt paa wortt slott Krogen sancte Boels afften, aar etc. Mdlv.

Wnder wortt signet.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig oc høiglerde mand Mester Hans Tausenn, Superintendent wdj Riber stiiغت.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

54.

1555, 22 Juli. Kongelig Befaling til Tavsenn om at indfinde sig hos Kongen paa Koldinghus.

Christian mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis konning etc.

Wor synnerlige gunst tiilfforn. Wij bede etther oc begiere, attj strags wfortøffuett giiffuer etther hiidtt tiill oss tiill wortt slott Koldinghsz, saa i wiszeligen ere her huos oss paa Løffuerdag ad affthen først komendis wden ald wndskylding. Her mett giør i wor willie. Beffalendis etther Gud. Schreffuitt paa wort slott Koldinghus Sancte Marie Magdalene dag, anno etc.

Wnder wortt signete.

Udskrift: Oss elsk^e Mester Hans Tausen, Superintendent wdj Riberstiiغت.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv. Aarstallet 1555 er med en gammel Haand skrevet udenpaa Brevet.

55.

1555, 29 September. Kongebrev til Tavsén om at lade 50 (trykte) Exemplarer af Kongens Forbud mod Vederdøbernes Ophold i Riget opslaa paa Kirkedørene i Købstederne og bekendtgjøre paa Landet i Ribe Stift, hvor det kunde synes fornødent.

Christian then tredie met Guds naade Danmarckis,
Norgis, Wendis oc Gottis koningh etc.

Wor synnerlig gunst tilforn. Wiider, at som ether welfortencker, at wij haffue for nogen tiidt sidenn ladet wore opne breffue vdgaae offuer alt wort rige Danmarck, at inghenn wedderdøber eller sacramenterer skulle tilstedes at were her wdj riget: Thaa ere wij komne wdj forfaring, att slige suermere dog wnderholdes wdj wore riger Danmarck oc Norghe, oc haffue ther fore paa thett nye ladett wore opne breffue ther om vdgaae ¹⁾, aff huilcke wij sende ether j^c breffue. Thij bede wij ether oc begiere, atj strags wille wdj alle køpsteder paa kircke dørenne oc paa landtbyerne wdj Riber stigt, huor i kunde wiide behoff giøris, lade opslaae samme breffue, oc sidenn met ald fliid wille førdre bode hos prouester, sogneprester oc alle andre, at samme breffue mue wed magt holdis, som i wille andtsuare for Gudt oc were bekendt for oss. Ther wij ossz wiszeligenn tiill forlade. Beffallendis ether Gudt. Schreffuit paa wort slott Køpenhaffn sanctj Mickels dagh, aar etc. Mdlv^o.

Vnder wort signet.

Udskrift: Ossz elsk^e hederlig och høglerdt mandt Mester Hanns, Superintendent wdj Riiffuer stigh.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

¹⁾ Et af disse trykte Breve (dat. Kbhvn, S. Michels Dag 1555) findes aftrykt i Christian den Tredies Hist. II, 240—42. Et tidligere kgl. Reskript saavel til Lensmændene som til Bisperne om at føre Tilsyn med, at Vederdøbere og Sacramenterere ikke kom ind i Riget (dat. Koldinghus, S. Martini Episcopi Dag 1553), findes trykt i Harboes Fortale til Zwergs Siælandske Cleresie. S. 68—71.

56.

1556, 4 Maj. Tingsvidne udstedt paa Østerherreds Ting paa Forlangende af Hr. Niels Glambeck (paa Tavsens Vegne) angaaende den Fremførd, Tavsens paa Thorstrup Kirkegaard skulde have vist mod Hr. Niels Persen, forhen Kapellan i Ølgod.

Vi efterskrevne Lavrids Nielsen i Hesselhofd, den Tid Tingholder paa Østerherreds Ting, Hans Smed, Sognepræst til Audsager Kirke, Per Høst i Hodde, Nis Bunde i List og Lavrids Bunde *ibid.*, kjendes og gjøre vitterligt for alle med dette vort aabne Brev, at Aar efter Christi Byrd Mdlvj, Mandagen næst efter Søndagen Cantate, da var skikket for os og mange andre Dannemænd flere, som den Dag Ting søgte, denne Brevviser hæderlig Mand Hr. Niels Glambeck, som der lovligen bedes og fik et fuldt Tingsvidne af 8 Dannemænd, som var Hr. Niels Gris til Tolstrup(!), Per Høst i Hodde, Jep Høst i Krarup, Niels Bunde i List, Lavrids Bunde *ibid.*, Lavrids Olufsen i Auersnap, Lavrids Jensen i Lindbjerg, Per Persen i List, og Povl Persen i Auersnap. Disse forskrevne 8 Dannemænd, med for^{ne} Hr. Niels Gris paa sine egne Vegne, alle endrægteligen vunde paa deres egen gode Tro, Sjæl og rette Sandhed, det de alle nærværendes hos vare paa Tostrup Kirkegaard Søndagen Cantate, hørte og saa, at hæderlig Mand Mester Hans Tavsens adspurgte den Mand Povl Lavsens i Byllund, som kom gangendes udi Ølgod Præstegaard med Hr. Niels Persen, som før var Kapellan dersammesteds, paa Lørdagen næst Misericordia, om han saa eller fornam, det for^{ne} Mester Hans Tavsens enten slog eller haardrog Hr. Niels Persen den Dag eller Stund i nogen Maade. Dertil svarede for^{ne} Povl Lavsens hannem og sagde, at Mester Hans han hverken slog eller haardrog hannem udi nogen Maade, end skjød hannem fra sig med sin Haand tre eller fire Gange og bad Povl Lavsens, det han skulde skille hannem ved for^{ne} Hr. Niels Persen. Sammeledes vidnede for^{ne} Hr. Niels Gris, det han nærværendes hos var samme Dag og Tid, hørte og saa det allerringeste, saa gik og fore, ligesom

forskrevet stander i alle Maader. Til ydermere Vidnesbyrd trykke vi vores Indsegler neden paa dette vort aabne Brev. Datum Aar etc.

Efter tvende Afskrifter i Thottske Saml. Nr. 1967. 4.

57.

1556, 31 Maj. Kongebrev til Tavsens om, at der skulde holdes tre Bededage overensstemmende med Dr. Peder Palladius's medfølgende Brev.

Christiann thenn tredie mett Gudtz naade Danmarkis, Norgis, Wenndis oc Gottis konning etc.

Vor synnderliig gunnst tilfornn. Vijder, att wij haffue ladett beramme three bede dage, somm schall holdis offuer allt vortt Rijge Danmark, oc schulle begynnendis sanctorum Petrj et Paulj apostolorum dag førstkommendis, som falder om en Mandag, oc the thuø næste dage, som er Tijsdag oc Onsdag ther næst ephther, ephther som y haffue leyliheden ydermere att forffare vdtij thette oss elsk^e Doctor Peders Superintendents vtij Sielandtz stiigtt breff, som vij eder her hoss tilschiche. Thij bede wij eder och begiere, attj rætthe etther ephther for^{ne} Doctor Peders scriffuelsse om samme bede dage att haalde offuer allt Rijbers stijgt, saa thett bliffuer iche forsømmptt. Ther wij oss visseligen tilforlade. Bessfallenndis eder Gudth. Schreffuitt paa wortt slott Kiøpnnehaffnn Søndagen trinitatis Aar etc. Mdlvj.

Vnnder wortt Signnetth.

Udskrift: Oss Elsk^e Hederliig och Høglærde mandt Mester Hans Tagesen, Superintendent wtj Rijbe Stiigtt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv. Palladius's Brev er ikke vedlagt.

58.

1556, 15 September. Kongeligt aabent Brev, hvorved S. Hans Evangelists Vicarie i Ribe Domkirke henlægges til Underholdning for Kapellanen sammesteds.

Wij Christiann thenn tredie mett Gudtzs naade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis koning, hertug wdj

Slesuig, Holsteen, Stormarnn och Dyttmerskenn, greffue wdj Oldenborg och Delmenhorst, Giøre alle witterliggt, att ephertij Capelanen till domkiercken wdj Ribe er ringe forsørgett mett wnderholling, dhaa paa thett for^{ne} Capelan till domkiercken, then som nu er eller her ephther komendis worder, kand saa møgett thes bedre haffue en tilbørlig wnderholling, haffue wij aff wor synderlige gunst och naade wnt och tilladett, och nu mett thette wortt opne breff wnde och tillade, att thett vicarie till sanctj Hanns Euangelist alther ther wdj domkierckenn maa och skall mett ald synn rente och rette tilliggellse, ingthett wndertaget, alletid her ephther were och bliffue till for^{ne} Capelans wnderholling, thenn som er till domkiercken. Thij forbiude wij alle, ehuo the helst ere eller were kunde, serdiellis wore fogitere, embitzsmend och alle andre, for^{ne} capelan till domkierckenn her emod paa for^{ne} vicarie eller nogen synn rente och rette tilliggelse, ephther som forskreffuitt staar, att hindre eller wdj nogen maade forfang att giøre, wnder wortt hyllist og naade. Giffuett paa wor gaard Abramstrup thenn 15 dag Septembris Aar etc. Mdl paa thett siette.

Christian.

Orig. paa Pergament, stærkt opløst af Ælde, men dog endnu helt igjennem læselig, i Ribe Stiftsarkiv, med Paategning: »Denne Original er produceret for Bispen dend 19 Aprilis 1666». Terpager har i Rip. Cimb. p. 286 meddelt en latinsk Oversættelse af dette Brev, men med urigtig Datering.

59.

1556, 10 November. K. Christian III.s Brev (til Tavsén), at Helligaands Gaard i Ribe, som Kongen før nogen Tid siden havde lagt til det almindelige Hospital sammesteds, herefter skulde ligge til Riberhus Slot, og at Lensmanden Peder Bild skulde udlægge Hospitalet af Bispegaards Jorden istedenfor, saa det fik Fyldest.

Terpager, Ripæ Cimb. p. 519; Udskriften paa Brevet er her forbi-gaaet; men det er klart, at det har været stilet til Tavsén. Den nærmere Bestemmelse om det Vederlag, Hospitalet skulde have, findes i et Kongebrev af 15 Decr. 1558, Terpag. Ripæ Cimbr. p. 520—21.

60.

1557, 1 Oktober. Kongebrev til Stiftslensmand, Erik Rud i Ribe og til Tavsens om at antage sig et Klagemaal, som en Kvinde i Skovlinge (Skovlund, Andsager Sogn) førte over Præsten Hr. Hans Jensen, fordi han havde paaført (paasagt) hende Trolddom (se Nr. 68).

Christiann thenn tredie mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Koning etc.

Wor gunst tillforrn. Viider, at thenne breffuisker Anne Nielsdatter wdj Skoufflinge haffuer berett for oss, huorledis att hun haffuer tilltall till her Hanns Jensen for nogen trolddom, som hun siger hanom att skulle haffue seg paaført, som hun etther sielluff ydermere berette kandh. Thij bede wij etther och wille, attj mett thett allerførste steffner thenn sagh for etther wdj rette och hielper hennde saa møgett ther wdindenn, som loug och rett er. Huor epther i kunde wide etther att rette. Befallendis etther Gud. Schreffuitt paa wortt slott Kiøpenhaffn thenn 1 Octobris Aar etc. Mdlvij.

Wnder wortt signeth.

Udskrift: Oss elsk^e erlig och welbiurdig Erik Rud, wor mandh thiener och embitzmand paa wortt slott Riberhus, och hedérlig och hoglerd mand mester Hans Tausen, superintendent wdj Riber stigt, samptligen och huer besynnderligenn.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

61.

1557, 20 December. Kongebrev til Tavsens om Afholdelsen af trende Bededage i Februar 1558.

Christiann thenn tredie mett Gudtz naade Dannmarckes, Norges, Wendes och Gottes koning etc.

Wor synnderlig gunst tillforrn. Viider, att wij haffuer ladett beramme tree bede dage, som skulle holldes offuer allt wor Riige Dannmarck, som er Mandagenn, Tiisdagenn oc Onsdagenn nest epther Søndagen septuagesima, oc er

thenn vij, viij oc ix Februarij først kommandes, epther som y ydermere leylighedenn ther om haffuer att forfare wdj thette hoesz leggendes breff, som ossz ellsk^e hederlig oc hoglerde mandt Doctor Peder Superintendent her wdj Siellandtz stiftt etther tiillschreffuett haffuer. Thij bede wij etther oc wille, atj alltingeste retther etther epther for^{ne} Doctor Peders schriffuelse, oc mett thedt første lader thedt offuer allt Riiber stiiffth forkynde, oc siidenn haffuer flittig inseende, att for^{ne} bede dage ordenlige aluorligenn och mett alldt flydt bliffue holddet paa thee dage, som forschreffuett staar, saa ther wdindenn ingenn forsømmelse findes, epther som for^{ne} Doctor Peders breff y alle maade indholder oc wduiser. Ther wij osz wiszelligenn tiillforlade. Thij lader thett inngenglunde. Beffallendis etther Gudt. Schreffuett paa wortt slott Kiøpnehaffne thenn xx dag Decembris aar etc. Mdlvij. Vnder vort signett.

Udskrift: Ossz ellsk^e hederlig oc hoglerdt Mandt Mester Hans Tausenn, Superintendent wdj Riiper stiftt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

62.

1557, 30 Debr. — 1558, 4 Marts. Tre Aktstykker angaaende Tavsens Ordination af Johannes Pistorius fra Husum, der var kaldet til Præst i Tetenbüll i Eiderstedt, men ikke kunde blive ordineret i Slesvig, da der paa den Tid ikke var nogen Biskop der¹⁾

a.

M. Johannes Lagonis Ripensis Johanni Pistorio, pietate et eruditione præstanti fratri suo perpetua fide colendo, S. D.

Gratissimæ fuerunt mihi literæ tuæ, charissime et doctissime Dn. Johannes, tum quod ex eis statum tuarum rerum, quem semper ardentissime expetiui scire, cognoui, tum etiam quod te amicum candidum et mei amantem, vt hactenus semper fuisti, ex eis perspexi. Dabitur vicissim a me opera studiose, ne tui Johannis te vnquam poeniteat. Ac si reuera rem volumus æstimare, firmior esse debet

¹⁾ Om Joh. Pistorius se Møller, Cimbria literata. I, 496—97.

amicitia nostra et necessitudo, quam ut vnquam vlllo locorum interuallo aut loci distantia infirmetur aut intermoriatur, quod cum plerisque fieri videmus. Verum ut vt se cum alijs habeat, de meo ingenio ipse optime dicere possum. Te enim, doctissime Johannes, cum quo mihi consuetudo suauiissima fuit, cogitatione gratissima sæpissime complector, et qui non cogitem de illo cum quadam mihi grata recollectione, a quo me plurimum amari in studiorum meorum breuissimo, proh dolor, curriculo, eoque satis tristi et acerbo, intellexi semper, et iam etiam indies magis magisque comperio. Nec leues fuere causæ, quæ nos hoc amicitia vinculo coniunxere. Nam cum animaduenterem in te singularem quandam virtutem cum pari coniunctam eruditione, non potui non ex animo te amare: et me vicissim abs te vere diligere multis intellexi modis, siue propter quandam virtutis de me opinionem, siue, quod magis credo, propter incredibilem, quæ in te est, humanitatem, quæ omnes libenter amore complectitur. Huc accessit studiorum similitudo, de quibus inter nos egimus, delectatio vitæ suavis, sermonis grata et delectabilis societas, quæ omnia amicissimo amicitia foedere nos inuicem eoque tenacissimo et arctissimo copularunt. Cupio igitur, ut necessitudo nostra sempiterna sit. Et quanquam aliqua loci distantia nos corpore disiungit, animis tamen simus coniunctissimi. De tuo in me animo beneuolo et amore candido dubitavi nunquam: et ubi potero vicissim declarabo me tui studiosissimum et amantem esse, quod reipsa potius quam multis verbis probare malo. Quare ne videar nouo modo velle veterem nostram amicitiam extenuare, hic desinam, et breuissime ad literas tuas respondebo, quum moles negotiorum cum amicis et cognatis hoc tempore hic apud me congregatis ex ciuitatibus Weellensi et Waerdensi non admittit, ut pluribus tecum agam et ad omnia tua prolixius respondeam. — Intelligo voluntatem et sententiam tuam de Ordinatione ad sacrosanctum Ministerium verbi diuini,

eamque pro mei ingenij modulo et captu approbo, ac Deum ardentem oro, vt te in sanctissimi Ministerij cursu adiuuet et gubernet per Spiritum suum Sanctum. Quod autem hic cupis et petis Ordinationem a nostro Episcopo, meo socero, et quidem iuxta institutum et morem Apostolicum ritibus Ecclesiæ vsitatis peragi, pie sentis, et ea tibi, frater charissime, hic continget, et quidem honorificentissime, quodocunque volueris: et id sane non tam propter meam apud socerum meum petitionem, quam propter personæ tuæ dignitatem. Meminit enim socer meus eruditi colloquii et collationis tuæ, cum vna conuiuæ essetis apud M. Thomam ¹⁾ hic, et memorabilibus narrationibus tuis de D. Joh. Sleidano et alijs doctissimis viris a te tunc habitis. Meminit quoque de nobilissima et piissima matrona et domina Cæcilia Rosencrantz, quæ ibi acta sunt, de quibus plura referam et inter nos agemus, cum ad nos veneris. Nec est inusitatum ac præter morem, vti scribis, hic ordinari alios, qui in Ducatu Slesuisensi ad Ministerium Euangelij vocantur. Et multi ex illis, qui sub præposito Hadersleuiensi sunt et ad Ministerium accedunt, hic ordinantur, cum ibi, vt scis, non habeant Episopum siue Superintendentem. Hac igitur in causa sis securus, amantissime frater. Ordinatio tibi non negabitur, sed continget, quodocunque adueneris. Verum Dominus Episcopus, dilectissimus socer meus, propter regium mandatum et vrgens quoddam negotium hinc cras cum Regio Præfecto proficiscetur, ac vix post tres septimanas est rediturus. Quare, si commodum tibi videtur, ad festum Purificationis aut ad Bacchanalia (vt vocant) huc te conferre poteris, aut si amplius differre volueris, si forte alia negotia inexpectata acciderint, quæ te in proposito tuo remorari possent, facies, vt volueris et potueris. Aduentus tuus, quodocunque adueneris, nobis gratus, desideratus, imo gratissimus erit, ac quo citius veneris, eo

¹⁾ M. Thomas Knudsen, Kannik i Ribe og Præst i Hygum.

eris nobis acceptior. Quod si euenerit, vt D. Episcopus te veniente non sit domi, apud me hospitari et esse poteris, et iucunda variarum rerum recordatione, repetitione et collatione temporis et expectationis (reditus ipsius) molestiam siue tædium facile pellemus. De nonnullis enim a te, frater charissime, instrui cuperem, quæ mutua inter nos colloquia parere possent. De colloquio Wormatiensi aliud nihil hic audimus et scimus, nisi quod nondum sit inchoatum: et dum Dominus Præceptor ¹⁾ noster ibi est, coniugem ipsius Vuitebergæ diem obiisse, quo quantum vulnus animo optimo, illi viro, inflictum sit, quis non æstimare et intelligere potest. Omnes enim nouimus φιλοσοργίαν ipsius. Deum oro Spiritu suo Sancto in moesticia et viduitate sua ipsum consoletur et nobis sustentet. Et nos hic etiam non sumus sine luctu et moerore. Nam ante paucas septimanas hinc ad coelestem Ecclesiam auocatus est Superintendens Vandalicus vigilantissimus, M. Laurentius Nicolaj, in hac vrbe nostra natus. Et die 5 Decembris Doctor Johannes Machabæus, vir longe doctissimus et Theologus præstantissimus, Haffniæ decessit, cuius canonicatus postea Doctori Christierno Morsiano, quem nosti, in suo senio, et, vt fertur, ad paupertatem fere redacto, singulari gratia et munificentia Regis cessit: illius autem canonicatus, quem hic habuit, M. Petro Duess, pastori ad Spiritum Sanctum Haffniæ obtigit. Rumor est hic, Doctorem Nicolaum Hemmingium in Superintendentem Vandalicum expetitur, quod tamen vix fiet, vt acceptet, quum nunc ipse fere solus Academiam Haffniensem sustentet. Aiunt etiam, D. Dauidem Chytræum Rostochio in D. Machabæi locum vocatum esse; sed de eo breui certo aliquid habebimus. Et fortasse ipse de his melius et plura nosti, quam ego scribere possum, ideo oro, vt meam importunitatem boni consulas. Vale feliciter cum charissima matre tua et sororibus ac omni-

¹⁾ Philip Melanchthon.

bus tuis. Salutat te mea vxorcula, et scias, coniugem rem esse vitæ valde vtilem et necessariam. Da operam et vide, vt et tu coniugem habeas. Habeo multa tibi hac de re dicere, sed contine quæso risum. Datæ Ripis die 30 Decembris anno 1557.

b.

Salutem per Jesum Christum. Cum hic Johannes Pistorius, multis annis et ab ipsis etiam incunabulis mihi familiarissime notus, in pastorem ecclesiæ Dei, quæ est in Tetenbul Eyderstediæ communi suffragio parochianorum siue populi et mea approbatione ex Dania (quo ante aliquot menses cum nobili adolescente D. Erico Hardenberg ex peregrinatione et perlustratione variarum exterarum regionum et Academiæ redierat) vocatus esset, mecum deliberare coepit, vbi et a quo legitimam ordinationem ad ministerium euangelii, quæ impositione manuum effusis ad Deum precibus in ecclesia ad imitationem apostolorum fieri consuevit, petere deberet, cumque ipsi indicare consuetudinem canonicorum Slesuicensium, qui tantum admittunt vocatos ministros ad munus prædicandi euangelii et administrandi sacramenta, impositionem manuum autem reseruant futuro episcopo aut superintendenti, et sic admissos redire huc, quando a superintendente in posterum vocati fuerint, iubent: cum inquam hæc huic D. Johanni indicarem, in hoc acquiescere noluit, ideoque vltius quæsiuit, an ne liceret ei in alio loco vel ab episcopo vel superintendente ordinationem impositione manuum petere. Respondi, multos ad ministerium euangelii vocatos in his locis hac canonicorum admissione non fuisse contentos (cum paucis præteritis annis alibi propter ordinationem intermissam grauissima certamina inter quosdam viros doctos orta essent) ad alia loca se contulisse, idque quod scirem non ægre ferentibus canonicis, et vsitatis ceremoniis ordinatos esse, quorum institutum, iudicium et voluntatem vt nunquam improbaui,

sic hisce meis literis testificor, id verum esse. Quare amanter et officiose oro venerandum dominum Episcopum aut Superintendentem, quem huius rei gratia hic D. Johannes Pistorius sollicitauerit, ne grauetur petenti gratificari et ordinationem impartiri. Compensabimus hoc beneficium vterque, quocunque genere officii poterimus. Scripsi Slesuici Anno 1558, die Conuersionis Pauli.

Volckquardus Jonas,
concionator aulicus et visitator ecclesiarum
in præfectura Gottorpiana et Eiderstediæ.

c.

Omnibus lecturis has literas gratiam et pacem a Deo patre per filium, Dominum nostrum Jesum Christum, precatus
M. Johannes Tausanus, Superintendens dioecesis
Ripensis.

Immensa et admiranda Dei bonitas et misericordia est, quod ex genere humano peccatis defoedato et corrupto sibi æternam ecclesiam per filium suum vnigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, voce euangelii, et non aliter, colligit, ac quod propterea ministerium euangelii, docendi in ecclesia euangelium et administrandi sacramenta instituit, et aduersus grassantis Diaboli furorem seruat, et vsque ad finem mundi seruabit. Quem ad modum per prophetam promisit, dicens: Hoc est foedus meum, spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non auferentur ex ore tuo et ex ore seminis tui vnquam deinceps et in sempiternum. Et filius Dei inquit: Maneo vobiscum vsque ad consumationem mundi. Summa igitur ministerii euangelici dignitas et vtilitas est, nec ad id temere quilibet admittendi sunt. Et refrenanda est eorum petulantia, qui illud quoquo modo conuellunt, extenuant et contemnunt. Cum ergo hic honestus et eruditus vir, Dominus Johannes Pistorius Husensis, huc ad nos venisset, et de vocatione sua ad docendum euangelium Christi in ecclesia

Tetenbul Eyderstedæ, exhibitis hac de re parochianorum et domini præpositi eiusdem loci literis, nos instituisset certioresque fecisset, ac ordinationem ad ministerium euangelii iuxta apostolorum et primitiæ ecclesiæ ritum peteret, piæ ipsius voluntati et petitioni minime deesse volumus, præsertim cum se non tantum iudicio nostro submitteret, sed etiam ex eo cognosceremus, quod magnificaret apostolicum hunc morem, impositione manuum et effusis ad Deum precibus ordinandi vocatos legitime ad docendum in ecclesia euangelium et administrandi sacramenta etc. Fatemur igitur et testamur his literis nostris, reuerendum et eruditum virum prædictum D. Johannem Pistorium ad ministerium euangelii ritibus per hoc totum regnum Daniæ vsitatis ordinatum esse. Precamur autem Deum omnipotentem et misericordem, patrem Domini nostri Jesu Christi, vt hunc D. Johannem Pistorium spiritu suo sancto semper regat et faciat ipsum organum salutare ecclesiæ et reipublicæ. Datæ Ripis 4 die Martii, anno incarnationis filii Dei 1558.

Afskrifter i Joh. Pistorius's Brevbog i Gl. kgl. Saml. 3078. 4.

63.

1558, 20 April. Kongebrev til Tavsén, hvormed der tilsendes ham til Gjennemsyn et Kongebrev til Stiftslensmanden Erik Rud angaaende nogle Sager, hvorom Tavsén havde tilskrevet Kongen (se Nr. 64).

Christian thend tredie mett Gudz naade Danmarcks,
Norgis, Wendis oc Gottis koning etc.

Wor gunst tilforn, wiider att wij skicke etther itt breff, som wij haffue tilschreffuit oss elsk^e Erick Rud, wor mand, tiener och embitzmand paa wortt slott Riiberhus, om hues erinde i oss haffue tilschreffuitt, och ther hoss en copie aff samme wort breff, atj ther aff ydermere kunde forfare, huad wij hannom tilschreffuit haffuer. Thij bede wij etther oc wille, atj antworder hannom for^{ne} wortt breff oc vnderuiser hannom all leylicheden, at hand sig ther effther kand

wiide att rette. Ther till wij oss wisseligen forlade. Befalindis etther Gud. Schreffuit paa wortt slott Kiöpnnehaffnn thend xx^o Aprilis Aar etc. Mdlviij.

Vnder wortt Signett.

Udskrift: Os elsk^e hederlig oc hoglerde Mand Mester Hanns Tagesen, Superintendentt vdj Riiberstigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

64.

1558, 20 April. Kongebrev til Stiftslensmand Erik Rud i Ribe om at undersøge og træffe Foranstaltninger med Hensyn til forskjellige Sager, hvorom Tavsens havde tilskrevet Kongen, saasom angaaende Guldager Kirke, Omme Præstegaard, Ribe Hospital, Varde Skole m. m.

Erick Rudh fick Breff, saa liudendis:

Christiann etc. Wor gunst tillforn. Viid, att oss elsk^e hederligh och høglerdh manndh Mester Hanns Thausenn, superintendent wdj Riber sticht, haffuer oss tillschreffuit om nogen erennde, som Religionenn er anrørendis, som er først om Guldagger kierke, som oss elsk^e Mester Hans Suaningh, Degenn wdj Riber Domkierke, haffuer mett wrang wnderuisningh forhuerffuet wnnder segh. Sameledis att oss elsk^e Otthe Clausenn¹⁾, wor mannd och thienner, skall haffue indseett en sogneprest wdj hanns sognnekierke, emod superintendentens och wor Ordinantzis lydelse. Thesligeste skall oss elsk^e Iffuer Lunge till Thirsbeck, wor mand och thienner, haffue nogenn eyenndom bekommet frann Om[me] prestegaardh, thenn beste och mieste enngh, ther tilliger, epther som for^{ne} Mester Hanns Tausenn wed ydermere ald leiglihedenn ther om teg att berette. Thij bede wij teg och wille, att thu mett thett allerførste granndgiffueligenn forfarer ald omstendighedh paa for^{ne} sager, och siden lader steffnne same sager wdj rette, och lader ther

¹⁾ Af Slægten Strangesen, til Nørholm.

om gaa saa møgett, som rett er, och ther som thett staar theg icke till att kunde fiordre saa witt, att same sager enndeligenn kunde forhandlis till enn ennde, att thu tha strags tillschriffuer oss ald beskeedh, huorledis seg ther mett forlobenn er, att wij nogsom ther aff kunde wide oss ther ephther at rette. Framdielis haffuer och for^{ae} Mester Hanns Tausenn oss tillschreffuit, att wortt almindeligh hospitall ther wdj Ribe icke skall haffue bekomett thenn Helligands gotzs, ephther som wij thett forordineritt haffue, thesligeste att Warde skolle er icke enndnu ferdige giortt, sidenn then bleff affbrenntt ¹⁾, huilckett wij tillforrn haffue tillschreffuitt tuennde wore Lennsmendh, som paa thenn thid hagde Riberhuss, att the skulle lade wpbygge same skole. Thij bede wij teg och wille, att thu strags forfarer alld leighighedenn om then Helligannds gotzs, och ther som thett icke alrede er komenn till wortt hospitall, att thu tha forskafter thet saa, att thett mett ald synn renntte och rette tilligelse ther till komenndis worder ephther thenn ordning och skick, wij ther paa giortt haffue. Och wille wij och, att thu lader Warde skolle mett thett allerførste bliffue ferdige giort, paa thett wij icke ydermere ther om bliffue befjordrett. Her widh att rette teg ephther etc. Datum Kiöpnehaffnn then 20 Aprilis Aar etc. Mdlviij.

Tegnelser over alle Lande. V, 360—1.

65.

1558, 23 Juli. Kongebrev til Tavsén og Stiftslensmanden i Ribe om at paakjende en Klage, som en Kvinde førte over, at hendes Fæstemand havde forladt hende.

Christiann then thredie mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koning etc.

Vor gunst tilforrn. Wiuder, at thenne Breffuisker Marrine Ips daatther haffuer ladit berette for oss, huor-

¹⁾ I Aaret 1551 afbrændte næsten hele Varde By.

ledis at en, wed naffnn Jens Esbørnsenn wdi Wroe, nogen thiid siden forleden haffuer ladit bede om hinde, och wille haffue hinde thiill sin egte hustrw, huilcket hannom aff hindis slegt och wanner samptyckt och tilsagt er, och effther at brølupit paa bode sider wor thennom emellom samptyckt at skulle stande paa en benefnd thiid, er for^{ne} Jens Esbørnsen anderledis worden thiil sinds och icke will holle, hues hand hinde loffuit och tilsagt haffuer, som hun siger och etther sielff ydermere berette kand. Thij bede wij etther och wille, atj mett thett første steffner then sag for etther wdj retthe, grandskendis och forfarrendis ald leilighedenn ther om, och endeligen dømmer thennom emellom, och hielper for^{ne} Marine Ips daatther ther vdinden saa møget, som rett er. Ther mett skeer wor willie, thij lader thett ingenlunde. Befallendis etther Gud. Schreffuit paa wort slott Kollinghus then xxij dag Julij Aar etc. Mdlviij. Wnder wort Signet.

Udskrift: Oss elsk^e erlig och welbyrdig Erick Rud, wor mand, thiennner och embitzmand paa wort slott Riberhus, och Mester Hans Thagesen, Superintendent wdj Riberstigt, samptligen.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv

66.

1558, 3 Oktober. Kongebrev til Tavsens om i Forbindelse med Lensmændene at undersøge Hospitalernes og Skolernes Tilstand i Ribe Stift og at gjøre Forslag til, hvorledes de, som ikke havde tilstrækkelige Midler til deres Bestaaen, kunde blive hjulpe (se Nr. 69. 71—73).

Christian thendt tredie mett Gudtz naade Danmarcks, Norges, Wendes oc Gottes koning etc.

Vor synnderlige gunst tiill forn. Wiider, att wij ere kommen wdj forfaring, hvorledes att hospitalter oc scholler her wdj wort landt Norjuthlandt icke schulle were forsørgedt mett sliig nøttørrfflige wnderholddinge, som thedt seg burde,

huor fore wij ere tiillsindtz ther tiill att forordinere nogen sønderlige renthe, som alltiidt ther hoess skall bliffue, paa thed hospitaller oc scholler motte bliffue wedt magt holldenn, Gudt almegtigste tiill loff oc ere, oc fattige, sore och siuge menische tiill hielp oc trøst, szaa oc wnge personer kunde tiillholles att wptugtes wdi goede lerdomme oc seder. Thij bede wij etther oc begere, att y mett wore lensmendt, som haffuer befalling offuer allt Riiper stigt, strax mett thedt allerførste paa beleylig tiidt oc stedt etther forsamble, oc siiden grandgiiffueligenn forfare oc paa clare register lader wptegne, huorledes oc huor medt huer hospitall oc scholle mett renthe oc indkomme ere forsørgedt. Oc huor y forfarer nogedt hospitall oc scholle icke att were nochsom forsørgedt mett tiilbørlig renthe oc wnderholding, eller oc paa nogenn besynderlige steder for nødenn wore, att ther skulle wprettis thee gamble hospitaller, som er ødelaugdt, att y tha mett for^{ne} wore lensmendt wille offuerweye, wdj huadt maade, enthen aff wore oc kronens thiende eller andenn deell, som wij kunde tiill hospitaller oc scholler forordinere oc tiillegge, som bijstandt kunde haffue, paa thedt att thedt ther mett motte gaae christeligenn oc well tiill. Oc hues etther oc wore lensmendt ther mett siunes gott were, att ther skulle tiillegges, att ther paa giøres clare register, saa att nar y wiider wor schriffuelse ther om fangendes worder, att y tha mett wore lensmendt kandt giiffue etther ther mett tiill oss, saa att wij nocsom aff samme register oc etthers beretning haffue att forfare, huad wij kunde tiillskicke hospitaller oc scholler, som thee kunde tiilbørligenn were mett forsørgedt. Wij haffue wdj liige maade tiillschreffuedt for^{ne} wore lensmendt om samme handell, att y mett thennom therefore etther thedt aluorligenn oc mett all fliidt fortager, saa thedt icke bliffuer forsømett. Ther mett skeer oss synnderligenn tiill wilge, oc forlader oss ther wisseligenn tiil. Bessallendes etther

Gudt. Schreffuedt wdj Ehmcløster thendt tredie dag Octobris Aar etc. Mdlviij.

Vnder wort Signet.

Udskrift: Oss Ellsk^e Hederliig oc Høglerdt mandt mester Hans Taugssenn, Superintendent wdj Riiper Stigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

67.

1558, 5 Oktober. Kongebrev til Erik Krabbe, Lensmand paa Lundenæs, om at antage sig en Klage, som Præsten i Skarild og Arnborg, Hr. Anders Christiernsen, førte over en Bonde, som havde sæstet Præstegaarden i Arnborg.

Christiann thendt tredie mett Gudtz naade Danmarckes, Norges, Wendes oc Gottes koning etc.

Vor synnderlig gunst tiillfornn. Wiider, att thenne breffuise, Her Anders Christiernsenn Sogene prest wdj Scharilldt och Aarnborg sogenne, haffuer berett for oss, huorledes att handt haffuer thuo prestegaarde, thenn ene liggendes wdj Aarnborg bye oc thenn andenn wdj Scharellde, oc thendt gaardt, handt wdj Aarnborg liggendes haffuer, haffuer handt fest enn ther sammestedtz wedt naffnn Thammes Chrestennsen for j flerding smør aarligen att giiffue, oc siiden ther ephther haffuer handt giordt en anden contract mett hannom, saa att handt haffuer wedtagenn att giiffue hannom ij pundt smør oc ij m^l ij β oc ij alb. ydermere endt handt hannom tiill forne gaff, huilcke contract oc eninge handt icke saa loffligenn holdenn haffuer, som handt hannom loffuede, som handt siiger oc etther self ydermere all leyliighedt beretthe kandt. Thij bede wij etther oc begere, att nar for^{ne} her Anders etther mett thenne wor schriffuelse besøgendes worder, att y tiillholde herritzfoggedenn ther sammestedtz, att handt werer hannom behielpeligenn ther wdinden huos samme bunde, saa magedt

som rett er, att handt mue bekomme hues landgiildt oc affgiift handt medt hanom forenth ere att skulde giffue aff for^{ne} prestegaardt, Szaa handt ey skall haffue behoff seg ydermere ther om for oss att beclage. Her mett skeer oss tiil willie, oc forlader oss ther wisseligenn tiill. Beffalendes etther Gudt. Schreffuedt paa Mattrup then v. dag Octobris, Aar etc. Mdlviij.

Vnder wort Signet.

Udskrift: Ossz elsk^e erlige oc welbiurdige Erich Krabbe, wor mandt, raadt oc embitzmandt paa wort slott Lundenes.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

68.

1558, 10 Oktober. Kongebrev til Tavsens og Kapitlet i Ribe om at undersøge en Klage, som en Kvinde førte over Præsten i Andsager, fordi han havde paasagt hende Trolldom (se Nr. 60).

Christiann thenn tredie mett Guts naade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis koning etc.

Wor gunnst tilforrn. Wiider, att thenne Breffuisker Anne Niels daather haffuer berett for ossz, huorledis att en wed naffnn Her Hanns Jenssen i Ans^{ser}¹⁾ nogen thiid sidenn forledenn skall haffue paa førdt hende nogenn trolld-sag, som hunn siger och ether sielff idermere berette kanndh. Thy bede wij ether och wille, attj mett thett første steffner thenn sag for ether wdi rette, grandskendis och forfarendis ald leilighedenn ther om, och hielper for^{ne} Anne Nielsz daatter saa møget, som loug och rett er, paa thett hunn icke skall haffue behoff sig idermere ther om for ossz att beclage. Her wider ether effter att rette och lader thett inngenglunde. Beffallendis etther Gud. Schreffuitt

¹⁾ Andsager i Østerhorne Herred.

paa wortt Slott Kollinghus thenn 10 dag Octobris Aar etc.
Mdlviij.

Vnder wortt Signett.

Udskrift: Ossz elskelige, hederlig och høglerde mennd
Mester Hanns Tagsenn, Superintendent wdj Riber sticht, och
Prelater, Canneker och menig Capittel wdi Riber dhom.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

69.

1558, 16 November. Kongebrev til Tavsenn om tilligemed Lensmændene
at indfinde sig hos Kongen med de Optegnelser, de havde gjort over
Skolernes og Hospitalernes Indkomster (se Nr. 66. 71—73).

Christiann thenn tredie, mett Gudtzs naade Danmar-
ckis, Norgis, Wenndis och Gottis konning etc.

Wor synnderlig gunnst tiilfornn. Wijder, att somm etther
well fortенcker, attj nogenn tijd sidenn forledenn haffue
fanngett wor schriffuelse, at skulle mett wore Lenismend
ther wdj Riber stigt forfare omm skoler och hospitaler,
huor thee wore mett forsorget, och huilcke som brøst
hagde, attj thennom skulle paa clare register lade vptegnne,
oc huor mett the kunde forsorgis, saa att naar i widere
wor schriffuelse ther omm fangenndes worder, kunde tha
giffue etther ther mett tiill oss. Thij bede wij etther och
begiere, att ther somm j mett for^{ne} wore Lenismend nogenn-
stedtz ther vdj stigtett haffue forfarett, att ther behoff er
nogenn forandring att giøris mett skoler och hospitaler,
met wnderholdingg eller andenn deell, attj tha mett
Lenismendenne giffue etther tiill oss, saa attj mett Lenismen-
nendenne ere her mett samme registre oc vptegnelse
tilstede Sanctj Andreæ Apostolj dag forstkommenndis, och
tha att giffue oss all leiglighedenn tilkiennde, huess i ther
omm forfarett haffue, atth wij kunde wide oss ther
effther att retthe. Ther mett skieer oss synnderligenn

tiill wilge. Beffallenndis etther Gud. Schreffuitt paa wortt slott Koldinnghwss thenn xvj Nouembris, Aar etc. Mdlviij.

Wnnder wortt signetth.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig och hoglerdth mannd Mester Hanns Taugesenn, Superattendent wdi Riberstigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

70.

1558, 8 December. Kgl. Ordinans angaaende den Løn, Superintendenten i Ribe for Fremtiden skulde have (jfr. Nr. 80).

Bræff paa Superintendentens wnderholding vdj Ribere stigt. Actum Koldinghwss thenn viij Decembris Mdlviij.

Wij Christiann thenn tredie etc. Giøre alle wittherliggt, att efterthij wij tilfornn haffue forordinerett vdj wor thenn geistlige Ordinantzs, somm wij haffue ladett vdgaee, hwor møgett hwer Superintendent her vdj rigett skall haffue tiill sinn aarlig wnderholding paa sitt embitz wegne, och samme wnderholding thennomm hwertt aar skulle fornøgis aff wore Lennsmennd, tha paa thett att samme Superintendents wnderholding maa vere thess wessere, och thee icke skulle samme theris vnnderholding hwertt aar vp-kreffue aff Lensmendene, haffwe wij ladett vdlegge theppom theris vnderholding, och thenn forbedrett vdj iordegodtzs, tiennder och andenn wisse rennthe, somm her efterfølgier. Och skall thenn Superintendentt vdj Riber stigt och hanns effterkommere haffue thenn gaard vdj wor kiøbsted Rijbe liggenndis, somm hand nu selloff vdiboer, och ther tiill mett tiill hanns vnderholding Wilslefsogenn och wor och kronenns partt aff tiennden aff for^{ne} sogenn, mett preste-gaardenn och all andenn presterenthenn, dog saa att hannd sielloff skall forsørge thenn mett enn god Capellann, att giøre sognefolckett theris rethe prestetienneste bode indenn

kirckenn och vdenn, somm thennom bør att haffue, naar thenn præst dør och affgaaer, som samme sogenn nu vdi were haffuer. Sammeledis skall hand och hans efftherkommere, Superintendenter vdj Riber stigt, haffwe allt Subsidium, Procuraciones och Hospitalitates aff all Vardsysell och Jellingssysell, som beløber iij^exl marc, och aff Bøulngherritt, somm beløber lxxiiij marc viij β danske. Thesligeste all wor och kronenns partt aff tiennden vdi thesse efftherscreffne sognne vdj Malteherritt, somm er Føfflinng, Brørup, Linndknud, Malte, Wene ¹⁾ och Leeborg sogne, somm beløber ij læster iij ørt. rug, ij læst ij ørt. biug. Sammeledis skal for^{ne} Superintendentt vdi Riber stigt haffue och tiill sinn vnderholding aarlig vppebere all wor och kronenns partt aff tiennde bygget vdj thesse efftherscreffne sogne vdj Skatzherritt, somm er Foburg, Nyekircke, Starup, Nesbierrg, Øse, Thierreborg, Grimstrop, Arrøe, Brøndomm, Mebølle ²⁾, Halsted ³⁾ och Hostrup sognne, somm beløber seg iij lester. Thesligeste all wor och kronenns partt aff tiennde kornnett vdj Hierromm och Vieromm sognne vdj Hierromm herritt, fore the thuø lester haffre, somm hannd tiill hanns forinng aarlig skulle vppebere. Och hwess tiennde lamb, somm oss och kronenn tilkommer vdj Skatzherritt, som beløber seg xliij lamb, skall och for^{ne} Superintendent vdj Riber stigt och hanns efftherkommere tiill hanns vnnderholdinng aarlig vppebere. Huilchen for^{ne} rennthe och aarlig inndkomme for^{ne} Superintendent vdj Riber stigt och hanns efftherkommere, Superintendenter ther sammested, skulle aarligen her effther mue vppebere, och tiill theris vnnderholdinng nyde, bruge och beholde, somm forscreffuitt staar. In cuius rej testimonium etc. Actum anno, loco et die vt supra.

Regia maiestas manu propria subscripsit.

Registre over alle Lande 6, 460—61.

¹⁾ D. e. Vejen.

²⁾ Læs: Nebel.

³⁾ Læs: Alsleff.

71.

1558, 13 December. Kongelig Fundats paa den Understøttelse. fire af Ribe Stifts Skoler, nemlig i Kolding, Vejle, Varde og Holstebro, for Fremtiden skulde have af Kongetienden af fire Sogne til Underholdning af en Hører. (Se Nr. 66. 69.).

Ingerslev, Bidrag til Kolding lærde Skoles Hist. 1845. Bil. II.

72.

1558, 15 December. K. Christian III funderer et Hospital i Kolding, hvortil han lægger en Toft og Ager udenfor Kolding, et Vicarie i Ribe Domkirke, samt Kongetienden af Andst, Gjesten, Verst, Bække, Jorderup og Vamdrup Sogne.

Udtog i Fyhns Efterretn. om Kolding. S. 168—9.

73.

1558, 16 December. K. Christian III tillægger Hospitalet i Vejle Kongetienden af Omme, Ringgive, Vindelev, Voldum, Hvejsel, Givskud, Sindbjerg, Snede og Hornstrup Sogne.

Hofman, Foundationer. IV, 734.

74.

1559. 10 Januar. Kongebrev til Tavsens om at lade ringe to Timer med Stiftets Kirkeklokker paa K. Christian den Tredies Begravelsesdag.

Frederich thenn andenn mett Gudtz naade vduoldt
Koning tiill Danmarck, Norge etc.

Wor synderlig gunst tiill fornn. Wiider, att ephtherdij
Gudt almechtigste haffuer kalledt stormegtigste hogborne
første oc herre, Her Christiann thenn tredie mett Gudtz
naade Danmarcks, Norges, Wenndes oc Gottis konning etc.
wor naadige oc kiereste herre fader, aff thenne forgengelige
werdenn, oc wij ther fore agthe att lade hans kon. Matts.
lig begraffue wdj wor kiøpstedt Otthense wdj sanctj Knudtz

kiercke then mandag nest ephther søndagen Inuocauit først komendis, Tha bede wij etther oc begere, attj wille lade bestille offuer allt Riiper stigt, att ther ringes wdj alle kiercker bode paa landtzbyerne oc wdj kiøpstederne paa for^{ne} dag fran klockenn slaaer x tiill klockenn haffuer slagenn xij. Ther mett skeer wor wilge. Thij lader thedt ingenn-lunde. Beffallendis etther Gudt. Schreffuet paa vort slot Koldinghus then x dag Januarij Aar etc. Mdlx.

Vnder vort Signet.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig Manndt Mester Hans Taug-senn, Superintendent wdj Riiper stigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

75.

1559, 10 Maj. Tavsens stadfæster Valget af M. Anders Pedersen Barsbøl¹⁾ til Sognepræst i Lintrup og Hjerting, og meddeler ham Kollats

Jeg Hanns Taussonn, Superattendenns och Biscop i Riper stiigt, kienndis och giører witterligt mett dette mitt obnne breff, att denne breffuisere, erlige och wellerdt mannd Mester Annders Pederssonn Barszbøll, haffuer redelig och nøgactige wduelilssze tiill att werhe enn pastor och sannd sognneprest i Lintrop oc Hirtinng kircker. Tha effterdij hannd haffuer ett godt røcthe och widnnesbyrd om siitt erliige och gudfrøctiige leffnid, ocsaa hanns forstannd i denn helliige scriift meg gantske well er wiitterlig, att ieg kiennder hannom bequem och skickeliig tiill enn goed sognneprest att werhe: Thii haffuer ieg samtickt denne szamme hanns wduelilsze, och paa mitt embedz wegne stadfester hannom for en sannd sogneprest att bliiffue ald synn liiffs tiidt tiill forneffnde Lintrop och Hirting kirckker, ocsaa att nyde brugge och beholde prestgaardene, tyennde

¹⁾ Se Petersen, Bidrag til den danske Literat. Hist. II, 271—72. Ny kirkehist. Saml. I, 470.

och ald annden wonnliche renthe och rettighedt, som sogneprestenn mett rette kannd och pleger att tiilfalde, ennthed wundertaget. Thii beder ieg och paa Guds wegne biuder eder menige sognefolck wdi forneffnde tou sogner, ati annseer denne Mester Anders for eders rette sogneprest oc giøre och giiffue hannem och ingenn anden dett wonligt och børligt er. Tiill windisbyrd hennger Jeg mitt mitt Singnett nnedenn for dette mitt obnne breff. Giiffuit wdi Riipe Ottensdag nest effter Sønndagenn Exaudi Aar etc. Mdlx.

Orig. paa Pergament med hængende Segl i Gemeinsch Archiv. VI, 38.

76.

1560, 7 Januar. K. Frederik II tilskriver Tavsén, at Hr. Iver Madsen (nu Sognepræst i Vorbasse og Grene) havde berettet for Kongen, at han af Vaade havde ihjelslaet en Karl og derfor (1555) var sagt fra sit (tidligere) Præsteembede (i Andst og Gjesten). Imidlertid havde han handlet med en Kapellan, at denne skulde forestaa hans Sogne, indtil han kunde komme tilende med Sagen. Siden havde de højlerde ved Universitetet og Superintendenterne kjendt ham kvit for det Manddrab og sagt ham til hans Præsteembede igjen. Da han saa var hjemkommen og vilde igjen annamme sine Sogne, havde Tavsén undt Kapellanen dem. Kongen vil nu, at Bispen tiltænker strax at lade Sognene følge Sognepræsten, og ingen Hinder gjør ham derpaa.

Udtog i Danske Mag. 3 R. III, 304—5.

77.

1560, Februar. Tavsén svarer Kongen udførligt paa foregaaende Brev og retfærdiggjør sin Fremgangsmaade, idet han viser, at Sagen ikke var Kongen „ret forført“.

Danske Mag. 3 R. III, 304—06. (Om den her omtalte Hr. Iver Madsen findes flere Oplysninger i Danske Mag. 4 R. 1, 113. 140. Jfr. Nr. 81).

78.

1560, 10 Februar. Tavsens stadfæster Valget af Hr. Knud Lavritsen til Præst i Herrested (i Nørre Rangstrup Herred) og meddeler ham Kollats

Jegh Hans Thaussenn, Superattendens oc Biscop y Riiber Stigth, kiendis och gjør witterlig med detthe mith obne breff och eghenn hand, ath denne breffuier H. Knud Lauritzsenn haffuer aff herritz prouesth och sognemend vdj Herristed soghen eeth loulig kald och wduelelse, ath were och bliffue en sand soghnepræst thil Herristedtz kircke och soghen. Tha eptherdi ieg haffuer grandskeeth och forfareth hans gode forstand oc lerdom y Gudts ordt och denn hellige guddommelige skriffth, och hand med fremfarne leffneth och omgiengelse huos alle folck haffuer saa beniist siig y sind oc gode seder, ath hand ingenn lasth elder synderlig klagmaal paa henger, men haffuer, bode deghen y skolen oc presth y kirckethiennesten, y sand Gudts frycht fremdraget sit leffneth, saa ath hand aff Gudts naade haffuer en god fry samuiithighed for Gud och eeth reth gott ord och rychte aff christne mennisker, hand haffuer werith y omgengelse med. Thy samtycker och paa embedtz weghne stadfester ieg hans kald och christelig wduelelse, och siiger ham och ingen andenn eenn sand soghen presth ath were thil for^{ne} Heritzsted kiercke og soghen, och ath skulde bliffue sinn liffs thiid, denn stund hand y Gudts frycht wnder øffrighedts lydelse lerer och leffuer renlig och retthelig. Bedendis och paa embedtz weghne byudendes mienighe sogne folck, at y med thilbyrlig ære anser for^{ne} Her Knudt for eders retthe soghne prest, saa ath y och giøre och giffue hannom, huad y ere eders soghne prest med rethe skyldige och y aff gammel thiid ham med retthe giffuett haffuer. Thil widniisbyrd henger ieg mith endsigle nedenn for detthe mith obne breff. Giffueth y [Ripe] tiende dag y Febrero Aar Mdlx.

79

1560, 29 Marts. Kgl. Befaling til Tavsens om at begive sig til Kongen i Aarhus.

Frederich then Anden mett Guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis koning etc.

Wor synderlige gunst tilforn, wij bede etther oc begere, attj rette etther effther att giffue etther hiid tiil oss, saa attj ere her hoss oss tilstede paa wor gaard vdj Aarhus søndagen Quasimodogeniti først, kommendis. Ther mett skeer oss synderligen til willige. Befallendis etther Gud. Schreffuit paa wor gaard vdj Aarhus then xxix dag Martij aar etc. Mdlx. Wnder wort Signett.

Udskrift: Oss elsk^e hederlig og høglerde Mand Mester Hans Thagesen, Superintendent vdi Riber stigt.

Orig. paa Papir i Ribe Stiftsarkiv.

80.

1560, 13 September. Kongebrev indeholdende forandrede Bestemmelser angaaende den Underholdning, Superintendenten i Ribe Stift skulde have (jfr. Nr. 70).

Konng. Matt.^s breff, att Superintendent vdj Riber Stigt skall thiill sin vnderholdnings behoff opberre thenne ept^{er} rennt^{te}, som her effther følger.

Wij Frederich thennd Anndenn etc. Gjørre alle witterliggt, att efftherthij wij ere komne vdj forfaring, att thennd thiid stormegtiige hogborne første wor kierre fader, salig oc hoglofflige ihukommelsze, vdlagde Superintendenterne her vdj rigitt theris aarlig wnnderholning paa theris Embetz wegne for thennom oc theris efftherkommere Superintendenter, er thennd Superintendent vdj Riberstigt vdlagt nogenn renntte, som thilforn er forlenntt thill andre perszoner, oc wij ther fore forarsagis thennd att forandre. Tha paa thett for^{ne} Superintendent vdj Riberstigt oc hans efftherkommere Superintendenter ther sammestedz kunde

wiide theris wisse aarlig wnderholning, haffue wij wdlagt hannom thenne effther^{ne} rennte oc aarlige indkomme, som altid her effther skall liige oc bliffue thill Superintendenters vnderholning vdj for^{ne} Riberstigt. Først skall hand haffue thennd gaard vdj wor kiøbsted Ribe liggenn^{dis}, som hannd nu selff vdiboer, oc ther thiill mett Jernuid kirke vdj Giøring herritt, oc wor och krouens partt aff thienn^{denn} aff for^{ne} sogenn mett preste gaardenn oc ald presterenthe, dog saa att hannd selff skall forsørge sogne folckitt mett enn god Capellann, som kand giørre thennom theris rette preste thienniste baade inden kirckenn oc vthenn, som thennom bør att haffue, nar thennd prest dør oc affgaar, som samme sogenn nu vdj were haffuer. Sammeledis skall hand oc hans efftherkommere Superintendenter vdj Riber stigt haffue ald subsidium, procuraciones oc hospitalitates aff ald Giøringherrit, Skadzherrit, Malteherrit, Westerherrit, Nørherrit, Østerherrit, Nøruanngherrit oc Thørrildherrit, som beløber sig thilhobe iiij^c lvj marck och i β danske. Thisligeste ald wor oc kronens partt aff thienn^{denn} vdj thissze effther^{ne} sogne vdj Nørreherrit, som ere Synderborck, Nørborck, Wym sogenn, Hone ¹⁾ sogen, Lyne sogenn, Streloff sogenn, Eggewad sogenn, Oddum sogenn, Lønnborrig sogen, Hoffne sogenn oc Kifflingbye. Thisligeste hues thiende lam oss oc kronenn thilkommer vdj Nørherrit. Huilken for^{ne} rennte oc aarlig indkomme for^{ne} Superintendenten ther sammestedz skulle aarligenn her effther mue opberre oc thiill theris wnderholning nyde, bruge oc beholde, som forskreffuit staar. Till ydermere windisbyrd haffue wij ladett hennge wortt signet neden for thette wortt obne breff. Datum Lundenes xij dag Septembris Aar 1560.

Thette effther^{ne} er for^{ne} Superintendens aarlig indkomme, som er først aff

¹⁾ Sic! Formodentlig en Skrivfejl for: Hemmet.

Nørherrit.

Sønderborck	Rug xij sk ^r .	Biug xvij ortug.
Nørborck	Rug ij ortug.	Biug xliij ortug.
Wym Sogenn . . .	Rug x ortug.	Biug vij ortug.
Hone Sogenn . . .	Rug x ortug.	Biug ix ortug.
Lyne Sogenn . . .	Rug x ortug.	Biug vj ortug.
Strelloff Sogenn . .	Rug x ortug.	Biug vj ortug.
Eggeuad Sogenn .	Rug ix ortug.	Biug ix ortug.
Oddum Sogenn . .	Rug xliij ortug.	Biug viij ortug.
Lønborg Sogenn .	j lest kornn, halfft rug oc halfft biug.	
Hofne Sogenn . .	Rug vij ortug.	Biug ij ortug.
Kyfflingbye	Rug iiiij ortug.	Biug iij ortug.

Summa: Rug: iiiij lester iiiij ortug ij sk^r.

Biug: iij lester viij ortug.

Summa paa penndinge.

Gjöringherrit	xxxvj marck.
Skasteherrit	lxxix marck viijß.
Maltheherrit	xxxix marck ijß.
Vesterherrit	lxix marck ijß.
Nørherrit	lvij marck iijß.
Østerherrit	xxxjv marck iiiijß.
Nøruangsherrit	lxxxjx marck vjß.
Tørrildherrit	j ^c marck.

Summarum pendinge iiij^c lvj marck jß.

Tiennde lam oc anden smaa queg.

Aff Nørherrit xc vngeferlich.

Registre over alle Lande. 7, 153—4.

81.

1561. 11 Juni. Kongebrev til Stiftslensmand Hr. Niels Lange i Ribe om Kaldelsen af Hr. Jens Simensen, Kapellan i Kolding, til Sognepræst i Andst og Gjesten (jfr. Nr. 76 og 77).

Til Her Niels Lange ¹⁾.

Frederich etc. Wor synderlig gunst tilforn. Wiider, att oss elskelige hederlig oc høglerde mand mester Niels,

¹⁾ Oprindelig var Overskriften: Til Mester Hans Thawsen.

wor Hofpredicker, haffuer berett for oss, huorledis att thend Sogneprest, som wor til Andst oc Giesten Sogne, er død oc affgangen, oc ther for vnderdanigst begeritt, att wij wille sambtycke her Jens Simensen, som nu er Capellan vdj wor kiøbsted Kolding, same sogne att motte bekomme. Tha efftherthij wij forfare, att for^{ne} her Jens Simensen er lerd oc duelig for en siele sørger oc skickelig vdj leffnit oc lerdøm, haffue wij bewilgett, att hand maa bliffue sogneprest til for^{ne} sogne, bedendis ether therfore oc wille, atthij thet saa forschaffer, att for^{ne} her Jens Simensen fanger for^{ne} Andst oc Giesten sogne. Datum Frederigsborg thend xj Junij Ao. 61.

Tegnelser over alle Lande. VI, 445.

82.

1561, 16 Juli. Kgl. Befaling til Tavsens om at forrette Kirkevisitationen paa Vesterlandsfær og Amrum, hvor han ikke hidtil havde visiteret.

Kirkehist. Samlinger. I, 475.

83.

Uden Datum. Tavsens Optegnelse om Beskikkelsen af en Sædedegn i Sneum og Tjæreborg Sogne.

Christen Nielsen Skreder haffuer Sneom sogen oc Tiereborg aff skolen i Ripe met Superintendentens oc skolemesters samtycke, met sodan skel, at hand skal giffue een fattig skole barn i Ripeskole, den skolemester aff fattigdom oc lerdøm kender god derfor, ij t^r rog til gode rede inden kyndermøsse; forloffuere ere Hans Nielsen oc Per Skredere, for^{ne} Christens hustrues fader.

Desse ij t^r rog er aff Skolemester oc meg samtyckt Wrban Nielsen til een tiid.

Samtidig Paategning: Hæc manus est M. Johannis Tavsani S. R.

Egenhändig Orig. i kongl. Bibliothek.

84.

1561, 11 November — 1562, 30 Januar. Fem Breve angaaende Tavsens Død og Valget af hans Eftermand.

a.

Høgbornne Første och stormegtigste Herre och kon-
ninng. Aldernaadigste Herre, giffuer sig ethers kon. Mat^z
idmygeligenn och wnderdaniigligenn adt wiide, thet høglerde
mandt mester Hanns Thausenn, Superatendent her wdj
stigthet, adt hanndt er hedenn souenn wdy Herren Sanncti
Mortenns dag mellom iij och iiij. Och wor ieg giernne
begerinndis eders kon. Mat^z wilig och begerinngh ther wdi,
om e. kon. Mat^z willde lade forschicke enn wdi hanns stedt,
eller och ther schulle sche wdueelsse epther Ordinand-
zenns biudelsse eller ey, tha willde ieg lade forschaffe
thet epther e. kon. Mat^z wilig och begerinngh¹⁾. . . .
Datum Riberhus den 11 dag nouembri Aar etc. M d lxj.

Eders Førstelig naadis wnnderdanige
och wilige tro tienner
Niels Lange, Ridder.

Udskrift til Kong Frederik II.

b.

Kiere guode Hans Skougord, kiere frennde. Jeg will
icke bemøie theg med lannng thacksigelse, som theg well
eydes och burde, och som theg well fortenncker, konn.
Matt^z skreff meg till, Jeg skulle forskriffue thi lerd her
wdj Stigted, thet thi skulle giøre enn Elex om enn Super-
athennndent i Mester Hans Thagsens sted, saa haffuer thi
verrit tilhobe och fuldgiord thet effther Ordinantzens ly-
delsze, och er ther for begierenndis minn forskrift til
theg, med meninge borgemestere och raadt her samestetz,
thet thu wille well giøre, Gud till ære och meninnge Re-
ligionen til beste, och forlee thennom ett gott ordtt huoss

¹⁾ Slutningen af Brevet handler om ganske andre Ting.

kon. Matt., thet thi motte fannge thennd guode høglerde Mannd Mester Powell Matzenn, Lecthor wdj Kiöbinngaffnn. Wi wille thet alle huer besönderliig högligen och gierne forskylle och fortiene i alle de made, wi wede theg tilwillige thieneste eller guode kannnd werre. Hermed will ieg nu och alle tiidt haffue theg thennd euige Gud med lannng liffuus Sundhed och euig Salighed beffalit. Lader Abbell¹⁾ sige theg mannge guode Natther. Datum Riberhus Thiisdag post Nicolai Aar etc. 1561.

Niels Langge, Ridder.

Udskrift: Erliig oc welbördige Mannd Hans Schougord till Skougord, kon. Matt. Secretarius, sinn guode wenn, ganndske wennliigenn til schreffuiidt.

c.

Högborne Første och stormectige Herre och Koning. Aldernaadigste herre, er eders kon. Mat^z schriffuelsse komen meg til hennde, adt forschriffue till lerde wdi Riberstigt adt eligier enn Superatendennt wdi salige mester Hans Tagsenns stedtt, huilchet thi och ephther e. kon. Mat^z begier giört haffuer, och ephther Ordinandzenn icke eniste fire aff kiöbstedernne, medenn siddenn Capiitell och alle thi lerde her wdi Byenn oc alle omligendis clereschi samdirecteligenn haffuer giiffuit thenne høglerde mand, mester Pouell Matissenn, lectorj wdi Kiöbenhaffn, enndirecteligen röst, med først thieris forbönn till Gud, och sidenn till e. kon. Mat^z gode behag, och ephther sligh Elextion haffuer borgemester oc raadt med menigheden her wdi byenn begert min forschriffuelsse till e. Nades kon. Mat^z högmectighedt, thet eders N. kon. Mat^z vilde werdis till, for Gudz schyldt oc Religionenn till forbedring, och wnde thenom hanom, thi thet er högligenn fornøden wdi thenne wort lanndis ennde adt haffue enn god gudfryctige lerdt manndt, thi her stöder

¹⁾ Fru Abel Skeel, Hr. Niels Langes Hustru.

mange fremede Nationer paa, bode Hollender oc anddere, som sigiis adt were well mannge segther y blannt. E. N. kon. Mat^z høgmectighedt wiid ther allderbest adt betenncke, och ther for e. kon. Mat^z wiilde nadeligenn annsee theris Elexion och begeringh for Gudz ere schylldt . . . Datum Riberhus Tisdagen nest epher Nicolai dag Anno M. d. lxi.

Eders Naadis kon. Mat^z vnnderdannige
og wilige tro tienner
Niels Lange, Rider.

Udskrift til Kong Frederik II.

d.

Hogborne stormectigste Furste, aldernaadigste Herre ock Koning. Nest woris gantske ydmyge tacksielse och vnderdanige plictuge tro tjeneste, som wij fattuge vnder-satte kiendis oss altiidt E. kon. Mat^z som woris kieriste offrighedt pligtug at were: Giffuer wij E. kon. Mat^z vdi ald vnderdanighed ydmygeligen tilkiennde, at E. kon. Mat^z Lens-mandt heer paa Riiberhus Her Niels Lange haffuer effter E. kon. Mat^z scriftelig befaling tiilhobe kallid the lerdemendt heer vtj Riiber stigt om en Superattendent at vduelie effter Ordinantien. Saa haffuer nu samme lerdemendt affthend naade, Gud thennom forleent haffuer, beraadslaget seg tiilhobe oc paa E. kon. Mat^z naadige behage vduoldt tiill samme Superattendent heer vdi Riber stigt en lerd och gudfrøctige dannemandt wedt naffnn Mester Pouill Matsen, en lector vdi Uniuersiteted vdi Kiøbnehaffuen, och haffuer wij ocsaa hørdt oc forfariidt hans gode røcte paa leffnid och lerdoms wegne, saa wij fattuge mendt heer vdi byenn ocsaa er hannom gants ydmygeligen begierendis, om wij motte vdi thenne maade hannom bekomme. Kieriste naadige herre oc konge, saa er woris gantske ydmyge bøn och begiering, at E. kon. Mat^z wille werdis tiill for Gudz skyld och naadeligen ansee thend gantske Stigts och thenne fat-tige byes leilighedt och vnde oss samme erlige persone,

som oss forhobes ther skall flitteligen søge Guds ere och thend christne kirckis nøtte och gaffn, och E. kon. Høgmec-tighedt wiille werdis tiill naadeligen at lade dett affuende, om nogen ther vdi Vniuersiteted wiille giøre forhindring heer vpaa, at thenne christelige vduelilse (som saa efter Ordinantienn formedelst gudelige bønnen skeed er) motte gange for seg. Wij wiille med lifff och godts och ald time-lige welferdt det gants vnderdaniglig fortiene, som wij dog E. kon. Mat^{at} dis altidt plictug er. E. kon. Mat^{at} thend enige Gud wiille wij ydmygeligen haffue befalid, hand beuare E. N. tiill ett languarendis christelig oc løcksaligt Regimente. Datum vdi Riibe, S. Anne dag for Juell Anno etc. Mdlxi.

E. kon. Mat^{atz} ydmyge och plictige tro vndersatte
Borgemestere oc Raadmendt
vdi Riibe.

e.

M. Johannes Lagonis, Lector s. Theologiæ in Ecclesia Ri-pensi, domino Johanni Pistorio amico suo singulari S. D.

Appulit huc Hermannus hic ciuis Husensis, et quidem ad oras nostras Widstedianas, vir reuerende et amice dilec-tissime; quare contuli cum ipso de te et Ecclesiæ tuæ conditione ac loco. Ideo me continere non potui, quin cum hunc nuncium haberem, paucis ad te scriberem, quo, quomodo res nostræ sese haberent, scires. Gratulor autem tibi locum istum tam commodum tamque fertilem (vt hic Hermannus mihi narrauit), et Deum oro, vt te diu seruet sanum et incolumem. Res nostræ tristi in statu hic sunt. Nam anno superiore ipso die S. Martini mane ex hac vita discessit reuerendus et charissimus meus socer M. Johannes Tausanus, translatus in coelestem et æternam vitam, vbi nunc fruitur conspectu et consuetudine Filij Dei, S. Ange-lorum et piorum. Quare propter ipsius obitum et orbita-tem nostram Ecclesiæ nostræ in magno nunc sunt luctu. Oramus autem Filium Dei, sedentem ad æterni Patris dex-

tram, et dona et salutare doctores Ecclesiæ suæ distribuentem, vt nostri misereatur, ac salutare organon in locum defuncti Episcopi nobis donet. Quare communi suffragio præsidis nostri Domini Nicolai Langhij, canonicorum et ministrorum Ecclesiæ ac oppidanorum siue ciuium electus est in locum defuncti M. Paulus Matthiæ, quo cum tibi ante annos aliquot Haffniæ, et sub communi priuato præceptore D. Nicolao Hemmingio, magna fuit familiaritas, quique gener nunc est reuerendi et clarissimi viri D. Magistri Pauli Nouiomagi Regij Concionatoris. Et quia hic M. Paulus Matthiæ hactenus Haffniæ egit Professore Dialecticæ in Academia, missi sunt ad eum vocandum M. Laurentius Thomæ, pastor Coldingensis, et Dn. Nicolaus Bockius, pastor Ecclesiæ Wiellanæ, tibi etiam optime notus, quorum reditum quotidie expectamus. M. Johannes Thomæ (etiam familiaris tuus) postquam Scholæ nostræ administrationem reliquisset, Haffniam se contulit, et ibi ad munus docendi Euangelij in supremo templo susceptus est, ac 16 Nouembris anni superioris nuptiæ ipsius celebratæ sunt Haffniæ, quibus pater ipsius M. Thomas (quem etiam nosti) hinc eo proficiscens interfuit. Dn. Christianus Langhius (etiam familiaris tuus et Vuitebergæ et in Gallia Lutetiæ) hoc tempore in aula commoratur, et superiore ætate Canonicatum hic obtinuit. Meæ res in solito statu sunt, ita vt de me dici possit illud vulgare, Johannes in eodem: sed in pia patientia perduro, expectans a Deo auxilium et solatium. Talis est nunc rerum status apud nos, amice et frater dilectissime, quem volui paucis tibi significare. Nunc vero vicissim te oro ob antiquam et synceram nostram necessitudinem, vt paucis etiam tuarum rerum statum mihi aperias, cum hic idem nuncius ad nos sit rediturus; nam nauis ipsius hic apud nos per hyemem hanc in statione erit. Et simul amanter te oro, vt simul cum hoc nuncio ad me mittas, quæ Haffniæ sub D. D. Johanne Machabæo excepisti at collegisti in Epistolam Pauli ad Romanos, in Johannem Euangelistam et in Locos communes Domini

Præceptoris Philippi sanctæ memoriæ, ac eorum mihi copiam facias per aliquot dies. Promitto bona fide, me restitutum omnia salua, et quidem mecum allaturum ad proximum mercatum Tunderensem. Siquid apud me est, quod cupis, id libere exige et impera: officium meum et promptitudinem semper tibi polliceor. Ego sæpius aspiciens manum tuam in libro Augustanæ Confessionis, et de tuo candore et beneuolentia erga me cogitans, nunquam tua in me beneficia obliuisci possum, quæ et Hafniæ et Vuitebergæ mihi præstitisti. Vale ergo his frater charissime. Dominus Deus propter filium suum seruet te prosperum. Ripis 30 Januarij anno etc. 62. Saluta coniugem tuam meis verbis, volente Deo ad futurum festum Pentecostes te inuisam. M. Thomas, M. Johannes Canuti, et Andreas Barsbullius, qui hisce diebus hic apud me fuit, amanter te salutant. Iterum vale amicorum optime.

a-d. efter Originalerne i Geh.-Arkivet. e. efter en Afskrift i Joh. Pistorius's Brevbog, Gl. kgl. Saml. 3078. 4.

85.

Epicedion i en mortem Reuerendi viri ac domini
D. Magistri Johannis Thausani, Episcopi
Dioecesis Ripensis vigilantissimi.

Jupiter ærumnas hominum, variosque labores
Secum animo voluens, casusque ac tristia fata
Expendens, terris quæ iam impendere videbat,
Moestus, et humani generis percussus amore,
Huc illuc oculos spaciosa per atria cæli
Torquebat, mare despiciens camposque iacentes,
Talibus et verbis affatur Athlantide natum:
Ecce vides, inquit, quales quantosque tumultus
Terra parens scelerum foecunda incluserit aluo,
Quæque mala incumbant miseris mortalibus, et quid
Parturiat (nostro tamen haud sine numine) mundus.

(Menneskeslægtens Lidelser beskrives, og der føjes til, at de have deres Oprindelse fra Synden, derpaa fortsætter Forf.):

Sed tamen hisce malis paucos, quos pectore toto
 Complector, lubet eripere, vt pro fortibus ausis
 Et culta probitate probi fortesque reportent,
 Quæ meruère, sua tandem mercede beati.
 Quare nate meæ quæ sit sententia mentis
 Accipe. Confestim sublimi ex æthere da te
 Præcipitem, et citus hinc sceleratæ illabere terræ:
 Quosque (peragratils cunctis regionibus) illic
 Offendes nostri studiosos, qui sua rebus
 Omnia diuinis postponunt commoda, et vna
 Contenti virtute nihil mortalia curant:
 Omnibus hosce malis ereptos nate, suoque
 Corpore deposito, terris huc transfer ad astra.
 Vade age, et vt primum dederis te nate deorsum
 Danica continuo pete regna, vrbemque peramplam
 Accedas primum ripæ de nomine dictam:
 Thausanum inuenies illic, qui dogmata Christi
 Per varios casus quondam renouauit ab orco,
 Obruta cum stygiis iacuit scriptura tenebris.
 Nunc grandem, et multis ætate laboribus acta,
 Nec delassatum tamen, et pro robore mente
 Florentem: qui sorte sua contentus, et intra
 Tecta humilemque larem securum innoxius æuum
 Degere, quam turbis sese immiscere superbis
 Maluit, addictus rebus tantummodo sacris:
 Illum, inquam, exutum terrestri corpore terris
 Exime, vt in nostros veniat iam dignus honores,
 Atque immortalis sede fruatur.
 Jupiter hæc: paret sumptis Cyllenius alis,
 Et raptim ex alto sese deiecit Olympo,
 Remigioque repente suo citus aduolat vrbem,
 Quam pater ante sibi præscripserat. Hanc vbi primum
 Contigit, innumeram gentem cursusque tumultusque
 Admirans, studioque hominum stupefactus inani,
 Sese nube caua (ne sit spectabilis vlli)
 Ipse etiam Deus obduxit vocemque repressit,

Et celeri gressu Thausani tendit ad ædes.
 Quo postquam tacito venit molimine, Janum
 Intentum libro, et sacra Biblia rite legentem
 Offendit, canosque eius viridemque senectam
 Contemplans, placidosque oculos, vultumque modestum,
 Ipsum etiam inspiciens animum, sanctosque recessus
 Mentis, et imbutum nulla formidine pectus,
 Sic secum: Tu ne ille senex, quem præpete cursu
 Me pater altitonans e cælo iussit adire,
 Vt tibi mortales adimam cum corpore sensus?
 Nempe vt diuino gaudere beatus honore
 Nobiscum incipias terreno hoc carcere liber?
 Certe dignus eras hinc multo a tempore nostris
 Sedibus. Humanis ergo iam rebus omissis
 Corporis hanc luteam molem patris exue iussu
 Aeternæque alacer actutum accingere vitæ.

Dixit: et occulto diuinæ verbere virgæ
 Cor feriens, placidam immisit per membra quietem.
 Inde (vti iussus erat) terras deus aliger omnes
 Peruolat, et dignos quos censet corpore soluit.
 Nec mora Thausanus claudens sua lumina, lætus
 Cedere naturæ parat, immissoque sopore,
 Languidus et mortis quasi nescius expirauit.

Thomas Andreas
 Vardensis.

Forfatterens orig. Haandskrift i Thottske Saml. Nr. 1967. 4.

S6.

Skildring af Tavsens Liv og Virksomhed som Biskop i Ribe. Uddrag af en Tale holdt i Ribe Skole 1590 (se foran S. 5).

Mortuo M. Johanne Vandalio, anno 1541 (M. Johannes Tausanus) a magnificis et reverendis consistorij Ripensis Canonicis et Dominis ejus loci pastoribus electus est ad Episcopi munus regendum, quod quanta industria et cura gubernavit, plerisque senioribus Capituli notum est. Fue-

runt enim in eo virtutes omnes boni Episcopi, inprimis pietas in docendo, orando et legendo sacra, deinde assiduitas et sedulitas, qua officii partes strenue, et (ut militem Christianum decet) diligenter defendebat. Docuit publice singulis septimanis, diebus Saturni semper, aliquando integris septimanis, et singulares de rebus quam maxime necessariis tractatus proposuit. Docuit sæpissime pro concione: scripsit consilia et responsa ad varios. Amans disciplinæ et artium liberalium, nunquam veritus nobiles aut alios, vir acer et constans, qui ut sententiam aut professionem doctrinæ vel fidei suæ mut[ar]et, non facile adducebatur. Elucebant sane in illo virtutes, quas Paulus 1 Timoth. 3. ab Episcopo et quolibet verbi Dei ministro exigit, videlicet quod fuerit irreprehensibilis, vigilans, sobrius, compositus, hospitalis, aptus ad docendum, non vinosus, non percussor, non turpis lucri cupidus; sed moderatus, alienus a pugnis et alienus ab avaritia etc. His quidem Pauli admonitionibus Tausanus et vita et doctrina satisfecit. Nec committere possum, quin libere et libenter profitear Tausani indefessam diligentiam in studijs, nam plus olei quam vini in lucubrationibus nocturnis comsumerit, ac certe magnis vigiliis collegit Postilla Danica, Commentarios in Orationem Dominicam et in Domini nostri Jesu Christi passionem, quæ scripta passim inveniuntur edita. Conscripsit multa præterea, quæ nondum edita sunt, videlicet de conjugio, de excommunicatione, de toto Catechismo, quæ certe multis adjumento et subsidio in munere docendi sunt et fuere.

(Efterat have omtalt den Modstand, Tavsens havde fundet i sit tidligere Liv, fortsætter Forfatteren.)

Erat præterea nobilis quidam, qui Ripsis Tausanum in suggesto jam concionantem gladio petijt, et eum occidere voluit¹⁾ . . . Cum itaque Tausanus hæc et multa

¹⁾ Her og i det følgende, paa angivne Sted, er noget udeladt, der mest bestaar af Betragtninger uden Værd.

alia ab invidis suis patienter sustinuit, qui ejus doctrinam semper in malam partem interpretati sunt, dixit: Cras respondebit mihi justitia mea. Hoc aureum dictum ab illo usurpatum est pro Symbolo: nam hanc et alias sacrorum Bibliorum sententias tractando illos itidem torquebat. Unde facile apparet, illum non fuisse blandum adulatorem, qui ad magnatum gratiam et popularem auram locutus est, sed acerrimum monachorum persecutorem, qui publico præconio illorum deliramenta proclamabat et vehementer justo cum zelo in falsos doctores invecus est. Cum ejusmodi perversis ingenijs conflictabatur quolibet horæ momento ille vir pius ac bonus, et quanquam nunc hanc nunc aliam struxerunt illi falaciam et technam, tamen æquo animo et placide tales ipsorum artes et astus tulit: nam dicebat, se habere Deum iratum, quocunque die non dolorem novum, aut certe singularem haberet Cum itaque jam maximo cum fructu et profectu sacrosanctum Dei verbum docuisset, et certe sub quatuor regibus, non sine maxima adversariorum invidia vixisset, aliquot annis infirmior fuit, et vehementer a podagra et calculo vexatus, ut omnes pij et probi in hac vita suas habent miserias. Cum itaque curriculum docendi ad annos fere quadraginta Viburgi, Hafniæ, Roschildiæ et Ripis feliciter confecisset, placide ad extremum laboribus et vita defunctus est, anno ætatis 63, ipso anno climacterio, vel ut quibusdam placet 67, Anno Domini 1561, 11 Novembris. Postea honorifice cum publico luctu et querela in medio pavimento Templi Cathedralis sepultus est. Cujus cadaver etsi in sepulcro est positum, tamen virtus et gloria ejus immortalis apud posteros verum Deum profitentes vivet, quam vix ægre ulla hominum memoria delebit. Nos autem libere profiteri possumus, paucos cum hoc viro integerrimo conferri posse, nullos anteferri. Qui vero vel vitæ ejus insidiati sunt, post mortem laudis et gloriæ ejus fautores studiosissimi fuerunt, ideo Poëta recte cecinit:

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit,
Tunc suus ex merito quemque tuetur honos.

87.

Efterat det foregaaende alt var sat, er jeg bleven opmærksom paa et Haandskrift, Thottske Saml. 2041. 4, indeholdende bl. a. en Række Optegnelser angaaende forskellige til Ribe Kirke- og Skolehistorie hørende Forhold især i 16de Aarhundrede. Samleren er den bekendte Biskop i Ribe M. Peder Hegelund, og det lader ikke til, at hverken Terpager eller Thorup i deres bekendte Værker om Ribe have benyttet Haandskriftet; derimod er der i sin Tid i Dänische Bibliothek, 1stes Stück, i Form af en Anmeldelse af Terpagers Ripæ Cimbricæ, leveret endel Uddrag af Haandskriftet, som da senere derfra ere gaaede over i andre Skrifter, uden at man har vidst, hvad det var for et MSt, hvoraf Udg af Dän. Bibl. havde sine Efterretninger¹⁾. I dette Haandskrift findes følgende Brev, der intet andetsteds er kommet mig for Øje, og som viser Tavsens Nidkjerhed for Ribe Skoles Vel:

Wi Christian med Gudz Naade Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis konning, hertug vdi Slesvig, Holsten, Stormarn och Dyttmerschen, greffue vdi Aaldenborg och Delmenhorst, giøre alle vitterligt, at aar epter Gudz byrd M. D. xlv., den Mandag nest effter H. thre Kongers dag, vdi vor kiøbsted Ribe [nerverendes] os elschelige Johan Frijs Chantzeler, Erich Banner Danmarckis Rigis Marsch, Her Axel Brade Rider, och Peder Ebbesen vor mand och raad, var schicket os elschelige M. Hans Taugeson, Superintendent vdi Riberstigt, paa den ene, och haffde for os i rette steffnet H. Peder Gommesen, Vicarius vdi Riber domkirche, paa den anden side, for nogle breffue, hand holt hos sig, som liudde paa det godz, der ligger thil Angelorum Vicarij der sammestdz, och berette for^{ne} M. Hans Taugisøn, at samme Vicarij hørde menige Vicarier

¹⁾ Herfra stammer bl. a. Efterretningen (Dän. Bibl. I, 154), at Tavsens som Lektor i nogle Aar, ved Siden af sit Bispeembede, holdt theologiske Forelæsninger, ligesom hans Formand M. Johan Vandal havde gjort. Af Nr. 86 synes jo imidlertid at fremgaa, at Tavsens ikke blot i nogle Aar, indtil der blev ansat en egen Lektor ved Domkirken (M. Jens Knudsen Holm, der dog i det tidligste først kan være bleven Lektor 1546, se Ny kirkehist. Samling. I, 467. 477—8), men under hele sin Bispevirksomhed har holdt theologiske Forelæsninger.

thil der samme stedz vdi allmindelighed, och burde at forbreffuis med menige Vicariers samtycke. Thi haffde fleestparten aff Vicarierne samtycket samme Angelorum Vicarij thil scholemesterens ophold i for^{ne} Ribe, och at der icke var uden ij personer der iblant, som ville samtycke for^{ne} H. Peder Gommisøn samme Vicarij, och at vi haffde med vor stadfestelse breff stadfest samme Vicarij at bliffue thil scholemesterens ophold¹⁾, efftersom Vicarierne det samtyckt haffde, som hand strax her for os beviste, och satte i rette, om samme Vicarij efter slig bevilgen och samtycke icke burde at bliffue thil scholemesterens vnderholdning. Derthil suarede for^{ne} H. Peder Gommisøn och berette, at hand haffde Biscop Iffuers aff Ribe collatz paa for^{ne} Angelorum Vicarij, som hand for os i rette lagde, och mente derfore, att haffue rett thil samme Vicarij. Der imod berette for^{ne} M. Hans Thaugesøn, at for^{ne} Biscop Iffuer icke haffde magt thil at forleene samme Vicarij, thi at det hørde menige Vicarij thil, som haffde kjøbt det for deris egne penninge, och ingen derfor burde at forlees der met uden alle deris samtycke, och huem de vilde, effter den fundatz liudelse, som der paa giort och vdgiffuen er, huilken fundatz for^{ne} M. Hans her for os i rette lagde, med flere ord och tale, som dem der om paa baade sidder imellom løb. Da effter thiltale, giensuar och sagens liudelse²⁾ sagde vi der saa paa for rette, at effterdj at Biscoppen icke allene haffde magt thil at forleene eller giffue collatz paa samme Vicarij vden menige Vicariers samtycke, ellers deris indzeget var der met for, da bør samme collatz ingen magt at haffue, och samme Vicarij at bliffue hos for^{ne} schole i Ribe, och for^{ne} H. Peder Gommisøn bør strax fra sig at andtvorde for^{ne} Vicarij med huis breffue, som hand haffuer, som

¹⁾ Denne kgl. Stadfæstelse var given i Biskop Joh. Vandals Tid 1539, se Kirkekalender for Slesvig Stift. 2 Aarg. S. 127. Jfr. Terpager, Ripæ Cimbr. p. 453. Thorup, Hist. Efterretn. om Ribe Cathedral-skole, 1 Dels 1 Hefte (1846), S. 139—40.

²⁾ Sic! Læs: leilighed.

samme Vicarij anrørendis er. Giffuet aar, dag och sted, som forskreffuet staar. Vnder vort signet.

Relator Peder Ebbesøn,
Høffuidzmand paa Lundenes.

Angaaende det under Nr. 42 meddelte Brev findes i Haandskriftet følgende:

Kort Beretning om Darum Sogn, huorledis den er kommen igien till Scholemesterens vnderholdning.

Efftersom verdige Fader Biscop Turo anno 1278 haffuer skicket och stiftet, at i Darum Sogn skulde altid være en perpetuus vicarius, qui annuatim solvat Ludirectori Ripensi duas marcas siliginis, det er tw lester kornn (vt quidem seniores, M. Thomas Canuti et alij, interpretati sunt), tamen parœciam hanc tam optimam (quia fortassis lautior videbatur, quam ut Ludirectori cederet) apparet cito arte et fraudibus avarorum hominum interceptam esse, saa at den er bleffuen frauend fra Skolen, alleniste at den, som bleff forlent met samme Sogn vdaff effterkommendis Bisper (alligeuel imod Bisp Turitz Fundatz), gaff til Skolemesteren ickun en føyeting til nogen rettigheds bekendelse. Indtilsaalenge at M. Hans Tausøn (rerum Ecclesiæ, Scholarum et Nosocomiorum curator diligentissimus), effter Jørgen Pedersøns, Rentemesteres oc Cantoris, Død (som døde Anno 1554 die xxii Februarij, som och haffde været forlent vdaff Bisp Iffuer met for^{ne} Sogn) strax indførde denne Sag for Kong. May^t konning Christianum III, och forhuerrffuit hans Naadis Breff paa det ny, at Konningens og Kronens parth aff for^{ne} Sogne tiende skulle være tillagt til Skolemesterens vnderholdning, dog saa at Præsten maatte opbære tienden, oc skulle giffue skolemesteren der vdaff tiffue Rinsk Gylden, och dem til tu Terminer.

Nock, effterat Konning Friderici II naadigste breff oc befalning vdgick til Sticts Lensmendene och Superintendenterne, at de skulle forfare och tilkiende giffue, huilcke Guds Ords och Scholens Thienere, som icke vaare nødtrøfftelig forsørgede, och i huis maade dennem kunde til-

børlig vnderholdning tilleggis, da effterdi at Skolemesteren vdi Ribe vaar armeligen forsørget och haffde saa lang tid ombaarit sn rette rente: och Presten vdi Darum kunde dog haffue en redelig vnderholdning, som en ret Sogneprest, och kornet vaar da omstunder megit dyrere end vdi fremfarne Aaringe, haffuer Kong. May^t offuerveyet hans herre Faders lofflig Forsæt udi hans Naadis vdgiffne breff der om (som vaar meent och giort Scholemesteren til beste, och icke Darums Prest) och haffuer beuilget och giort der paa en Forandring och ny skick och Fundatz, Scholemesteren til gaffn och beste, huormet hans Herre Faders breff bleff revoceret, fornyet och forbedrit, vdi saa maade, at Skolemesteren vdi Riberskole maatte lade self opbære for^{ne} part aff tienden aff Darum Sogn, nyde, bruge och beholde den quit och frij, och giøre sig den saa nyttig, som hand best kand. Dog at hand icke skal besuere de fattige Skolebørn, som bede deris brød, met Skolegiæld vdi nogle maade, men lære dem aldelis forgeffuis och gratis etc. Derpaa forhuerffuit M. Petrus Hegelund, Anno 1572, der hand haffde været Skolmester vdi to Aar, Konning Friderici II Breff. Och Gud opuacte der til fromme mennisker til Hoffue, och besynderligen M. Niels Kolding, den tid Hoffprediger, och wellb. Hans Skowgaard, kongelig Secreterer, och andre; thi det stod hart, førend hans Kong. May^t vilde forandre hans Herre Faders forberørte breff. Res hæc confecta fuit Coldingiæ, die 2 Martii Anno 1572, conscio et iuvante etiam M. Johanne Lagonio.

Endelig burde efter Planen for denne Samling af Bidrag til Tavsens Levnet endnu følgende Stykker have været optagne paa deres Sted.

88. (27 b).

1551, 3 December. Kongelig Befaling til Jesper Krause, Stiftslensmand i Ribe, om at træde sammen med Tavsens og nogle andre Mænd og gjøre en Skik med Hensyn til de fattige Peblingses Underholdning af Puggaards Gods (se Nr. 39).

Breff tiill Jesper Krausse, som her ephther følger. Datum Drotningborghe torsdaghen ephther sancti Andreæ apostoli lj.

Vor gunst tilforn. Wiidt, at nogen aar siden forleden haffue wij tildømt Pughegard ther i Ribe met nogit andet gods att bliffue till fattighe peblinges wnderholding, ephther som thet funderit oc stigit er ¹⁾, oc forfare wij, at samme wor dom bemelder, at wij wille lade giøre en skiick paa, huorledis ther met holdis skulle, paa thet fattighe pefflinghe kunde fanghe theris wnderholding ther aff, saa møgit som mest tillrecke kunde, huilcken skiick icke endnu skett er. Thij bede wij tegh och wiille, at thu tagher oss elsk^e mester Hans Taugessen, superintendent, och capitell ther same-steds oc tiisliigeste nogen aff borgemester oc raad til teg, och offuer weyer ald for^{ne} Pugegaards och godzis rentte oc indkomme, oc siidenn giør ther en skiick paa, huor manghe fattighe peblinghe ther aff aarlighen upholdis kand. Dogh offuer weyer grandgiffueligen leyligheden ther om, saa at for^{ne} Pugegard kand oc bliffue bygdt oc wed magt hollit. Oc hues thu therom giørrendis wordet, att thu thett giffuer fran teg bescreffuit, at wij ther ephther kunde wiide at rette oss. Beffalendis teg Gud. Anno lj.

Tegnelser over alle Lande. III, 455—56.

89. (27 c).

1552, 22 September. Andragende fra den jydsk Adel, der var forsamlet i Viborg, bl. a. indeholdende Klage over Ribe Dom-kapitels Forhold til Bønderne paa Præbendegodset, og Forslag til at tage det Gods, der i sin Tid var givet til Kirkerne for Psalter og Sjølemesser, fra Kirkerne og overgive det til Adelen.

Krag, Christian den Tredies Hist. Supplem. S. 110.

¹⁾ Denne Dom, dat. Ribe, Fredagen næst efter S. Gregorii Dag 1537, er trykt i Thorups Hist. Efterretn. om Ribe Cathedralskole, 1 Del 1 Hefte (1846). S. 126—27.

5. Om M. Hans Tavsens Familieforhold.

Efterretningerne om Tavsens tvende Ægteskaber og om hans Børn ere mangelfulde. Da jeg imidlertid ser mig istand til at berigtige og fuldstændiggjøre det hidtil bekjendte lidt, skal en kort Oversigt her meddeles.

Tavsens blev gift to Gange:

1) i Viborg med Dorthen, som almindelig siges at have været en Søster til M. Jørgen Jensen Sadolin, der var Tavsens Medarbejder i Viborg og siden blev Biskop i Odense¹⁾. Dette forholder sig imidlertid neppe rigtigt, thi af en Beretning om Slægten Sadolin, som Biskop Sadolins Søn, M. Hans Jørgensen Viberg ell. Sadolin, har givet i sin »Fasciculus Apollinaris« (Witeb. 1566), ses det, at hans Fader slet ingen Sødskende havde. Endnu mindre kan Tavsens første Hustru have været en Datter af M. Jørgen Jensen Sadolin, som man ogsaa undertiden har sagt²⁾; thi da disse to Mænd vare jævnaldrende, og Tavsens blev gift første Gang i en Alder af nogle og tredive Aar, kan Sadolin til den Tid umulig have haft en voksen Datter. Har der altsaa været noget Svogerskab mellem disse tvende Reformatorer, maa det vistnok have været paa anden Maade, end man hidtil har antaget. Tavsens første Hustru døde, medens han var Præst ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, og formodentlig senest 1537, thi 1536 fik han kongeligt Protectorium »pro se, uxore et liberis«. Med denne Hustru havde han fire Børn³⁾.

2) i Roskilde med Anne Andersdatter, en Slægtning af Frands Villumsen, Tolder i Kjøbenhavn og Kannik i Lund, hvis Navn er bekjendt derved, at han skjænkede sin Bogsamling til Universitetet. Med denne Hustru havde Tavsens ni Børn, hvoraf dog kun tre Døtre og en Søn

¹⁾ Chron. Skib., S. R. D. II, 581. Jfr. Engelstoft, De confut. lat. p. 67.

²⁾ Oratio habita in schola Ripensi 1590 msc. (se foran S. 5).

³⁾ Terpager, Inscript. Ripenses, p. 37. Danske Mag. 3 R. VI, 42.

naaede den voxne Alder. Hun døde som Enke i Ribe d. 24 August 1570¹⁾.

Af Tavsens Børn kjendes:

1. Karine (af første Ægteskab), gift 1) med M. Hans Foss, der 1547 var Læsemester i Odense og Aaret efter blev Sognepræst ved S. Albani eller Graabrødre Kirke sammesteds, og døde 8 Jan. 1559²⁾. 2) med Eftermanden i Præsteembedet, M. Jørgen Rasmussen Ydsted, der døde 6 April 1577³⁾. Af første Ægteskab havde hun Sønnen M. Desiderius Foss, der blev Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og formodentlig ogsaa M. Anders Foss, der blev Biskop i Bergen.
2. Anne (af første Ægteskab), blev gift med M. Lavrits Nielsen, der først var Præst ved Slotskirken i Kjøbenhavn, siden ved S. Nicolai Kirke i sammesteds, derefter Sognepræst ved Domkirken i Ribe og endelig 1553 Biskop i Vendelbo Stift, i hvilket Embede han døde 1557⁴⁾. Af dette Ægteskab var der tre Sønner: a) Dr. med. Hans Lavritsen (Amerinus), Læge og Kannik i Ribe, b) M. Niels Lavritsen, død 1579 som Professor Pædagogicus i Kjøbenhavn, og c) M. Jørgen Lavritsen, Sognepræst i Thisted⁵⁾.
3. Dorthé (ældste Datter af andet Ægteskab), blev gift omtrent 1556 med M. Hans Laugesen, der først var Lektor i Ribe og 1569 blev Biskop sammesteds og døde den 16 August 1594. Hans Hustru overlevede ham og døde 15 April 1601 i sit 63de Aar⁶⁾. Af dette Ægteskab var der

¹⁾ Terpager, Inscript. Rip. p. 37. Jfr. Oratio 1590.

²⁾ Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. I, 604—06.

³⁾ Marm. Danica I, 226—27.

⁴⁾ Denne Datter af Tavsens og hendes Ægteskab har jeg kun fundet omtalt i en Stamtavle af Gjessing blandt det forrige genealogisk-heraldiske Selskabs Haandskrifter (jfr. T. A. Becker, Hist. Museum, S. 177).

⁵⁾ Joh. Amerini Ripensis Carmina. Witeb. 1576.

⁶⁾ Terpager, Inscript. Ripenses. p. 52. Marm. Dan. II. 56—57.

Sønner Lauge Hansen ¹⁾ og Datteren Mette, der 1581 ægtede M. Anders Sørensen Vedel, ved hvem hun blev Stammoder til en betydelig Efterslægt ²⁾. Blandt Vedels Sønner var der en, der bar den berømte Oldefaders Navn og hed Hans Tavsens; men han gjorde desværre ikke Navnet nogen sønderlig Ære, skjønt han søgte at forny Oldefaderens Minde ved en Tale, han holdt om ham ved Kjøbenhavns Universitet 1615 ³⁾.

4. Jørgen Tavsens blev 9 Decbr. 1557 immatriculeret ved Universitetet i Vittenberg, hvor han formodentlig har taget Magistergraden ⁴⁾. 1566 blev han Præst i Medelby i Sønderjylland, men var det neppe et Aar ⁵⁾. Om hans senere Skjæbne er kun bekjendt, at Universitetet i Kjøbenhavn 1576 bekostede et Par »Hoser« af »Engelsk« til ham, og at Hegelund i sin Al-

¹⁾ Wegener, A. S. Vedel, 2 Udg. S. 74. Han ligger begravet i Roskilde, se Marm. Dan. I, 45.

²⁾ Wegener, a. S. 261 ff.

³⁾ I Thottske Saml. 1967. 4 anføres Titelen paa denne Tale, som forøvrigt, saavidt vides, ikke mere existerer: »Oratio de vita et obitu M. Johannis Tausani Episcopi quondam Ripensis, in qua referuntur varii casus, difficultates et pericula, per quæ eluctatus hic bonus pene martyr ac intrepidus Dei confessor, qui primus in hoc regno Daniæ statim a præceptoris sui Martini Lutheri temporibus sinceram et salutiferam sacrosancti Evangelii doctrinam proposuit ac Dei ope propagavit feliciter. Conscripta et recitata in inclita Academia Hafniensi die A. 1615 a pronepote ejus Johanne Tausano, And. Vellei filio etc.« Sammesteds findes et orig. svensk Dokument, hvorved Carl Carlson Gyldenhielm, Friherre til Bergqwara, Herre til Sundbyholm og Caseby, Sveriges Riges Raad og Admiral, bevidner i Oktober 1631, at ærlig og vellærd M. Johannes Thussanus for nylig har resigneret det Pædagogik, han i nogen Tid havde haft ved hans Hof, for at begive sig tilbage til sit Fædreland, og at der herved meddeles ham Pas til hans Tilbagerejse. — Se forøvrigt om ham Terpager, Rip. Cimbr. p. 651—52. Wegener, A. S. Vedel, S. 261, og Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 365.

⁴⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 473.

⁵⁾ Jensen, Kirchliche Statistik des Herzogthums Schleswig. S. 466, under Medelby: »M. Georg Tausanus aus Ripen war hier nur 1566.«

⁶⁾ Universitetsregnskaberne i Konsist. Arkiv.

manak omtaler hans Død paa følgende Maade under 4de April 1578: »Obiit Haffniæ M. Georgius Tausanus in vera pœnitentia et filii Dei invocatione.«

5. Elisabeth var gift to Gange, anden Gang 1585 med Hr. Hans Madsen, Sognepræst i Horsens; Hegelund bemærker nemlig i sin Almanak under 2den Juni 1585: »Sponsalia inter Dn. Johannem Matthiæ, Pastorem Horsnensem, et Elisabetham viduam, filiam M. Joh. Tausani.«

6. Gjenoptagelse af Spørgsmaalet om Tavsens Forhold til den lutherske Nadverlære.

I Anledning af den Undersøgelse, som foran, S. 8—21, er meddelt angaaende ovennævnte Spørgsmaal, har jeg modtaget et Brev fra Professor Dr. C. Paludan-Müller, hvori han søger at hævde sin Betragtning af Sagen. Da jeg nærer særdeles Agtelse for denne udmærkede Historikers Mening, selv hvor jeg maa afvige fra den, har jeg udbedet mig hans Tilladelse til at meddele Hovedindholdet af Brevet her, ikke egentlig fordi jeg agter at forny Undersøgelsen — den vil alligevel vanskelig kunne føres tilende, naar ikke den originale Domsakt tilfældig skulde komme for Dagen, hvilket ikke er at vente — men fordi det netop er Hensigten med disse Bidrag at kaste et klarere Lys over Tavsens Personlighed og Karakter, og jeg ikke paa nogen Maade, for at hævde min Opfattelse, den være nu rigtig eller urigtig, vil kaste nogen Skygge paa vor ypperste Reformators Karakter, eller endog blot have Udseende af at gjøre det. Dr. Paludan-Müller skriver altsaa:

»Maaskee har jeg i min lille Afhandling om den Skibyske Krønike (Hist. Tidsskr. 3 R. 1, 51) udtrykt mig noget stærkt om Prof. Hammerichs Meningsyttring i N. Univ. Tidsskr. 1, 151, fordi dette Forsøg paa at omstøde, hvad der i et Par Aarhundreder har staaet fast i vor Historie, overraskede mig, og fordi det ikke støttede sig til Andet end den Udgave af Rigsraadets Dom af Mandagen før Knud Konges Dag 1533, der findes i Supplementet til Krag og

Stephanius. Thi at denne Udgave ikke er for strengt behandlet ved Udtrykket »en ussel Kopi« kan Ingen bedre end De selv bedømme, da De har sammenholdt den med Hvitfeld og Bartholiniana.

Spørgsmaalet er ikke: var H. Tausen en Zwinglianer. Derfor kan Marcus Wøldikes Brev til L. de Hemmer Intet bevise i denne Sag. Kun det er min Paastand, at Hammerich ikke har fremført Noget, som skulde kunne omstøde Troen paa Rigtigheden af Hvitfelds Udgave, og at saalænge denne staaer, maa det erkjendes, at H. Tausen 1533 udtalte sig paa en Maade, der »streifede hen ad Zwingli til«. Det bør ikke glemmes, at han talte, førend den hede Polemik havde sondret de protestantiske Grupper aldeles skarpt fra hinanden, og paa en Tid, og i et Land, hvor Forskjellen imellem Luthers og Zwinglis Nadverlære endnu ikke var Gjenstand for Strid imellem Protestanterne, der havde fuldt op at gjøre med de fælleds Fjender Katholikerne. Senere Tiders Ængstelighed i at prøve hvert Ord paa Partiprogrammets Guldvægt kommer her ikke i Betragtning. Dette Standpunkt troer jeg bør hævdes; thi fra det faaer det en temmelig underordnet Betydning, hvorledes Tavsens Ord lode; og jeg tilstaaer, at for mig har Spørgsmaalet egentlig kun kritisk Interesse, forsaavidt det er af Vigtighed for historisk Kritik, om en yngre Forfatters Formodning, støttet til en aldeles uholdbar Afskrift af et Aktstykke, som har bestemt vore Historieskriveres Fremstilling, skal kunne omstøde denne. Dette til Forklaring af min Yttring mod Hammerich.

Men selvfølgelig skulle de Ældres Fremstillinger vige for et tilstrækkeligt Modbeviis. Er nu et saadant præsteret i Ny kirkeh. Samlinger anf. St.? Det vil ikke blive mig indlysende. Tillad mig at sige, hvorfor jeg endnu tvivler.

De betragter de ydre Grunde for og imod det afgjørende »ikke« hos Hvitfeld som lige stærke (S. 16); men det ere de dog neppe. Foruden Aktstykket selv hos Hvitfeld have vi Niels Krag's Gjengivelse af det vedkommende

Sted (Cragii Annales Fol. 18); men Krag og Hvitfeld ere 2 uafhængige Vidner. Og Hans P. Resen er uafhængig af begge; thi han veed om P. Eliesens og H. Tavsens Strid ved denne Leilighed, hvad han ikke har fra de to Andre. Vi have altsaa 3 uafhængige og betydelige Vidner for dette ikke. Derimod staaer kun Afskriften i Bartholiniana. Men imod denne indvender jeg: 1) hvoraf vides, at den er skreven af Arne Magnussen selv? er dette vist? og om det er det, saa er 2) ingen Afskriver ufeilbar, ikke engang Langebek; og det skal ikke være svært at paavise Feil i Ting, der ere trykte efter Arnemagn. Afskrifter (hvorved jeg her vil lade være uafgjort, om disse Feil hidrøre fra Skriver, Sætter eller Correctør). 3) Det er en Afskrift af en Afskrift; den yngste kan være slavisk nøiagtig og dog, — eller just derfor, urigtig. 4) Om den ældre, nu forsvundne Afskrift var tagen umiddelbart fra Domsakten selv, eller om den atter kun repræsenterer en gammel Afskrift, er os ganske ubekjendt. Med andre Ord: havde vi alene denne Afskrift, kunde vi ikke naae Originalen eller med Tryghed forlade os paa her at have et tro Billede af den. De har sikkert nok gjort samme Erfaring som alle Andre, der sysle med Aktstykker, at for Ti, der kunne skrive, er der ikke En, der kan læse. 5) Om Aftrykket i Supplem. t. Krag og Stephanius ikke maaskee hidrører fra denne samme Afskrift, eller en af dens Descendenter, synes tvivlsomt, — er i ethvert Fald umuligt at afgjøre, saa at vi ikke tør sige, at vi have to diplomatiske Vidnesbyrd imod »ikke«; og Aftrykket er saa slet og sjusket, at det aldeles ikke kan staae paa sine egne Been. Det er alene Afskriften i Bartholiniana, vi have med at gjøre; og da formaaer jeg ikke at indsee, at denne kan veie op imod hine tre uforkastelige Vidner; disse indbyrdes overensstemmende Vidnesbyrd maae staae til Troende, indtil der føres et antageligt Modbeviis.

Et saadant finder De i de indre Grunde. Disse kunne dog neppe findes tilstrækkelige ved en nærmere Prøvelse.

Thi dersom det tredie Punkt, Kjætterierne om Nadveren, i Dommen selv erklæres for en ugrundet Beskyldning, saa bliver det vanskeligt at forstaae, hvorfor Dommen medtager dette Punkt i Motiveringen, ret som om — for at blive i Lignelsen — Høiesteret vilde finde Manden skyldig i Ran og Rov, fordi han ikke findes skyldig i Mord. Men nu siger jo desuden Dommen umiddelbart efter at have anført dette 3die Punkt, og uden nogensomhelst Antydning af Dommerens Tanker om den Anklagedes Erklæring: »da efter saadanne Sager — samme Mester Hans imod gik«, fandtes han skyldig. Er dette ikke en aldeles ulogisk Tale, hvis der ikke staaer »ikke«?

De finder det lidet troeligt, at Tausen skulde have vovet en saadan aaben Vedgaaelse af sin Nadverlære, som den, der staaer i Dommen, under Forudsætning af »ikke«'s Rigtighed. Men herimod kan med Føie indvendes, at Tausen i det Øieblik, han stod for Rigsraadet, var langt mindre i Fare end Raadet selv. Situationen er bekjendt nok. Tausen vovede langt mindre ved at fastholde sin Lære, end ved at søge Udflugter, som let kunde kjølne de Udenforstaaendes Iver, medens en frimodig Bekjendelse ligeoverfor de vanmægtige Magthavere, der blegnende hørte Hr. Omnes raabe, at krummedes et Haar paa hans Hoved, saa skulde o. s. v., maatte gjøre den allerbedste Virkning (hvormed det være langt fra mig at insinuere, at han har anstillet en kløgtig Beregning af Effecten). Man tænke engang, hvor jammerlig den saa heftige og modige Reformator, der hidtil var gaaet sin Gang trods Bisper og Prælater og deres »Blod og Kjøen« i Rigsraadet, vilde have staaet i Venners og Fjenders Øine, om han havde svigtet sin Overbeviisning paa det afgjørende Punkt, og det uden at nogen virkelig Fare for Liv og Lemmer truede ham.

Ja, men Tausen svigtede heller ikke sin Overbeviisning, vil De svare; han indrømmede kun, at den katholske Nadvere ogsaa var et Sakrament. Dertil vilde jeg svare, at naar Tausen skal have sagt: »jeg indrømmer, at det er

sandelig Guds Legeme under Brøds og Vins Lignelse, som en christen Præst consecrerer og vier i Messeembedet, og som sættes efter den christelige Romerkirkes Vedtægt og Skikkelse i Monstrants og Pixis^a, saa har han vedgaaet Transsubstantiationslæren, Messens Berettigelse, Romerkirkens Christelighed. Men Alt dette strider afgjort imod ogsaa de danske Reformatorers hele Lære. Jeg erindrer blot om de 43 Artikler og Svaret paa Bispernes Anklage 1530. Benegtes det, at hiin Yttring godkjender Transsubstantionen, saa lægger man ikke den tilbørlige Vægt paa de sidste Ord: »og som sættes i Monstrants og Pixis«; thi kun det transsubstantierede Brød sættes, som ved Consecrationen engang for alle forvandlet til Herrens Legeme, i Pragtkarrene. Det er protestantisk, at Ordet hvergang skal til Elementet for at gjøre den hellige Nadvere; Protestanten kjender Intet til det engang for alle viiede Brød; det samme Brød kan komme ti Gange paa Alteret, og den Adminstrerende ti Gange læse Ordet over det. Ikke saaledes Katholiken: den Forvandling, der er foregaaet ved den berettigede ordinerede Mands Consecration, taber aldrig sin Kraft; hvad der bliver tilovers, skal selvfølgelig opbevares som den største Helligdom og maa ikke vies paany. Derfor disse pragtfulde Ciborier, der, siden Transsubstantiationslærens Aerkjendelse, for Katholiken ere sande Guds-huse, — derfor Monstrants og Pixis. Om en protestantisk Kirkes Altarkar overstraalede i Guld og Ædelstene alle katholske Kirkers, bleve de aldrig Ciborium eller Pixis eller Monstrants i den Forstand, hvori Katholiken forstaaer Ordene; thi det, der gjemmes i dem, er væsentlig forskjelligt: Oblaten og Herrens Legeme. Det er af denne Grund jeg imod Hammerich saa stærkt fremhævede hine Ord: Monstrants og Pixis; og ligeledes imod Dem, høistærede Hr. Pastor, maa jeg fastholde dem som Ord, der umuligt kunne være sagte af en ærlig Protestant, — mindst af en saa frygtløs Reformator som Hans Tausen.

Hertil skal jeg føie en Henviisning til Rigsraad Knud Bildes Ord i hans Brev af 28 Juli 1533 (Grevens Feide 1, 112 Anm., efter Originalen i det st. kgl. Bibliotheks Samling til Adelens Historie). Thi her siger dette Øien- og Ørevidne, at Lector Povel overvandt Mester Hans i mange Stykker, som han havde prædiket, baade om det hellige Sakrament o. s. v. Thi havde Lector Povel og Mester Hans været enige om Sakramentet — og det havde de været, hvis der ikke staaer »ikke« — saa havde den Ene ikke overvundet den Anden. Eller vil De bøie Hans Tausen, som havde Kjøbenhavns Borgere med Matroser og Landsknegte fra den lybske Flaade til sin sikke Livvagt ligefor Døren, saa dybt i Støvet, at han har disputeret med Lector Povel, forsvaret sine Sætninger, saa længe han kunde, og tilsidst, sønderknust af Carmelitens Logik, som han saa ofte før havde prøvet Styrke med, bøiet sig til Jorden og vedgaaet sin Vildfarelse og sin Modstanders høie Viisdom? Nei, det vil De ikke.

Men naar man saa dog maa fastholde Tausens Erklæring i den Form, hvori Hvitfeldt har opbevaret os den, og saaledes som Krag og Resen have læst den, saa er det umuligt at miskjende, at den »streifer hen ad Zwingli til«. Mere har jeg ikke paastaet; tværtimod har jeg fastholdt, at den ikke er reent zwingliansk.

Til Bestyrkelse for Deres Opfatning af Stridspunktet beraaber De Dem (S. 18) paa Ordene i Tausens Stridsskrift af 1531 imod Povel Eliesen: han har vel kaldt Sakramentet et Tegn, »men et saadant Tegn, som fører med sig lige det Samme, som det betegner, at under det synlige Brød og Vin annammes Jesu Kristi Legeme og Blod, med Uskyldighed og Retfærdighed, formedelst Troen til det Ord, som Kristus haver hos det samme Sakrament bestillet«; men De har ikke tilføiet nogen Forklaring af disse Ord; De anfører dem blot, som om de i sig selv ere klare og afgjørende nok til at nedslaae enhver Tvivl om Hans Tausens rene Lutherdom — i det mindste i Aaret 1531.

Jeg har ikke Tausens Skrift ved Haanden og kan saaledes ikke oversee de Relationer, hvori Ordene forekomme, og som muligen kunne faae Indflydelse paa Fortolkningen. Men tillad mig, at betegne hine Ord som ogsaa streifende hen ad Zwingli til, altsaa vel stemmende med min Opfatning af Tausens Erklæring i Dommen hos Hvitfeld. Jeg beder om Tilladelse dertil — ikke alene af Høflighed, men fordi jeg ikke føler mig sikker paa det reent theologiske Terrain, ihvorvel jeg ogsaa mener at kunne læse vor Kirkes Skrifter. Thi Tausens Ord maa nærmest forstaaes, som om han mente, at det er den Modtagendes Tro, der lader ham annamme Herrens Legeme og Blod i den hellige Nadvere. Men dette er jo ikke vor Kirkes Lære: den der æder og drikker Sakramentets Elementer, viede med Herrens Ord paa tilbørlig Maade, han æder og drikker Herrens Legeme og Blod. Saaledes siger jo udtrykkelig den 10de Artikel i den Augsb. Confession — kort og godt: *destribuantur vescentibus.* Og hermed stemme Luthers egne Ord i den store Katechismus (Walch X, 167 ff.). Skulde Tausen 1531 ikke have kjendt Confessionen og Katechismen? Dette synes mig lidet troeligt; men i saa Fald indeholde hans anførte Ord næsten en Modsigelse imod Begges Nadverlære. Eller troer De, at den, der talte saaledes, kunde med Luther have sagt: »Ob gleich ein Bube das Sacrament nimmt oder giebt, so nimmt er das rechte Sacrament, das ist Christi Leib und Blut eben so wol als der es aufs allerwürdigste handelt«. Som sagt, jeg kan ikke oversee den fulde Betydning af Tausens Ord, fordi kun et enkelt Citat ligger for mig; men saa meget seer jeg dog, at jeg tør udtale en Tvivl om, at De virkelig kan søge en Støtte for Udeladelsen af »ikke« i disse Ord fra 1531.

Hvad det psychologisk Usandsynlige i Povel Eliesens Fremstilling angaaer, hvis »ikke« skal blive staaende, saa har jeg endnu ikke kunnet forandre min Overbeviisning om den Skib. Krønikes Natur og skal derfor kun bemærke, at hvor Lidenskabens brænder i den røde Lue, hvor blind Een-

sidighed, ja vilkaarlig Forfalskning i Udtalelserne om Modstandere ikke kan fragaaes, der er det svært at sige, hvad der er psykologisk sandsynligt eller usandsynligt. Lector Povel behøvede visselig ikke denne Proces for at vide, at Mester Hans var en Ærkekjetter; men her har aabenbart Ærgrelsen over at være gaaet glip af en Triumf over den forhadte Modstander været den Følelse, hvormed han kastede sin Harm paa Papiret i sit Studerekammer. Og med Hensyn til Mogens Gøjes og Hans Tausens Gjenbreve til Rønnow, da indseer jeg ikke, hvorledes disse afgjorte Protestanter overhovedet skulde være kommet til at synge et pater peccavi i Nadverlæren, hvad der neppe heller var nødvendigt ligeoverfor Joach. Rønnow, der ikke var Tausens Anklager i dette Punkt — det var Lector Povel — og overalt ikke var Katholik og ikke vides at have interesseret sig for Transsubstantiationslæren eller overhovedet for den katholske Kirkes Lære. Han vilde kun være Biskop i Roskilde Stift og staae sig godt med Mogens Gøje.»

Saavidt Dr. C. Paludan-Müller. Uden at ville optage Spørgsmaalet i hele dets Omfang, hvilket Pladsen ikke tillader, skal jeg kun gjøre opmærksom paa, at der ikke kan være ringeste Tvivl om, at den af mig meddelte Afskrift af Dommen i de bartholinske Samlinger er af Arne Magnussen. Dog er det ikke alene her, at Dommen findes uden det afgjørende »ikke«, men ogsaa i en Samling Dokumentafskrifter, der opbevares i Rostgaardske Saml. 50. 4 i Univ.-Bibl. og som er foranstaltet af den ældre M. Hans Svaning omtrent 1570; ligeledes i tvende gamle Afskrifter, hvoraf ingen synes at være yngre end Aaret 1600, i Gehejme-arkivets store haandskrevne Diplomatarium. Overhovedet har jeg, trods al Eftersøgning, intetsteds uden netop i de bekjendte trykte Skrifter fundet det omstridte »ikke«, og saalænge Forholdet mellem vore historiske Kildeskrifter er saa lidet opredet, som det er, kan jeg ingenlunde uden videre indrømme, at Hvitfeldt, Krag og Resen ere tre uafhængige Vidner. Det er desuden ikke uden Betydning, at

det lader sig bevise, at Hvitfeldt har ejet det samme Haandskrift, hvorefter Arne Magnussens Afskrift af Dommen i Bartholiniana er tagen. I Fortegnelsen over de Manuskripter, Hvitfeldt efterlod og som efter hans Død kom til Univ.-Bibl., findes nemlig følgende Nr.: »Testamentum Episcopi Absolonis et Lagonis Urne, cum aliis documentis« (Addit. Additament. 41. 4). Ser man nu efter i den Katalog over det ældre Universitetsbibliotheks Manuskripter, som opbevares bl. Additam. 218. 4, saa finder man i »Capsa Cypriani, Ordo 4«, under Nr. 72: »Testamentum Episcopi Absolonis et Lagonis Urne cum aliis documentis, ex Bibliotheca Hvitfeldtii«. Men netop efter Haandskrifterne i Capsa Cypr., Ord. 4 er Absalons Testament udgivet af O. Sperling (S. R. D. V, 422) og Lage Urnes Testament samt Dommen over Tavsens afskrevne af A. Magnussen (se foran S. 13). Hvitfeldt har altsaa haft den samme Text af Dommen for sig, som jeg har ladet aftrykke S. 13—16. Om han mulig ogsaa har haft andre, lader sig ikke afgjøre; hin Omstændighed gjør imidlertid mig endnu mere tvivlende om Rigtigheden af det hvitfeldtske Aftryk. Endvidere maa jeg henstille til Sprogmand, om ikke: »Da bekjendte og tilstod Mester Hans at være sandelig det værdige Guds Legeme« o. s. v. klinger mere ægte end: »da bekjendte og tilstod M. Hans ikke at være det sande og værdige Guds Legeme« o. s. v. Havde det været Hensigten, at udtrykke, at Tavsens benegtede, saa forekommer det mig, at man maatte have brugt en anden Udtryksform end »han bekjendte og tilstod ikke at være«. Men jeg kan kun henstille, ikke afgjøre, dette Spørgsmaal. De af Dr. P.-M. fremhævede Ytringer i Knud Billedes Brev kunne efter min Mening med fuldt saa stor Ret modtage den modsatte Udtydning: Lektor Povl overvandt Tavsens, idet han bragte ham til at tilbagekalde. — Idet jeg endnu kun beder om, at man paany vil gjenneamlæse min Motivering S. 8—21, vil jeg til Slutning endnu engang fremhæve, at jeg ikke betragter Udtrykkene i Dommen, der er affattet af Tavsens Fjender, som neppe have haft den aandelige Forstaaelse af hans Ord, som noget afgjørende Bevis for hans virkelige Holdning under Forhøret. Hovedresultatet bliver for mig, at man under den Uvished, der hersker om Dommens rette Ordlyd, ikke bør lægge for stor Vægt paa denne Sag enten til den ene eller til den anden Side, og navnlig ikke af denne Grund, som den fortræffelig og grundlærde Dr. S. Lintrup har gjort (se foran S. 9), maa stille Tavsens i Linie med en Sværmer som Melchior Hoffmann.
